

Ani Hamehapech

Shiur# 525 | Aug 23rd 2025

ודעת

פרשת ראה

טעם

פו

פרשת ראה

ראה (י"א, כ"ו).

נראה לבאר הפסוק: ראה — לשון יחיד שלא תביט סביבותיך ותאמר רבים האנשים הפחותים ממני, (וכמבואר בביאור הגר"א כאן) אלא הבט נא על עצמך האם מקיים אתה חובתך ומרכה שלמות, ועוד הבט להנהיגם חיייהם עפ"י דרך התורה, וראה כי לפנייהם ברכה עד שלא תצטרך לשמע זאת כי ראית בעיניך.

אנכי — תדע כי הקב"ה הבורא ומנהיג לכל הברואים הוא הנותן לפניך חיים ומות.

נתן — שלא תאמר שנתנה תורה לדור המדבר, וכבר עבר עליה כמה אלפי שנים, כי אם נתן בלשון הווה וכאילו נתנה עכשיו.

לפניכם — כי התורה לא בשמים היא, והקב"ה לפניכם נתנה, ובידכם לקיימה ולזכות לברכה.

היום — לידע כי לא די מה שקיימת אתמול מצות ה' אלקיך, כי נתת הרבה צדקה וכדו', או כי תדחה ליום המחר כי למחר תקיימה ותאמר כי היום יש לך לנוח, ודייך במה שעשית אתמול או מה שתעשה מחר, אלא בכל יום עליך לחשב מה עומד לפניך לקיים רצון ה' אלקיך, ועמוד וקיימה היום.

נפ.

ה א טוש"ע אה"ע
לה סעיף י:

תום' ר"י הזקן

מַעֲיֵד

מעשה

אבל אם מת הוא או היא תוך ל' יום פשיטא שלא נגמרו הקדושין ואינה זקוקה לייבם והוא ממזל
 דהשתא: ומבטל דבור. 6) דרצו הקדושין ואיכא מעשה דנתינת מעות לאשה הכל תלוי בו
 חשק שלמה על תוס' ר"ח חזקן 6) נראה דל"ל ומצטל דיטר דנמלחמה בקדושין ואף לדיכא מעשה

הודפס מאוצר החכמה

דברר. ש' משלל לא טרח האל שילח
לצקסא י' צמקוס אחר ולא סמכה
עמינה לשויה שליט אללם צאחמו מקוס:
בראהמקוב דוא ז'. אלס מלאמלס
סס קדשנה י' סס ואיני מטרירי
למקוס אחר ומייה אלס עבד עבד:
לא ירבוהו נידולה. לא רלו למנה לצורך
צנו: **קטשנין** איבער זיה **אדורדינה**.
לאטאן צוויי מיני פארווארטן: **אדורדינה**

הנהגות חב"ח
(ח) גמי' בנאמ' חלומי
הזה דרוב כלל' ומיבת ליה
נמחק:

(א) גמ' באגא דאלימי
הוה לרב כ"ל ומיצת ליה
נמחק:

תורה אור השלם
(א) עֵבֶר בֵּיתוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע
וְשׁוֹנֵא מִתְּנֵת יְחִיָּה:
[משלי טו, כו]

[illegible][illegible][illegible]

סעיף ב' ב"ג ו"א יתן דבועים בלום. ואע"ג דגם זה הגוי מסתמא מילן במכירת השדה כיון שגא לידו בעקיפין בחנם, מ"מ כיון דנתיאש לא נשאר לו זכות, נז, משא"כ צמניק וסיקריקון הנ"ל בסעיף א' דלן הוכחה דנתיאש, דמסתמא יראה שמסור צידו להורגו הוצרך לשמוק, משו"ה חיקנו שצריך הלווקה ליתן לבעל שליטת כנ"ל

בסעיף א', וזה צדור, ולא אכעיר שושן דכחצ ו"ל, והכא לא אמרין דמוחיל האנס ומכר, דהא לא צאה לו הקרקע בחנם שהרי בחצו או נטענתו לקחה ממנו כו', הרי דס"ל דזה לא איירי אלא בגוי הלווקה בחצו, וזה אינו, דהא הטור [המובא בצינים אות י"א] וגם המחבר כחצוהו אגוי שנקחהו בעקיפין מישראל בלי שום טענה, ואפ"ה אין צריך ליתן להבעל שליט, גם לנכדתו קשה למה חלה הטעם ביאוש, בלא יאוש נמי אמרין כיון דלא חצוהו ודאי הדין עם הגוי ומחיל לו בחצו, וגם יתור גמור הוא לנכדתו דהרי כחצו שם בסעיף ז': ב"ד דהא בדין מוכרה ב"ו. ו"ל ב"י שם סוף סימן ק"ה, מכיון שעבר זמן שא"ל לפרעו יש רשות צידו למכרו, אבל אם מכרו בפחות משווי אפילו כל שהוא חוזר כדן שליט שטעה נראה סימן רכ"ז בטור סעיף מ"ח ומחבר סעיף ל"ה, עכ"ל. ובלשון זה הביאו

דדרכי משה ג"כ בסוף סימן זה ע"ש.

ור"ל, כיון שלא חלט הישראל הקרקע להגוי אם לא יפרע לזמן שקבע לו אלא

אסמכתא כמ"ש בסימן ג"ג א, ואף אם תאמר שצדיניהן אין הדין כן, הלא מסיק הב"י שם סימן ק"ן בשם הרשב"ץ [ח"א סי' נ"ב] שכתב ו"ל, וכיון שמכר זה בטל צדיניה, אפילו אם היה קיים צדיניהם אנו מצטלן אותם, והביא ראיה לדבריו, ע"ש בב"י שהביאו *

ואם מכרה בפחות משווי אפילו כל שהוא חוזר לבעלים, דחויין שלא ביקש גוי לזכות אלא במה שמכרה [בזכות], דאף שאמר להגוי אם לא אפדוהו בחזק וזמן יהיה שלך, לא ביקש הגוי לזכות בכולה אלא כפי מה שמכרה וקיבל דמיו, ולא במה ששוה השדה יותר, ממאל דיש לבעלים עדיין זכות בהשדה, עכ"ל. ולא נחית בעל עיר שושן לעיין מקום מואל דין זה וכתב טעם מנפשו, ואין טעם לטעמו:

ערך לחם

שאין דרך למכור כי אם לישראל. [מדרכי ב"ק סי' ט' והגהות מרדכי ב"מ סי' תכ"ז]. סימן רלו סעיף א'. או דשברו, ונ"ל דה"ה למכור או להשכיר.

באר הגולה

סעיף ג' בהג"ה. סעיף ט' ש. שם [בטור] סעיף ה', ושלוה הסכים הרא"ש *, מממלא דרב יוסף [גיטין י"ח ע"ב] אין דין אנפרות צבאל וכו', וכמ"ש לעיל בסעיף ז' [אות ט']. ת. בשם המיימוני פ"ה מהלכות גזילה דין י"ג. וכחז הרב המגיד, פירוש, דדין החקוק וכמו שכתב למטה [דין י"ד], וזה מביא שהרי הרוגי מלכות נכסיהן למלך כדליתא פ"ו דסנהדרין דף מ"ה ע"ב, כל שכן זה הדין. סימן רלו סעיף א'. א. לשון הטור מעוצא דרב גידל פרק ג' דקדושין דף נ"ט ע"א.

באר היטב

מה שהיה צריך להבעל ליתן להגוי אם היה יכול להשתדל צול ממנו ולא יומר. ומ"ש דצריך ליתן לו עד כדי דמי הבית, היינו אם אין הבעלים יכולין להשתדל צול יותר, עכ"ל הסמ"ע [סקי"ט]. וכתב הש"ך [סקי"ד] דזה פשוט בלשון הרא"ש. אמנם אם כונן הלווקה הימה להטיל מיד הגוי ולהחזיר לגולל, צריך ליתן לו כל מה שהיה עד כדי דמיו. מהרש"ל פ"ו דב"ק סימן י"ד ע"ש, עכ"ל: י.ג. אין צריך להחזיר לבעלים. אם קנאס, וה"ה אם גולס ממנו, כ"כ בספר בלר שבע דף ע' ע"א. ועיין במשנת רמ"א סי' ק"ה. ועיין לקמן סימן שני ושס"ח. ש"ך [סקי"ד-ר]: סעיף ט' יד. נתיאש. עיין בנזיר. והרא"ש פרק חוקת הנזיר שם דף מ"ד מה שכתבנו בזה. [ש"ך סקי"ז]: פו. ולא יתן לבעלים כלום. ואע"ג דגם זה הגוי מסתמא מילן במכירת השדה כיון שגא לידו בעקיפין בחנם, מ"מ כיון דנתיאש לא נשאר לו זכות, נז, משא"כ צמניק וסיקריקון דלן הוכחה דנתיאש, דמסתמא יראה שמסור צידו להורגו הוצרך לשמוק, משו"ה חיקנו שצריך הלווקה ליתן לבעל שליטת כנ"ל

בסעיף א', וזה צדור, ולא אכעיר שושן דכחצ ו"ל, והכא לא אמרין דמוחיל האנס ומכר, דהא לא צאה לו הקרקע בחנם שהרי בחצו או נטענתו לקחה ממנו כו', הרי דס"ל דזה לא איירי אלא בגוי הלווקה בחצו, וזה אינו, דהא הטור [המובא בצינים אות י"א] וגם המחבר כחצוהו אגוי שנקחהו בעקיפין מישראל בלי שום טענה, ואפ"ה אין צריך ליתן להבעל שליט, גם לנכדתו קשה למה חלה הטעם ביאוש, בלא יאוש נמי אמרין כיון דלא חצוהו ודאי הדין עם הגוי ומחיל לו בחצו, וגם יתור גמור הוא לנכדתו דהרי כחצו שם בסעיף ז': ב"ד דהא בדין מוכרה ב"ו. ו"ל ב"י שם סוף סימן ק"ה, מכיון שעבר זמן שא"ל לפרעו יש רשות צידו למכרו, אבל אם מכרו בפחות משווי אפילו כל שהוא חוזר כדן שליט שטעה נראה סימן רכ"ז בטור סעיף מ"ח ומחבר סעיף ל"ה, עכ"ל. ובלשון זה הביאו

חידושי רעק"א

ש"ך סק"ו. כ"כ בספר באר שבע. נ"ב, בסנהדרין דף (ל"ד) ע"ב ד"ה כיון שנפל: ש"ך סק"ז. עיין לקמן סימן שצ"א. נ"ב, עיין חק יעקב להלכות פסח סימן תנ"ד ס"ק ו':

נ"ב, במשנה למלך פ"ה [ה"ס] מהלכות גזילה כתב דלא מצינו דיקרא רשע נמי (שמכר) * [שם] בית ונא אחר ולקחה: ש"ך ס"ק א'. בתשובת ר"מ אלשיך. נ"ב,

י. אין צריך להחזיר דבועים ב"ו. אם קנאס, וה"ה אם גולס ממנו, כ"כ בספר בלר שבע דף ע' ע"א [סנהדרין צ"ד ע"ב ד"ה כיון]. * עיין במשנת רמ"א * סוף סי' ק"ה [קש"ב]: סעיף ב' ז. ודאי נתיאש ב"ו. עיין לקמן סימן שצ"א [סעיף א'] דוק, ועיין בנזיר. והרא"ש פרק חוקת הנזיר שם דף מ"ד נח"ס

ד"ה דוקא והרא"ש סי' מ"א * : (ח) וב"י * זה באב"ב. עיין צ"ש * שם [ב"ק פ"ו מכת"י סי' י"ד] מדינים אלו:

סימן רלו סעיף א' א. המחזיר ב"ו. עיין במשנת מהרש"ל סי' [ל"ו] ובמשנת משא"מ צימין סי' [כ"ו] באריכות מדינים אלו, ובמשנת רשד"ס [חור"ב] סי' רנ"ט (ושנ"צ) [ושנ"ד], ובמשנת ר"מ אלשיך סי' ס"ו [קש"ב]:

סימן רלו

ציתו דינא דמלכותא דינא ואין הלווקה חייב ליתן לבעלים כלום. (ישראל שמשכן קרקע אצל גוי וקבע זמן לפדותה ולא פדאה ומכרה לאחר אם מכרה בשווי ממכרו קיים ב"ד דהא כדן מכרה אצל אם מכרה בפחות משווי אפילו כל שהוא חוזר ועיין לקמן סימן שצ"א מאלו הדינים.)

סימן רלו

המחזיר אחר דבר לקנותו וקדם אחר וקנאו

ובו ב' סעיפים

א א. המחזיר אחר דבר לקנותו או

צינונים ומקורות (א) טור סעיף ה' * (בשם ר"י והרא"ש). (ב) מרדכי רש פסח האומנין ב"מ סי' שמו"א ופסח הכנסה ב"ק סי' ס'. ד"מ שם. ועיין לקמן סימן שצ"א סעיף י' בהג"ה וסימן שצ"א סעיף ט'. (ג) ב"י בסוף סימן ק"ה ד"מ שם.

וזה צדור, ולא אכעיר שושן שכתב ו"ל, וכיון שמכר זה בטל צדיניה, אפילו אם היה קיים צדיניהם אנו מצטלן אותם, והביא ראיה לדבריו, ע"ש בב"י שהביאו * ואם מכרה בפחות משווי אפילו כל שהוא חוזר לבעלים, דחויין שלא ביקש גוי לזכות אלא במה שמכרה [בזכות], דאף שאמר להגוי אם לא אפדוהו בחזק וזמן יהיה שלך, לא ביקש הגוי לזכות בכולה אלא כפי מה שמכרה וקיבל דמיו, ולא במה ששוה השדה יותר, ממאל דיש לבעלים עדיין זכות בהשדה, עכ"ל. ולא נחית בעל עיר שושן לעיין מקום מואל דין זה וכתב טעם מנפשו, ואין טעם לטעמו:

ערך לחם

שאין דרך למכור כי אם לישראל. [מדרכי ב"ק סי' ט' והגהות מרדכי ב"מ סי' תכ"ז]. סימן רלו סעיף א'. או דשברו, ונ"ל דה"ה למכור או להשכיר.

ביאור הנ"א

י. אין צריך ב"ו. כמ"ש צ"ק ק"ד א': יח. מלבד ספרים ב"ו. כמ"ש חוס' שם ב' ד"ה המכר, ועיין צ"ב דב"מ כ"ד א' ב' ושם וכו' דשאל כרו ליה כו': סעיף ט' יט. וכל זה באב"ב ב"ו. עיין בנזיר. ונתיאש. עיין לקמן סימן שצ"א סעיף ט'. כ. אבל אם ב"ו. כמ"ש בנזירות ז"ט ב' ואע"ג דטעה שליט, אמר להו כו', וה"ה אין לו אלא דין שליט, ועיין סמ"ע [סקי"ד]: סימן רלו סעיף א' א. לקנותו. שם [בבב"א] המובא בבב"א * : אות א':

פתחי תשובה

סעיף ח' ב. מלבד ספרים. עיין בשיטה מקובצת ב"מ פ"ב דף כ"ד ע"ב בד"ה שאני נהר בירן, העתיק שם תשובת הר"י אבן מיגש ז"ל בענין כיצא בו, עד ולענין הקונטרסים שתפרן, אין בתפירה כלום לענין הדין, ואם ישר בעיני ראובן תפירתם יתן לו מה שהוציא בהן, ואם לאו יסיר את העור מעליהן, ולוקח קונטרסיו בלתי תפירה כו', ע"ש היטב:

סימן שצ"א. כ"כ בספר באר שבע. נ"ב, בסנהדרין דף (ל"ד) ע"ב ד"ה כיון שנפל: ש"ך סק"ז. עיין לקמן סימן שצ"א. נ"ב, עיין חק יעקב להלכות פסח סימן תנ"ד ס"ק ו': נ"ב, במשנה למלך פ"ה [ה"ס] מהלכות גזילה כתב דלא מצינו דיקרא רשע נמי (שמכר) * [שם] בית ונא אחר ולקחה: ש"ך ס"ק א'. בתשובת ר"מ אלשיך. נ"ב,

חידושי חתם סופר

סימן רלו. מחבר סעיף א'. אחר. נ"ב, עיין משנת * : ראה פתחי תשובה סק"א וסק"ב שצ"ו לחצות

סימן רלו סעיף א' אן נקרא רשע. ומכריון עליו צבית הכנסת שעשה מעשה רשע כזה: בן כיוון שאינו [ההפקר והמתנה] דבר המצוי. משא"כ כשנא לקנות דבר שיכול להשתדל לקנותו גם במקום אחר, אף שהיה לו טירחא צה. והמולקיס צבירא לכו דאף צמתנה והפקר נקרא רשע, דכיון דזה כבר נא ליקנותו ולקבלו ה"ו השני נטול כמה שכבר זכה בו הראשון. ועיין פרישה, שם כחצתי טעם שמי הדעות, דמר מדמה זה לפאה שהיה הפקר וצא אחד ונפל עליה, דמנן [פאה פ"ד מ"ג] דהרשות להשני לצוא ולדחותו ממנו כל זמן שלא נטלו צידו, ומר מחלק דשאני פאה דכל עניינם מהדרים אחריה לזכות צה, משא"כ דבר

הפקר ומתנה דנא לפרקים ואין יודעים שימלא שיהדרו אחריה: ג' והקונה קרקע על מצר חבירו כו'. המדמי [המובא בצינונים אות ג'] כתב דין זה נקונה שדה מגוי דלית ביה משום דינא דבר מנאל כמ"ש בסימן קע"ה [סעיף ל"ח], ומור"ם ז"ל סתם הדברים וכתב והקונה קרקע כו' אע"פ שאין בו משום דינא דבר מנאל כו', וטעמו, מפני שיש עוד כמה עניינים דלית ביה משום דינא דבר מנאל כמ"ש הטור והמחבר שם בסימן קע"ה, וגם קנה מגוי בכללו. וכתבתי זה לאפוקי ממה שראיתי שגמיהין דדברי מור"ם חיצת "מגוי", וטעם הוא צידס: דן ה"ג

לשכרו בין קרקע בין מטלטלים^(א) וצא אחר וקנאו^(א) נקרא רשע^(ב) והוא הדין לרועה להשכיר עצמו אצל אחר^(ג) ויש אומרים שאם בא לזכות בהפקר או לקבל מתנה מאחר וצא אחר וקדמו אינו נקרא רשע^(ד) כיון שאינו דבר המצוי לו במקום אחר^(ה) והקונה קרקע על מצר חבירו אע"פ שאין ביה משום דינא דבר מנאל דיכול בעל המצר [לנקדמן] לקנותה ולא מקרי רשע^(ו) וצא אחד וצא חבירו^(ז) ויכול לקנותו בזול שאינו מנאל

ב' ובא אחר וקנאו כו'. עיין בתשובת מנ"יט ח"א סי' קל"ד נאחד ששכר שום דבר מהמלך כגון העפר לעשות ממנו עופרת כו', ע"ש [קש"כ]: ג' ויוכ"פ לקנותו בזול כו'. אלל הרמז"ן נחידושו פרק חזקת [ב"ב ג"ד ע"ב] גבי נכסי גוי הרי הם כמדנר כתב, ואפילו לקח פחות מכדי דמיו, הואיל ומכר הוא אין לחלק:

צינונים ומקורות סימן רלו (א) טור סעיף א' בשם ר"מ קרושין נ"ט ע"א תוס' ד"ה עני. (ב) שם בטור בשם ר"מ שם ומה"ק שורש ק"מ סוף ענף א' ד"מ א'. (ג) כ"י בשם מרדכי פ"ק דמ"מ סי' רל"ג ד"מ שם. (ד) ד"ר כמנאס ב"מ (ל"א) כ"ז חדר ב' ד"מ שם. (ה) כ"ה מהדורות הבאה"ג ואילך, ובד"ר: בעל המצר לקנותה, ובמהדורות הסמ"ע ועוד: לקדם ולקנותה, ראה סמ"ע סק"ד.

סימן רלו (ו) כ"ה מהדורות הבאה"ג ואילך, ובד"ר: בעל המצר לקנותה, ובמהדורות הסמ"ע ועוד: לקדם ולקנותה, ראה סמ"ע סק"ד.

יכול בעל המצר לקדם ולקנות כו' (דן) הן דהוי כמציאה. דינא ליה לאדם להיות שדומי זה אלל זה וטוב לכמה עניינים:

ערך לחם

נקרא רשע. ויש לחזן הכנסת להכריז עליו בבית הכנסת ברבים. הגהות מיימון ריש פ"ה מהלכות חובל. ועיין לפנינו סימן ת"ך [בעור לחם על שפי' א']

באר הגולה

ג. נלמד מלשון עני המהפך צמרה [שם], דמרה מידי דלטל הוא. ג. וכתב הסמ"ע [סק"א] ש"מכריון עליו צבית הכנסת שעשה מעשה רשע כזה. ד. שם [בטור] בשם ר"מ, כ"כ המוס' שם [ד"ה עני] צממו. ה. שם [בטור] בשם ר"מ, וכ"כ המוס' שם צממו והר"א [שם פ"ג סי' ב'] ממשנה ג' פ"ד

כמ"ש צ"מ י' א' ראה את המציאה כו', ומשמע דאף רשע לא מיקרי, ועיין מוס' שם ד"ה מעצין כו', ור"א שם [סימן כ"ח], ושם נפל עליה כו'. וכן צממה אמרו בפרק המקנל [ב"מ ק"ס ג'] דלית ביה משום ועשים הטוב והישר לענין דינא דבר מנאל: ה. והקונה כו', וכן כו'. דכל שאינו מנאל כל שעה כך הוי כמציאה:

באר היטב

סימן רלו סעיף א' א. וקנאו. עיין בתשובת מהרש"ל [סי' ל"ח] ובתשובת משא"כ צממין [סי' כ"ח] נאריכות מדינים אלל, ובתשובת רש"ד [חור"ם סי' רנ"ט] (ושני"ד) ובתשובת ר"מ אלשין סי' ק"ו, ועיין בתשובת מנ"יט ח"א סי' קל"ד נאחד ששכר שום דבר מהמלך כגון העפר לעשות ממנו עופרת כו', ע"ש. ש"ך [סק"א-ב]: ב. המצוי. משא"כ כשנא לקנות דבר שיכול להשתדל לקנותו גם במקום אחר, אף שהיה לו טירחא צה. ויש מולקין ק"ל דאף צמתנה והפקר נקרא רשע, דכיון דזה נא ליקנותו ולקבלו ה"ו השני נטול כמה שכבר זכה בו הראשון. סמ"ע [סק"ב]: ג. כמציאה. דינא ליה לאדם להיות שדומי זה אלל זה וטוב הוא לכמה עניינים. שם [סמ"ע סק"ה]: ד. בזול. אלל הרמז"ן נחידושו פרק חזקת גבי נכסי גוי הרי הן כמדנר כתב דאפילו לקח פחות מכדי דמיו הואיל ומכר הוא אין לחלק. ש"ך [סק"ג]:

ביאור הגר"א

ב. לשכרו. כפירוש מוס' עני המהפך צמרה, ועיין מוס' שם ד"ה עני, ואומר ר"מ כו', ובנ"צ כ"א ב' ד"ה ומחזיקין כו', אלל צמני כו' משום כו': ג. בין מטלטלין. כמ"ש נב"צ שם מחזיקין כו', ועיין נאה"ג [אות ב'], וכמ"ש רש"י שם [בבב"ב] ד"ה עני כו': ד. וה"ה כו'. כמ"ש נב"צ שם מחזיקין מנאלה דנא כו', ועיין מוס' שם [בבב"ב] ושם [בבב"ב]: ה. וי"א כו'.

כמ"ש צ"מ י' א' ראה את המציאה כו', ומשמע דאף רשע לא מיקרי, ועיין מוס' שם ד"ה מעצין כו', ור"א שם [סימן כ"ח], ושם נפל עליה כו'. וכן צממה אמרו בפרק המקנל [ב"מ ק"ס ג'] דלית ביה משום ועשים הטוב והישר לענין דינא דבר מנאל: ה. והקונה כו', וכן כו'. דכל שאינו מנאל כל שעה כך הוי כמציאה:

פתחי תשובה

סימן רלו סעיף א' א. ובא אחר וקנאו. עיין באר היטב [סק"א]. ועיין עוד מדינים אלו בתשובת חתם סופר חלק חו"מ סי' ס"א וסי' ע"ט וסי' ק"יח באריכות, ועיין מה שכתבתי לעיל סימן קנ"ו סעיף ה' סק"ג ובסי' ז': ב. נקרא רשע. כתב בספר ארעא דרבנן אות תצ"ט וז"ל, נסתפקנו אי הוי [דוקא בעובר על] דבר תורה, או [בעובר על דבר] מדברי סופרים נמי רשע מיקרי. ומצאתי למור"ם בחו"מ סימן ל"ד [סעיף ד'] כתב, המגביה ידו על חבירו להכחית פסול לעדות מדרבנן, משמע דס"ל דמדברי סופרים נמי רשע מיקרי ודוק, עכ"ל. ואיני יודע למה לא זכר דברי הסמ"ע שם סק"ז שכתב, אע"פ שהוא איסור דאורייתא מ"מ מאחר שאין בו מלקות כו', ע"ש רצ"ע. ועיין בתשובת מהר"ט ח"א בחידושו על היר"ף פ"ג דקדושין מבואר דנקרא רשע מדברי קבלה, שכתב שם וז"ל, והא דאמרין

[קדושין נ"ט ע"א] עני המהפך כו' דנקרא רשע, לא איתפרש היכא איתפרש שרי למיקרי עבריינא [שבת מ' ע"א], אבל רשע מנ"ל כו'. ונראה משום הא דאמרין סוף פרק הנשרפין [פסח ד"ה פ"א ע"א], ואת אשת רעהו לא תמא [יחזקאל י"ח ו'], שלא ירד לאומנות חבירו, וכתב בתריה [שם שם כ'] צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה, אלמא רשע מיקרי בחדא מהנך. ואע"פ דיוירד לאומנות חמיר טפי משום דפסיק לחיותיה, מ"מ התם בשל הפקר מיירי, ומהפך בחררה של שכירות שוה הוא לנכנס לאומנות של הפקר כדמוכח מדברי התוספות [קדושין שם ד"ה עני], ותרווייהו רשע מיקרי, עכ"ל. ועיין בתשובת חתם סופר חלק חו"מ סי' ע"ט שהביאו וכתב עליו ודפח"ח, והאריך שם בביאור דבריו במ"ש כדמוכח מדברי התוספות ע"ש. ועיין באר היטב סק"ז מ"ש והריטב"א הביא משם ר"ת דכל מקום שאמרו חכמים דנקרא רשע מחייבין אותו להחזיר המקח, והוא ז"ל חולק עליו כו'. ועיין בנ"י פרק חזקת הבתים [ב"ב כ"ט ע"א מדפי היר"ף] בסוגיא דגוי מבי מטא זוזי ליה אסתליק ליה, שכתב ג"כ וז"ל, והעלו האחרונים ז"ל בדמקום שנקרא רשע מ"מ אין מחייבין אותו ב"ד להחזיר, מדאמרין פרק האומר בקדושין דף נ"ט [ע"א] וזבני לא מובינא כו', שלא כדברי ר"ת שפירש שמחייבין, עכ"ל. ג. שאלמלי נשכחתי תורה מישאלה לחזירה בפלפול וישגה בזה, וגם אני לא מצאתי רמז בכל הפוסקים שום צד הו"א לחזור המקח אלא לקריתו רשע כו', והאריך בזה ע"ש, וכן הסכים בתשובת משא"כ בנימין סימן כ"ז ע"ש [ועיין מה שכתבתי לקמן סימן רנ"ט סעיף ז' סק"ג]. ועיין בתשובת חמדת שלמה [חור"ם סימן ד'] שהוכיח דברי מהרש"ל ומשאת בנימין הנ"ל, והסכים עמהם דאין בו דין חזרה כלל, רק שמכריון שעשה מעשה רשע כדי להכלימו שלא יעשה כזאת, וכתב דאפשר יש ביד ב"ד לענוש עונש אחר דרך קנס כדי שלא יעשה כזאת, אבל המקח קנה לגמרי כו'. וכתב עוד דבשוגג דלא ידע פשוט דאין עליו

חידושי רעק"א

קכ"ה הוציא תשובת מהר"ם [ד"ק סי' רע"ו ורע"ז ד"פ סי' תתרי"א] שכתב על ראובן שהיה ממור לקנות קרקע מגוי אלל שמעון וקדם שמעון וקנה, שאין לשמעון דין רשע, משום דמיהר להצריח הארי מעליו, ושמן צין כך וצין כך היה מוכרה לגוי אחר, אולם אם היה ראובן עומד לקנותה מיקרי שמעון רשע, כיון דגם ראובן היה ממלך הארי ממנו, עיי"ש:

עיין נכנס הגדולה חלק חו"מ סי' (ק"ס) [ק"ס] בהגהת הטור אות ק"נ: שם. וי"א שאם בא ג"כ, המהר"ט נחידושו על הפוסקים פ"ג דקדושין [ד"ה והא דפרי"ת] כתב, אף אם הראשון רוצה ליתן אחר מעות להשני לקנות (שזה נאק"א) [שדה במקום אחר] אינו נקרא רשע כיון דמית צמירה: סמ"ע פ"ג ג'. שדה מהגוי דלית ביה. ג"כ, בתשובת הראש"ח ח"א סי'

שאינו מזוי, ומשו"ה כתב חיצת "ומיהו", ור"ל מיהו אף למ"ש דאינו נקרא רשע, ועל פי פירוש זה הוה קשה לבעל עיר שושן, א"כ מהו זה שמסיק וכתב מור"ם אם לא נדבר שאינו מזוי כו' ונלא חילק בין דבר שאינו מזוי ראשון, שפירושו שאינו מזוי בחנם או בזול, לאינו מזוי השני, שפירושו שאינו מזוי כלל אפילו לקנותו

בדמיון, ומשו"ה השמיטו וחסרו. וא"כ שגג בעל עיר שושן בכמה עניינים הנראים לעינים וכמו שכתבתי, וקשה לאומרו על חכם כמוהו, וצפרט בדבר שהביא הב"י שהיה חמיד לפניו לכמוז ממנו רוצ דבריו, וגם לא ה"ל לסתום אלא ה"ל להביא דברי מור"ם בציאור יותר ולכתוב עליו מה שהיה קשה עליו בדבריו. ע"כ נראה דיש השמטה בדפוס העיר שושן מעשיר ראשון עד עשיר שני, והעמיק דברי מור"ם ככתבו וכלשונו שהוא נדפס לפניו בהגהתו הנ"ל, וכן צ"ל, ומיהו אפילו לסברא זו דוקא בעני אצל בעשיר לא, אם לא נדבר שאינו מזוי דלא אפילו בעשיר מיקרי רשע, ומ"מ מה שהוקף חיצת "ומיהו", ימור כנטול דמי הוה, ודו"ק: (יז) ז' בין אם המוכר גוי או

ישראל. פירוש, לא מציעא אם המוכר ישראל שמקנה המוכר ישראל היא נכר, דאל"כ יפסיד המוכר, דמיד שיצוא ישראל אחד לקנותו ויפסוק עליו פחות משויו יטערך המוכר ליתן לו דאין אחר רשאי לקנותו, אלא אפילו המוכר גוי, כ"כ המרדכי [המובא בצינים אות ז'] והביאו ד"מ, ע"ש:

ערך לחם

המודי בב"ב סי' תנ"א, ואין נראה כן מדברי שאר הפוסקים, מדאצטריכו להוציא מן הכלל זוכה מן ההפקר ומקבל מתנה, וזה פשוט.

ביאור הגר"א

ז. וי"א כו'. כפירוש המהפך בחרה [קדושין שם], שמהפך בחרה של הפקר לקנותה: ח. דוקא כו'. שלכן אמרו [שם] עני כו'. וכתב [הר"ן] המובא בבאה"ג אות ו' ואע"ג דמענדל דרב גידל [בקדושין שם] משמע דאף בעשיר, ה"מ במקום קרקעות (סה"ק) [שאין מזוין, ח"ט] [בהגיה] לא אם לא כו', ח"ט ואפילו לסברא זו כו', ולסברא ראשונה אין חילוק, דנדבר שאינו מזוי אף לעני אינו רשע: ט. וכ"ז לא מיירי כו'. ללעולם תשו כעין יותר לפסידא דמוכר, כמ"ש בפרק המקבל (ב"מ ק"ח ע"ב) צדינא דבר מנאל דכל שהוא

פתחי תשובה

שום דין כלל, ומה שאמר ר' יצחק לר' אבא [בקדושין שם], השתא נמי ניתבה ניהליה מר, הוא רק למדת חסידות. וע"ש עוד שכתב וז"ל, ולענ"ד יש מקום ספק היכא דהיה מזיד, אף אם מחזיר המקח אם מתוקן בזה המעשה רשע שעשה, וכדאיתא בב"מ דף כ"ו [ע"ב] נטלה לפני יאוש ע"מ לגזולה עובר בכולל ואע"ג דהחזירה לאחר יאוש מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה, ועיין בחו"מ סימן רנ"ט [סעיף א'] דכל היכא דאין בו דין חזרה אין האיסור מתוקן בהחזרה, אם לא שעושה כן דרך תשובה וחרטה, אבל אם אינו עושה כן רק להנצל מן ההכלמה שיכריזו עליו ברבים אין בזה די השב כיון שלא ניתן להשבון ומתנה בעלמא הוא דיהיב, עכ"ל ע"ש: ג. אבל אם מחוסרין כו' מותר לאחר לקנותו. עיין בפרישה שכתב וז"ל, ועתה נוהגין לפסוק על כיוצא בזה שהיא הסגת גבול. ולכאורה נראה לחלק, דכשבו אחד לקנות דבר מהשני ומחולקים בפסוק הדמים, זה אומר קחהו בששה וזה אומר תנהו דרך משל בארבעה, ומתעסקים בפסוק זה להוסיף וזה לגרוע, ולולא שבא השלישי היו משוים נפשם, זה מיקרי ג"כ הסגת גבול, והא דאמרו שאינו נקרא הסגת גבול עד שיהיו מושוים בפסוק, היינו כשהחלוקה הלך מהמוכר ואמר לא אתן יותר מזה, עכ"ל. ואינו יודע למה לא הזכיר מזה בסמ"ע:

אמרי ברון

סימן רלו. רמ"א סעיף א. בין אם המוכר גוי או ישראל. כ"ג, עיין בחרמות מהר"ם מרוטנבורג סי' תקנ"ה דף ק"ג ע"א [לפניו בסוף שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג]:

חידושי חתם סופר

שם בהגה"ה. אם לא דאינו מזוי. כו' צ"ל:

(יז) ז' ואפ"ל פ"ס ברא כו'. פירוש, לסברא זו האחרונה דס"ל דאפילו במציאה והפקר וכיוצא בזה נקרא רשע, מודים דאם זה הבא לזכות או לקנות מחילה היו עשיר, ונא אחר ליעול מלפניו הן דבר הפקר או שאר דברים הנקנים במתנה, אינו נקרא רשע נכר, כיון דעדיין לא זכה בה לגמרי ויכול להשתדל ענין כזה ממקום אחר אלא שזריך להוציא עליה דמים, אין נכר כלום כיון דעשיר הוה, אם לא שהוא דבר שאין העשיר יכול להשתדל אפילו בדמים, דבזה העשיר שוה לעני. וכאשר כתבתי וציאתי דברי מור"ם כ"כ הר"ן [קדושין כ"ד ע"א מדפי הר"ן] בשם הרמב"ן [ב"ב ג"ד ע"ב ד"ה נכסין בהדיא והביאו הב"י ע"ש]. ומתהימה על א"עיר שושן שכתב צענין זה ז"ל, וכתב מורי מהרמ"א ז"ל דסברא ראשונה נראה עיקר, מיהו אפילו לסברא זו נראה דוקא בעני אצל בעשיר נקרא רשע, עכ"ל, והוה דלא כמו שכתבתי בכונת מור"ם דמה שכתב אצל בעשיר לא, ר"ל דבעשיר לא מיקרי רשע, וגם חסר והשמיט מ"ש מור"ם ז"ל אם לא נדבר שאינו מזוי כו', וגם הוסיף וכתב חיצת "ומיהו" אפילו כו'.

ולכאורה נראה דהוה פירש דברי מור"ם איפכא ממה שכתבתי, וס"ל דמ"ש מור"ם ואפילו לפי סברא זו, ר"ל אפילו לסברא ראשונה דהיא עיקר, דס"ל דנדבר הפקר ומציאה אינו נקרא רשע, היינו דוקא בעני שצא לקדם וליעול מלפניו חצירו שהיה צא על דבר ההפקר מחילה, אצל עשיר הבא לקדם וליעול מיקרי רשע אפילו במציאה והפקר שהוא דבר

באר הגולה

דפאה הוצא צפ"ק דצנא מצינא דף י' ע"א, נפל לו עליה פירס טליתו מעצירין אותה ממנו, דמשמע אותו שנטלה לא מיקרי רשע כיון שאינו מזוי. והיינו נמי עני המהפך בחרה, שמתנא עצמו אצל בעל הבית לעצדו כדי שיתן לו לפעמים חררה, כי זה יכול למצוא גם הוא. ו. כן דעת רש"י בפירושו שם [בקדושין ד"ה עניא] [דאפילו צווכה מן ההפקר שייך דין עני המהפך בחרה, וכ"כ הר"ן [שם כ"ד ע"א מדפי הר"ן] בשם הרמב"ן [ב"ב נ"ד ע"ב ד"ה נכסין] והוה ששנינו מעצירין אותה הימנו, היינו טעמא, שלא הוא

באר היטב

ה. זו. פירוש, לסברא זו האחרונה דס"ל דאפילו במציאה והפקר וכיוצא בזה נקרא רשע, מודים דאם זה הבא לזכות או לקנות מחילה הוא עשיר, ונא אחר ליעול מלפניו הן דבר הפקר או שאר דברים הנקנים במתנה, אינו נקרא רשע נכר, כיון דעדיין לא זכה בה לגמרי ויכול להשתדל ענין כזה ממקום אחר אלא שזריך להוציא עליה דמים, אין נכר כלום כיון דעשיר הוה, אם לא שהוא דבר שאין העשיר יכול להשתדל אפילו בדמים, דבזה העשיר שוה לעני. וכאשר צאתי דברי הרמ"א כ"כ הר"ן בשם הרמב"ן בהדיא והביאו הב"י ע"ש, ודלא הכעיר שושן שכתב צענין אחר, ע"ש. סמ"ע [סק"י]: ו. ישראל. פירוש, לא מציעא אם המוכר ישראל שמקנה המוכר הוא נכר, דאל"כ יפסיד המוכר, דמיד שיצוא ישראל אחד לקנותו ויפסוק עליו פחות משויו יטערך המוכר ליתן לו דאין אחר רשאי לקנותו, אלא אפילו המוכר גוי, כ"כ המרדכי. ד"מ, ע"ש. [סמ"ע סק"י]. [עיין במהרי"ק שם קל"ב, ולחם רב סי' קמ"ה, ופני משה ח"א סי' ל"ט, ומ"צ סי' קכ"ב. והריטב"א בחידושיו מסכת קדושין [נ"ט ע"א ד"ה והא] מענדל דרב גידל הוצא משם ר"ת דכל מקום שאמרו חכמים דנקרא רשע מחזירין אותו להחזיר להחזיר, והוא ז"ל חולק עליו וכתב שאע"פ שנקרא רשע אין מחזירין אותו להחזיר כלום, מפי רבי נח"ו, ע"כ. ועיין במהרש"ד סי' רכ"ה וסי' (של"ד) [שנ"ד]. הממור אחר חוקה לקנותה ונא אחר ונטלה מידו אינו נקרא רשע. מהר"א שושן סי' קל"ז. ועיין בתשובת מהר"ט ח"א סי' צ"ה. בני חיי [הגה"ט אות א-ב]]:

סעיף ב' (ז) הן אבל אם שכר בעל הבית מלמד אחד יכול בעל הבית בו' אינו דומה לשכירות הנ"ל [סעיף א'], ולעיל בשכירות נזכרים או כלים כולם שזין הן, משא"כ בהשכרה הלימוד ועיונו אין מלמדים שזין וה"ל כדבר שאינו מל"ל, וק"ל:

חש"א סק"ב

ה"ס מי שכתב שהוא חרס רבינו גרשום שלא להשיג גבול בשכירות נזכרים מן גויס והוא הדין במקום שנהגו לשכור ההלוואה מן הגויס'.

ב ט"א אסור למלמד להשכיר עצמו לבעל הבית שיש לו מלמד אחר בביתו אם לא שיאמר הבעל הבית אין רצוני לעכב המלמד שלי ח"ו אבל אם שכר בעל הבית מלמד אחד יכול בעל הבית אחר לשכור אותו מלמד עצמו*.

סימן רלח

כותבין שטר למוכר ולא ללוקח

ובו ג' סעיפים

א כותבין שטר למוכר שמכר שדויו לפלוני *אף על פי שאין אותו פלוני

צינונים ומקורות (ח) מהר"ם מוה"ל סי' מ"א, ד"מ ס"ט, פסק האומר קדושין גיט ע"ד ד"ה עני לדעת ר"מ, ד"מ ס"ט, (ס) בד"ר: אחר, ותוקן במהדורת קניגסברג, וכו' בתוס'.

ערך לחם

ראשונים שלא יוסיף ולא ישכור מן הגוי הבית או החנות שדר בו ישראל, ואם בבית דירה אמרו כך, כ"ש במקום שתלויים בו פרנסתו ופרנסת ביתו. ואפילו אחר שנשלם זמן האלתזא"ם אסור לישראל להשתדל לקחת מקומו, דלא גרע מעני המהפך בחררה, דאומדן דעתא הוא דלחכי נחית תחילה שאחר שיושלם הזמן יחדש אלתזא"ם אחר, ע"כ. ולא נהגו כדבריו. ועיין מהר"י קולון שרש כ', ועיין לפנים סימן ש"ע [בערך לחם על סעיף ה'].

באר הגולה

כלל מחזר אחריה שהרי כל הענינים מהפכים כמומו אחרי הפיאות. ו. ועיין לעיל סימן קנ"ו סעיף ה' נהג"ה. סעיף ב' ה. גיט יוסף נזכר בשם המוספות שם [קדושין גיט ע"ד ד"ה עני] נזכר מהר"ר ילקח. ט. גט זה שם [בב"ב] ושם [בתוס'].

סימן רלח סעיף א' ה. משנה פסק' ד' ד"צ דף קס"ז ע"ב.

אבל כו'. כמ"ש [שמואל פ"ד הלכה כ"ו עירובין מ"ז ע"ב ע"ז י"ג א'] שלא מכל אדם וזכה כו'.

באר היטב

סעיף ב' ז. יכול. ולא דמי לשכירות כלים ונזכר לעיל, דהתם כולן שזין הן, משא"כ בהשכרה הלימוד ועיונו אין מלמדים שזין וה"ל כדבר שאינו מל"ל. סמ"ע [סק"ח]:

סימן רלח סעיף א' א. שאין. זכין לאדם שלא צפוי, וכיון דלון כותבין נשטר לזון כלילו הסכים הלווקח נקטין, אלא שהמוכר אמר להם כך וכן, נמלא דלון זו נד מוכה להלווקח. סמ"ע [סק"א]:

מנין סימן ק"ב [אות ס"ה], ע"ש עוד מזה, וא"כ מ"ש רמ"א יש מי שכתב, צ"ע, כי אין ספק וחולק על זה. אך ג"ל דקאי אמה שהוסיף וה"ה במקום שנהגו לשכור ההלוואה, שזה כתבו מהר"ם פדוואה סי' מ"א מסביר דנפשיה דמה לי הלואה וחנות ומה לי דירה, ובאמת יש לחלק כו'. וע"ש עוד אודות חד גבירא ששכר כפרים מהשר ובתוכם כפר אחד שדר והוחזק בו יהודי אחר ודחאו מביתו וחזקתו, ועמדו לפני בד"צ ויצא פס"ד שיחוש לנפשו מלהלכך במצודה, וע"כ עליו החיוב שיחזור להשכיר זה הכפר ליהודי זה באותן דמים שהחזיק מהשר, וגם שיהיה לו כל יפוי כח כמקדש, והנה זה לא שמע לקול מלחשים ולא רצה להשכיר אלא בסך עצום יותר ובתנאי שלא ימכור י"ש להדרים תחת כפרים ששכר הוא שלא להפסידו [עיין מה שכתבתי לעיל סימן קנ"ו סעיף ה' סק"ח], ואחר שראו זה היהודי צרתו וא"א לו לזון ממקום חיותו התרצה גם לזה, אך בתחילה מסר מודעא, ושוב עשה עמו קאנטראקט כרצון של זה הגביר אלא בביטול כל המודעות, ועתה בהגיע זמן לפרוע שכירות של חצי שנה גילה לו שמסר מודעא ונתעצמו בדין כו'. והשיב כי יפה דקדקו הבר"צ בלשונם בפס"ד שלהם שיחוש לנפשו מלהלכך במצודה כו', משמע שלא פסקו אלא דיני איסור והיתר שיחוש לנפשו מחומרת חרס רבינו גרשום ועשה זאת והנצל, אבל לא פסקו שלא הועיל קנינו מהשר שיהיה כנכסי מדבר וממילא ישראלי ראשון, כי פשוט שרבינו גרשום לא הפקיר נכסיה ולא ביטל קנין אלא התרים שלא לעשות כו'. והאריך לבאר דלא שייך בזה לבטל קנינו מהשר מטעם אי עבד לא מהני [עיין מה שכתבתי לעיל סימן ר"ח סק"א]. ומסיק וכתב דאפילו לא היה משכיר כלום והיה מחזיק לעצמו יכול להוציא מהשר מהשר שכירות מעליא היא, רק דעביד איסורא וחרס כרוך על עקבו, ומכ"כ השתא שהשכירו לישראל קמא שלא להוציא מביתו רק שלא בא לחזק עותתו והשכירו ביותר, לא שייך לומר אמר רחמנא לא תעביד, דלא אמר רחמנא לא תקח יותר אלא לא תשכור, ועבר אתמול ושכר, והיום אינו עובר כלום אלא שאינו מנתק לאו ידיה, ואילו היה לנו רשות היו מכין אותו עד שתצא נפשו לאמר קיים מצוה שעליך, ומשום כן לא יודקק שום ב"ד להוציא מיד השוכר יתר על שכירתו כדי שלא לסייע ידי עוברי עברה, אבל העברייני יטעון אם לא יתן לי המתור אינני מניחו כלל בבית כי הבית שלי הוא ואדעתא דמתור השכרתי אע"פ שהוא באיסור ואי לא לא, ואין כאן ענין למסירת מודעא כו', רק ה' יתן בלבו לשור וירחמנו ויתתקן חרס לרח"ם, עכ"ד ע"ש: סעיף ב' ה. יכול בעה"ב אחר. עיין באר היטב [סק"ז], עד וה"ל כדבר שאינו מל"ל. ועיין בנתיבות המשפט [מש"א סק"ב] שכתב, ולפ"ז לדעה האחרונה דלעיל סעיף א' דאוסר אפילו במציאה, גם בזה אסור, ולפ"ז מוכח דגם המחבר סתם כאן כדעה הראשונה, עכ"ד, ועיין בנחלת צבי הארכתי בענין זה:

חידושי רעק"א

שם בהג"ה. שהוא חר"ג. נ"ב, בכל זו סי' קע"ז נתקנת רבינו גרשום כתב ח"ל, גם מהתקנות שלא לשכור מגוי בית שדר זו חזירו נלא רשותו עד מלאה לו שנה אחת ויאלחו. אמר הד"ר לניו ששכרו לי נפשות ממה ששכרה מכנה, ולא החלו הנזכרים בשכירתם, ולא אמר אמחלל למה רוצה לפנות בשכירות, ונלא אחר ושכרה בשמות שנה שבעה או יותר, אין זה תקנה החרס, עכ"ל: שם. בשכירות בחים מהגויס. נ"ב, ומשכנח מגוי יט לו דין שכירות ומכלל התקנה. (ד"ק) (ד"ה) בית (ל"א ול"ב) ובז

ע"ד לעיל
סימן קנ"ו
סעיף ז'
בתנא, ובלבד
כו', אלא
דכא כיון
דכ"ע עיקר
דינא דגמי
דעני כו' על
כחור לאו
כו'. וא"כ כו'
הרמ"ג

ש"ך בת"י:
עיין לקמן פ'
סימן ש"ז

שו"ת מהרש"ל סימן לו

גרסין בפ' האומר (נ"ט) רב גידל הוה מהפך בהווא ארעא אזל ר' אבא זבנה אזל רב גידל וקביל לרבי זירא ואזיל רבי זירא וקבליה לר' יצחק נפחא א"ל המתן עד שיעלה אצלינו לרגל כי סליק אשכחיה א"ל עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו מהו א"ל נקרא רשע ואלא מר מ"ט עביד הכי א"ל לא הוה ידענא השתא נמי נתבי נהליה א"ל זבוני לא מזבנינה לה דארעא קמיייתא היא לא מסמכא /מסמנא/ מילתא דאמר מר המוכר נכסיו ראשונים אינו רואה סי' ברכה לעולם אי בעי במתנה נשקליה רב גידל לא נחית לה דכתיב שונא מתנות יחיה ר' אבא לא נחית לה משום דהפיך בה ר' גידל לא מר נחית לה ולא מר נחית לה ומתקריא ארעא דרבנן. פי' רש"י עני המהפך בחררה חוזר אחריה לזכות בה מן ההפקר או שיתננה לו בעל הבית והקשו התו' מהא דתנן במס' פיאה פירש טליתו עליה מעבירין אותו ממנה משמע שהנוטלה אינו רשע וכה"ג קשה מהא דתנן (ב"מ י') ראה את המציאה ונפל עליה או שפירש טליתו עליה ובא אחר ונטלה הרי היא שלו, ע"כ פי' ר"ת האי מהפך בחררה דנקט הכא לא שייך אלא דווקא כשרוצה העני להרויח החררה בשכירות של בעל הבית או שרוצה לקנות דבר אחד וחבירו מקדים ומשכיר עצמו לבעל הבית או קונה אותו דבר כעין רב גידל על זה אמרו שנקרא רשע כי למה מחזר על זאת שטרח בה חבירו ילך וישתכר במקום אחר אבל אם הייתה החררה של הפקר או מציאה ליכא איסור בדבר שאם לא יקדים לזכות בה לא ימצא אחרת וכל הזריז לקדום ולזכות בה מותר ומהווא דלא יחפור דקאמר מרחיקים מן הדג כמלא ריצת הדג ופירש רש"י ציד שנתן עיניו בדג עד שהכיר חוריו שאר הציידין מרחיקים מצודתם ממנו כו' אף על גב דהוה דבר של הפקר יש לחלק משום דדמי ליורד לתוך אומנותו של חבירו כעין ההוה דהתם בר מבואה דאוקי ריחים כו' דא"ל קא פסקתא לחיותאי ועני המנקה בראש הזית דפ' הנזקין דאמרינן מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום אף על גב דהפקר שאני התם מפני שטרח העני להפילם לארץ וסמכה דעתו עליהו כן סוגית התו' לשם, וכן בפ' לא יחפור (כ"א: תוד"ה מרחיקין) וכן כתב האשר"י בפרק האומר והנה רוב הגאונים הסכימו לפי' ר"ת אף שכתב הר"ן בשם הרמב"ן שהסכים לדעת רש"י הלא הם בטלים במיעוט נגד בעלי התו' ר"ת ור"י ומהר"ם והרא"ש דבתראי הוו שמהר"ם פסק הלכה למעשה והמרדכי הביאו על ראובן שהיה מהפך בקרקע של גוי על מצר של שמעון וקדם שמעון וקנה דלא אקרי רשע דהוה כמו מציאה דלאו כל שעתא מתרמי לקנות הקרקע על המיצר שלו ע"כ ואפי' לפי' רשב"ם שפי' בפ' ח"ה (נ"ד:) על הא דאמר שמואל נכסי הגוי הרי הם כמדבר וכל הקודם בהן זוכה כו' ומפרש התם בסוגיא שאם קנה ישראל הקרקע מגוי בכסף ולא נכתב לו עדיין השטר א"כ מאחר שקנייתו של גוי הוא בכסף ומיד איסתלק מן הקרקע וישראל לא קנה עד דמטא שטרא לידה דלא סמכא דעת' של ישראל אמה שקבל הגוי הכסף שכל דבריהם שוא ותפל והרי הם כזבים לכל דבריהם א"כ המחזיק בה בקניין ממש זוכה וכתב רשב"ם וז"ל ומיהו נראה בעיני דהווא שני מקרי רשע כיון דיהיב ליה זה ראשון זוזי דלא גרע מעני המהפך בחררה כו' ע"כ אלמא אעפ"י שנכסי גוי הרי הם כהפקר אפ"ה שייך ביה דין חררה ולא כפי' ר"ת שכתב גבי מציאה והפקר לא שייך ביה דין רשע דמהפך בחררה. מ"מ אי דייקת שפיר תמצא שרשב"ם מודה לדברי ר"ת ודוקא התם הוא דפליג

לפי שהישראל הוציא מעותיו ומחזיר לגמור מקחו הוא דנקרא רשע אבל בשארי מציאות והפקרים מודה וכן מחלק מהררי"ק בשורש קי"ח אבל ראייה לא הביא לדבריו ואני באתי להוסיף בראיות חזקות להגאון כי הניח לי מקום להתגדר בו דהא כתב רשב"ם מאחר דיהיב לוקח ראשון זוזי לא גרע מעני המהפך בחררה כו' פשיטא דפשיטא וק"ו שהתנוקות ידעי שיותר ראוי לקרות השני רשע מאחר שהראשון נתן מעות ומה בא להשמיע בדבריו אלא בא להשמיע לנו אעפ"י דגבי מציאה והפקר כה"ג לא מקרי רשע וא"כ גרע מעני המהפך בחררה כו' מהאי טעמא דיהיב זוזי דאי לא יהיב זוזי אכתי לא אסתלק גוי מקרקע ועכשיו הוא דאסתלק בנתינת מעות ונעשה כהפקר בלא בעלים כאשר אפרש לקמן. אפ"ה מאחר שהלוקח הראשון יהיב זוזי לא גרע מעני המהפך בחררה כו' דהיא הנותנת לקרותו יותר רשע מאחר שנתן זוזי וא"כ זה בא ומפסידו. וא"ל משום הכי כתב דלא גרע כו' דלא תימא עני המהפך בחררה כו' דווקא קאמר תלמודא עני המהפך בחררה ולא עשיר כמו שכתב הר"ן ואם כן הכא דלא איירי בעני נימא דאין נקרא רשע על כן כתב דלא גרע כו' מאחר שמפסידו מעות אפילו לגבי עשיר לא גרע כו', ז"א דהא לעניין קרקע אין חילוק בין עני לעשיר מאחר שאין הקרקעות מצויין ליקח כדמוכח מעובדא דרב גידל דע"כ עשיר היה מדלא רצה לקבלה בחנם וכן פסק הר"ן דבקרקע אין חילוק בין עני לעשיר כדמוכח מעובדא דרב גידל.

ועוד ראייה מן האשר"י שכתב בפ' האומר ז"ל והא דאמרינן בפ' ח"ה נכסי הגוי הרי הם כמדבר וכל המחזיק בהן זכה וכו' ופסק רשב"ם נהי דזכה מ"מ רשע מקרי כמו עני המהפך בחררה כו' עד ור"ת אומר אפילו רשע לא מקרי במידי דהפקר כדפיר' ע"כ. ומדכתב האשר"י ר"ת אומר משמע דפלוגתא אחרינא הוא בין רשב"ם ור"ת גבי נכסי הגוי אם לקרותו רשע ולולי דאמר ר"ת בהדיא התם דאפילו רשע לא מקרי הייתי אומר שגם ר"ת מודה לרשב"ם מטעמא דיהיב זוזי כו' כדפי' וא"ל מאחר דלא הזכיר הרא"ש טעמא דיהיב לוקח ראשון זוזי כמו שכתב הרשב"ם אלמא דעיקר פלוגתא דרשב"ם אינו תלוי בהא דיהיב זוזי אלא בהא דשייך דינא דמהפך בחררה אף בהפקר ומציאה, ז"א כמו שהוכחתי מלשון רשב"ם דע"כ תלוי טעמא דיליה בהא דיהיב זוזי ומה שלא הזכירו הרא"ש אי מעיינת בלישנא שפיר הזכירו והזכירו שכתב ופסק רשב"ם נהי דזכה המחזיק מ"מ רשע מקרי כו' מה היה צריך להזכיר זכיות המחזיק דנאמר בהדיא לפנינו מיניה בסוגיא כאשר הביא הרא"ש גופיה וכך היה לו לומר ופסק רשב"ם דמיהו רשע מקרי כו' וכזה הלשון כתב הרשב"ם גופיה בפ' ח"ה אלא משום הכי כתב בזה הלשון כלומר נהי דזכי המחזיק אף שיהיב הלוקח ראשון כסף והיה לנו לומר שאפי' זכייה לא תהיה לשני וגרוע יותר מעני המהפך בחררה שאין כופין אותו לחזור אבל בהא מ"מ יחזור בשלמא אי לא הוי יהיב לוקח ראשון זוזי אלא גמר פסק הדמים ואפילו לקח השטר מן הגוי מאחר שאינו קונה הישראל כ"א בכסף ושטר דשטר לבד אינו קניין בגוי כלל דעיקר קנייתו בכסף, ושטר מאמת הדבר וסמכא דעתיה כדמוכח במסכת בכורות (י"ג:) וכן פסק הרמב"ם להדיא בפ' ראשון דמכירה (הי"ז) והטור סי' קצ"ד הילכך אי הוה קדים השני ובטל מקחו של ראשון וזכה מן הגוי בקנין גמור אף שהוא נקרא רשע מ"מ הוי שפיר קדים וזכה. אבל כשנתן הכסף וזה בא לאבדו וזוכה בה בחנם בפרט לפי' רשב"ם ולרא"ש שאפי' הדמים אינו צריך להחזיר לו וזהו נגד הסברא אם כן מן הדין היו ראוי להחזיר אלא ע"כ

מאחר שנכסי הגוי הם כהפקר גמור א"כ לית עליו דין, ה"נ לעניין מהפך בחררה אפי' לקרותו רשע להוי כשאר מציאה והפקר דאין בה דין רשע ע"כ כתב נהי דזכה המחזיק כלומר אף שהלוקח הראשון נתן הכסף, מ"מ חשוב כהפקר. אפ"ה לעניין מהפך בחררה לקרותו רשע מועיל האי טעמא שנתן לוקח ראשון זוזי אם כן החכם אשר עיניו בראשו ירא' מה יפה היה מבאר ומרמז הרא"ש בטעמא ובסברא דברי הרשב"ם דלא תימא שסבר אפילו בהפקר ומציאה יש בו דין מהפך בחררה אלא דווקא בטעמא דיהיב לוקח ראשון זוזי כדפירש.

ועוד ראיות מן המרדכ"י שכתב בפ' ח"ה על האי סוגיא דנכסי גוי כו' וז"ל פסק רשב"ם דישאל המחזיק בה נקרא רשע וכתב רבינו מאיר דאם ישראל מחזיר לקנות וקדם ישראל אחר וקנה אינו נקרא רשע ולא שייך עני המהפך בחררה אלא אם כן שהישראל ראשון גמר פיסוק דמים עם הגוי ולא היו חסרים רק כתיבת השטר ולהעלות בערכאות שלהם ולברר המקח וכה"ג אם קדם שמעון המקח והלך לקנותו נקרא רשע אבל אם לא גמר ראובן המקח עם הגוי ודוחק אותו שמא יזלזלו הגוי וקדם שמעון וקנאו לא מקרי עני המהפך בחררה ובלוקח מישראל נמי לא מקרי עני המהפך בחררה אלא היכא דגמרו הפיסוק כבר הלוקח והמוכר ונתרצו זה לזה ולא היו חסרים רק הקניין והלך זה וקנאה או באותן דמי או הוסיף דמים אז נקרא רשע אבל אם המוכר [אינו] רוצה למכור כך והלך אחר וקנאה לאו רשע הוא כו' ומדכתב המרדכ"י דברי מהר"ם אדברי רשב"ם משמע דס"ל מהר"ם כותיה ואף שכתבתי שהכל תולה במה שנתן הכסף לגוי וזה בא ומאבדו היינו בנכסי הפקר מאחר שנתן הכסף לגוי אסתלק הגוי וגם הוא לא קנה א"כ הוי כהפקר וכן פ' הרשב"ם להדיא וכן הר"ן אבל כשלא נתן הכסף לגוי דאכתי לא אסתליק מן האי ארעא א"כ אינו כהפקר ופשיטא מי שקדם וקנה הוי רשע אפי' לפי ר"ת דנכסי הגוי אינם כהפקר אלא כעין שפי' ואם כן פסק על זה פסק מהר"ם דמ"מ לא נקרא עני המהפך בחררה אלא בגמר פיסוק הדמים וא"כ משמע שמהר"ם סבר כדעת רשב"ם ולעיל הבאתי דברי מהר"ם בפ"ק דב"מ שסבר מי שקנה בית אצל מיצר של שמעון כו' דאין שייך בו דין מהפך בחררה ודימה אותו למציאה כו' א"כ משמע שסבר כדעת ר"ת ואז ראשך והר אלא בע"כ שגם רשב"ם מודה לדברי ר"ת וכן יראה מן דעת המרדכ"י שמביא בכאן דעת רשב"ם ולא דעת ר"ת משמע שסבר כותי' ובפ"ק דב"מ כתב על הא דראה את המציאה ונפל עלי' ודייק מיניה דאין שייך דין מהפך בחררה לקרותו רשע במציאה או בהפקר ומסיק כן פירש ר"ת ולא הזכיר דעת רשב"ם אלמא דס"ל כר"ת וא"כ אז ראשך והר אלא בע"כ כדפי' וא"ל דהא כתב המרדכ"י בפרק האומר דעת רשב"ם ודעת רבינו תם החולק עליו אלמא דלא הכריע כחד מינייהו הלא כך הוא סוגית הפוסקים שכותבים כל דיעות החלוקות בגוף השמעתא בלי הכריע דעת ואח"כ פקח עינך וראה שתמצא במקומות מיוחדים כל דין ודין לפי הסכמתו שהרי הרא"ש הביא בפרק האומר דעת רש"י שאפי' גבי הפקר שייך בו דין מהפך בחררה ואח"כ מביא דעת ר"ת דאינו שייך אלא במכר או בשכירות ולא במציאה או בהפקר ואחר כך מביא דעת רשב"ם גבי נכסי גוי כו' ודעת ר"ת החולק עליו ולשם לא הכריע הלכה כמר אבל בפ"ק דב"מ כתב בסתמא כדעת ר"ת ולא כרש"י וכן בפר' ח"ה כתב כר"ת ולא כרשב"ם ופלא על הגאון מהררי"ק שרצה להוכיח שר' אשר סבר כר"ת ולא כרשב"ם

ומביא ראייה מן הטור שכתב וכן הסכים א"א הרא"ש ז"ל ולא עיין באשר"י בפרק ח"ה שלשם הכריע בהדיא כר"ת ונחזור לדין דג"כ בהאי סיגנון כתב המרדכי דעת שניהם בפרק האומר והכריע בפ"ק דב"מ כר"ת ולא כרש"י ובפ' ח"ה הכריע כרשב"ם נגד ר"ת כדפרי' דוק ותמצא כה"ג כמה פעמים סוגית הפוסקים.

ועוד יש לי ראייה מן הר"ן שכתב ג"כ גבי נכסי הגוי כו' שהמחזיק בה הוא רשע כו' ולא מביא שום דעה לחלוק ואח"כ כתב ולענין מציאה אית ביה פלוגתא ביני רבוותא כו' והיינו רש"י ורבינו תם דפ' האומר דמשמע גבי נכסי גוים כו' יכול להיות רשע אפילו לפירש רבינו תם דפ' האומר כדפרי' אף שדברי התו' דפ' לא יחפור קצת אינו משמע כן שכתב וז"ל והא דאמרינן בפרק ח"ה נכסי הגוי הרי הם כמדבר כו' ופירש רשב"ם דישראל המחזיק בהן רשע מיהו מיקרי ולפי' רבינו תם אפילו רשע לא הוי כיון שלא ימצא במקום אחר כו' ומאחר שכתב ולפי' רבינו תם ולא כתב רבינו תם אומר כמו שדקדקתי לעיל בלישנא דרבי' אשר משמע שתלוי בפלוגתא דר"ת עם רש"י בפ' האומר ולכך לא הזכיר ג"כ טעמא דרשב"ם משום דיהיב זוזי כו' כמו שפירש לעיל ז"א כי התוס' לא הביאו שם דעת ר"ת לפסק הלכה כלומר שלפי' ר"ת יהיה הפשט בפרק ח"ה דלא כרשב"ם דא"כ היה להם לכתוב והא דאמרינן בפ' ח"ה ופי' רשב"ם כו' לפי' רבינו תם לא הוי רשע [ונכתבו] ולפי' רבינו תם משמע שאינו עומד אלא שרצו להקשות עליו ממקום אחר כמו שמסקינן אח"כ באותו דבור פוק ודוק ותמצא להדיא כדברי ונלאיתי לכתוב הכל באריכות ומאחר שהתו' לא הביאו דעת רשב"ם ור"ת אלא לדייק מהם ולהקשות ולפרק ע"כ הביאו בקצרה דעתם ולא הזכירו טעמא דרשב"ם משום דיהיב זוזי וכן דרך התו' פעמים בארוכה פעמים בקצרה לפי הצורך ועוד הלא נמצא בתוס' ר' פרץ והביאה מהררי"ק סי' קל"ב דריב"א פי' אפילו לר"ת הוה רשע גבי נכסי הגוי ולא דמי למציאה מאחר שלא באה לידו בחנם כדעת רשב"ם אלמא דפלוגתא דר"ת ורשב"ם בהא תלוי אם חשוב נכסי הגוי כמציאה והפקר או לא דמי מאחר דיהיב זוזי כדפרי' אבל במציאה והפקר כ"ע מודו אף דאנן לא קיימא לן כהא דריב"א אלא לא כתו' שלנו וכאשר"י ז"ל דסברי בשם ר"ת דאפי' רשע לא מקרי גבי נכסי גוי ולא כרשב"ם וס"ס הבאתי ראיות דטעמו דרשב"ם אינו משום דפליג על דברי ר"ת גבי מציאה והפקר אלא מטעמא דיהיב זוזי כדפי' מכל הלין משמע שרשב"ם ורוב הגאונים כאחת הסכימו לפי' רבינו תם דאין שייך דין מהפך בחררה במידי דהפקר מציאה וכה"ג וכן פסק מהררי"ק.

ואף היכא דשייך בו דין מהפך בחררה אינו אלא לקרותו רשע אבל לא לכופ אותו לחזור ותדע דאי ג"כ אכפיה קאי למה לא רצה רבי אבא לחזור ולקבל מעותיו משום סימנא מאחר שמחויב לחזור מן המקח א"כ אינה הוי כמכירה כי המכירה הראשונה בטעות הייתה מאחר שלא ידע שרב גידל היה מהפך בארעא ועוד אפילו את"ל שאפ"ה אית ביה קצת סימנא למה לא היה רב גידל כופה את ר' אבא בדין שיחזור לו המקח ויקבל מעותיו ואח"כ יעשה ר' אבא עם המעות מה שירצה מאחר שטענת רב גידל היתה ישרה בימים ההם שהיו בורחים מן המתנות ע"ד הקרא ומכירה של ר' אבא אינה מכירה כדפי' אלא ע"כ כמו שפי' דאין בה דין כפייה לחזור המקח א"כ הוה כמכירה חדשה וק"ל. והר"ן כתב בפ' ח"ה וז"ל והעלו האחרונים ז"ל דבמקום שנקרא רשע מ"מ אין מחייבין אותו ב"ד להחזיר מדאמרינן פר' האומר בקדושין זבוני לא מזבנינה כו' שלא

כדברי ר"ת שפי' שמחייבים אותו לחזור ע"כ. ותמה אני אם יצא דבר זה מפי ר"ת ז"ל שאלמלא נשתכחה תורה מישראל החזירה בפלפולו וישגה בזה וגם אני לא מצאתי רמז בכל הפוסקים שום צד ה"א לחזור המקח אלא לקרותו רשע וכן פסק מהררי"ק סו"ס קל"ב בפשיטות ודייק מדברי רשב"ם שפסק גבי נכסי גוי כו' שנקרא רשע ואי הוה פירושו שצריך להחזיר לו הקרקע למאי נ"מ אמר שמואל המחזיק בה זכה ע"כ ואעפ"י שאין ראייה גמורה רק על דעת רשב"ם אבל לעולם ר"ת לטעמי' שסבר התם דלא נקרא רשע להכי אמר שמואל המחזיק זכה אבל לעולם היכא דנקרא רשע כופי' אותו אליבא דר"ת לחזור אלא מחוורתא הראייה כדפי' אבל אין לומר אפי' מקצת ראייה אינו דאפילו כדברי רשב"ם שדית ביה נרגא ולומר דילמא דווקא בעניין נכסי גוי שהן כהפקר ומן הדין אפי' רשע לא היה לקרותו לשני המחזיק בה כדעת ר"ת ומ"מ מאחר שהלוקח ראשון יהיב זוזי וזה בא להפסידה דין שהחמיר בו רשב"ם לקרותו רשע אבל לא להחזיר אבל בעניין אחרינא הוא רשע ומחזיר. ז"א מאחר שכתב רשב"ם דלא גרע מעני המהפך בחררה א"כ דינו כעני המהפך בחררה דהתם, ואי היה חוזר לשם אף הכא בנכסי הגוי כו' היה חוזר מאחר דלא גרע מעני המהפך בחררה אבל א"ל דבדואי ר"ת וסיעת' סוברין שכופין אותו לחזור דאי לאו הכי מאי פריך בפ' האומר ממתניתין דב"מ ראה את המציאה ונפל עליה כו' ובא אחר ונטלה הרי היא שלו אלמא דלא מקרי רשע בנכסי הפקר ומציאה ומה קשה דלמא לעולם מקרי רשע ולענין זה היא שלו דלא צריך לחזור אלמא מדאקשה ר"ת ש"מ דס"ל דדין רשע שצריך אפילו להחזיר, ז"א דודאי כ"ע מודים דאין בו דין חזרה אלא לקרותו רשע דאי לא דייק ר"ת אלא משום דדין רשע הוא שיחזור המקח א"כ איך מצאו מהר"ם והמרדכי' ידיהם ורגליהם שמסכימין לדעת רשב"ם כדפי' וג"כ סברי כדברי ר"ת שאין שייך דין מהפך בחררה במציאה ובהפקר כדפרשית ומוכרחים אנו לומר אליבא דרשב"ם שדין רשע אינו אלא לקרותו רשע ולא לחזור כמו שהוכחתי לעיל וכן פסק מהררי"ק וא"כ מנא להו ראייה דר"ת דאין שייך דין מהפך בחררה גבי מציאה והפקר וק"ל, אלא ע"כ ראייה דר"ת אינו אלא ממתני' דפיאה דנאמר התם מעביר' אותו הימנה דמשמע לכתחילה וכן פירש הר"ן להדיא בפ' האומר וזאת היא עיקר הראייה ומה שמביא ראייה מפ"ק דבבא מציעא ממתנית' דראה המציאה כו' סמך אהא מאחר דשקל וטרי ממתני' דפיאה ומייתי לה בגמרא בסוגיא דמתני' דראה את המציאה כו' ודייק מתרווייהו לענין ד' אמות של אדם אם קונים בכל מקום משמע דמתניתין דנזיקין ומתנית' דפיאה שוים ובחד מחות' מחינהו רבינו הקדוש וכן משמע לישנא דתלמודא דהתם מותיב ר' חייא בר יוסף פיאה מותיב ר' יעקב בר אידי ניזקין כו' משמע דדמיין להדדי וע"כ דייקי התו' בלישנא בפ' האומר וקשה מהא דתנן בפ"ק דב"מ ראה המציאה כו' וכן הא דקאמר התם גבי פאה כו' ולא קאמר וכן תנן במסכת פיאה כו' אלא משמע דעיקר הראייה סמך אפאה אדאית' התם בפ"ק דב"מ. וא"ל לפי זה היה לתו' להקדי' מתנית' דפאה ולא להתחיל במתניתין דמציאה מאחר שהיא תלייא בהא דפאה אין זה דקדוק בתו' דלפעמי' מקדימים ולפעמים מאחרים ותדע דהא בפרק לא יחפור מקדימין מתניתין דפיאה ואחר כך למתניתין דמציאה ומאחר שזאת היא עיקר הראייה וע"כ לא הזכיר המרדכי' בפרק האומר והרא"ש והר"ן רק מתניתין דפאה מסדר זרעים ולמה לא הביאו מתניתין דראה המציאה כו' שהיא שגורה בפי כל אלא כדפי' ומ"מ

אפשר שהם ג"כ מראים מקו' למשנה דראה המציאה כו' שכותבים בזה הלשון ומייתי לה הך מתני' בפ"ק דב"מ כלומר לרמוזי על מתניתין דמציאה כו' כדפי'.

ואין לדקדק מדברי הרא"ש שכתב בזה הלשון פירש טליתו עליה מעבירין אותו הימנה משמע אותו שנטל לא מיקרי רשע ע"כ א"כ משמע דפירש דמעבירין אינו לכתחילה מדלא כתב אלמא דמותר ליטלה, ז"א דע"כ מוכרח אתה לומר דלישנא דמתני' לכתחילה. ולא עוד אלא אפילו לא סגי דלא מעבירים אותו וז"ל המשנה (פיאה פ"ד מ"ג) נטל מקצת פאה וזרק על השאר פי' כדי לזכותו אין לו בה כלום נפל לו עליה ופירש טליתו עליה מעבירים אותה הימנה עכ"ל ותני עלה בירושלמי תני בשם רבי מאיר קונסי' אותו ומוציאים ממנו את התלוש ואת המחובר פירוש אפילו מה שלקט כבר וכן פסק הרמב"ם בפרק שני דמתנות עניים (הי"ח) וז"ל עני שנטל מקצת הפאה וזרק על השאר או שנפל עליה או שפירש טליתו עליה קונסים אותו ומעבירין אותו הימנה ואפילו מה שנטל לוקחים אותו מידו וינתן לעני אחר ע"כ אלמא דלישנא מעבירין הנאמר במשנה לכתחילה הוא. ולא זו אף זו דלא סגי דלא מעבירין לפי שרצה לגזול חלקן של עניים. וא"ל א"כ מה מקשה ר"ת ממתני' דפאה דלמא התם משום קנסא אבל בעלמא מקרי רשע זהו בלאו הכי קשה על סוגיא דתלמודא דפ"ק דב"מ דדייק מהאיך מתני' דפאה דד' אמות של אדם אינו קונה ומנ"ל דילמא התם משום קנסא היא דלא קנה אלא ע"כ תלמוד דידן לא ס"ל הכי ושקילות' וטירותא דתלמודא דידן מפרשי מתני' כפשוטו ומה שלקט כבר פשיטא שאין מוציאין מידו ולא איירי בקנסא וכן פירש הרב ר' שמשון בסדר זרעים רק שהירושלמי והתוספתא סוברים שקונסים אותו לגמרי והרמב"ם פסק כתוספתא וירושלמי ותימה רבה שפוסק נגד סוגית התלמוד וצריכין ביאור יפה ליישבו ואין לי מקום בחיבורי זה לפרש מידי דלא תלייא בידי וכשאגיע לשם אפרש בעז"ה מסקנת הדבר מבואר היטיב ואלבא סוגיא דתלמודא דידן דייק רבינו תם וסיעתו מאחר שאין הטעם משום קנסא למה מעבירין אותו לכתחילה ואני לא הבאתי ראיה מן הירושלמי והרמב"ם רק לישנא דמעבירין אותו משמע בודאי לכתחילה דהא לדידהו אפילו לא סגי דלא מעבירין ואם כן על כרח' מוכרח אתה לומר מה שכתב הרא"ש אלמא דהנוטלה אינו רשע לאו דווקא שאינו רשע אלא לכתחילה לא יעשה כדפרי' אלא משום הכי כתב האי לישנא שקאי על חררה דלעיל מיניה שרש"י פסק אפילו גבי הפקר הנוטלה רשע על זה כתב אלמא דהנוטלה אינו רשע מאחר שהיא הפקר ועוד אם באת לדקדק מדברי הרא"ש אדרבה נידוק לאידך גיסא דאי סבר צריך להחזיר למה אמר דהנוטלה אינו נקרא רשע למה לא אמר אלמא דהנוטל אין צריך לחזור אלא כדפרי'. ומההיא תשובה של הרוקח דלעיל אין להביא ראיה שצריך לחזור שכתב בה ואם לא ישמע לקול הוריהו כו' כמו שהבאתי לעיל בטענה לדעת המורה, ז"א דהא פשיטא דפשיטא דהרוקח לא איירי אלא בדבר שבא לידו כבר וקנה אותו בקניין גמור בלי חיסרון שום דבר להגמרת המקח וקדם אחר עם השלטון ובטל מקחו להוציאו מידו דאז שפיר הוי כגזלן ויוצאת ממנו בדיינים אבל היכא שנחסר דבר מגמר המקח אז אין דינו אלא כרשע כמו שמשמע מדברי מהר"ם דפרק ח"ה שהבאתי לעיל ואין לומר דילמא הרוקח בקעה מצא וגדר כאשר כתב הרמב"ם אף על פי שאין דנין דיני קנסות כגון אונס ומפתה ול' של עבד גזילות וחבלות מכל מקום למיגדר מילתא קונסין

הבית דין לפי תיקון השעה וצורך הזמן וכן פסק המרדכי"י פר' השולח. ז"א מדכתב נקרא רשע ואין גזלן כמותו משמע דדין גזלן ממש יש עליו וזהו פשוט לנערים וק"ו לגדולים אלא כדפי' ועוד מצאתי להדיא בהגהת מיימוני פ"ה דהלכות חובל וז"ל פסק רא"מ עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה ממנו נקרא רשע שיש לחזן ב"ה להכריז עליו ברבים וכן היה מורה רבינו מאיר משמו עד כאן, אלמא רק לעניין לקרותו [רשע] ולא לעניין כפיית ממון דאטו בתרי קטלי קטלית ליה וגם כן הוא דומיא דהמגביה ידו על חברו כו' דלעיל מיניה באותה הג"ה דמביא הא לראייה עליו והתם לא איירי בעניין כפיית ממון אלא לקרותו [רשע] ה"נ הכא.

וא"ל לחייב להחזיר משום דאיתא במרדכי"י פרק לא יחפור וז"ל אמר רב הונא האי בר מבואה כו' יש מקומות שדנין דיני מערופיא וכן ראיתי בתשובות רבי יוסף ט"ע ומדמו להו לדגים דיהבי סירה כו' ויש מקומות שאין דנין ומתירין לישראל לילך למערופיא של חברו ולהלוות לו ולשחודי ליה ולאפוקי מיניה דאין כאן גזל דנכסי הגוי הם הפקר וכל הקודם בהם זכה בהם כדאיתא פ' ח"ה וכן היה רבי אבא ורבי אילעי וכל רבותינו שוין בדבר ועוד ראייה מפרק קמא דב"מ דקאמר נפל עליה כו' מעבירים אותה הימנו עד כאן. אם כן יש לדקדק מדכתב יש מקומות שאין דנין ומתירים דהיינו תרי בבי מכלל דיש מקומות נוהגין לאסור ולדון עליו וכן משמע לישנא דדנים אפילו להוציאו מידו ועוד מדכתב אחר כך ביש מקומות שאין דנין כו' מפני שאין כאן גזלן מכלל דיש מקומות שדנין עליו ומדמין אותו לגזלן כלומר להוציאו מידו אלמא שאיכא מקומות שדנין דין המהפך בחררה ובא אחר ונטלה שמוציאים מידו, ז"א דאפילו לאותן מקומות שדנין היינו טעמא דמדמין למצודת דגים כו' והתם היינו טעמא מפני שיורד לתוך אומנתו של חברו דמצי מעכב כמו שהוכחתי לעיל בש' רבינו תם ואם כן גוי הרגיל לילך אצל יהודי אחד בין בהלוואה בין במשא ומתן והוא מערופיא שלו והלך זה היהודי ופייס את הגוי עד שנתפייס לישא וליתן עמו אם כן המקומות שדנין עליו סברי שפיר דדמייא לדגים דיהבי סירה פירש רש"י שנתנו עין בהבטם להיות נוהגים לרוץ למקום שראו שם מזונות הילכך כיון שהכיר זה חורו ונתן מזונות בתוך מלא ריצתו בתוכו בטוח בו שילכדנו דה"ל כמאן דמטי לידיה דמיא ונמצא חברו מזיקו על כן מרחיקים מצודות הדגים שלא ירוץ למקום מצודת חברו והערוך פירש בע"א וכולן אחד אם כן האי גוי נמי הרגיל אצלו הוה כאילו מזומן בידו ודמי לדגים או לעני הנוקף בראש הזית דסמכא דעתיה כו', אבל בדין עני המהפך בחררה ליכא מאן דפליג דאין דנין עליו להוציא מידו ואותם מקומות שאין דנין עליו מדמין אותו להפקר ומציאה וכמו שפסק ר"ת דגבי הפקר ומציאה אין שייך בו דין המהפך בחררה ליכא מאן דפליג דאין דנין עליו והוה כאילו לכדו מה שאין כן בגוי דלמא לא ישא ויתן עוד עמו וגם כן אין כאן ריוח ברור ומסוים לומר כאלו [שכרו] כגון גבי דג וק"ל ומה שכתוב במרדכי"י הטעם לפי שנכסי הגוי הרי הם כהפקר אף על גב דאינו דמי כלל דנכסי הגוי אינם כהפקר אלא משום טעמא דפירש מאחר שלקח הגוי הכסף אם כן אסתלק מהאי ארעא והישראל גם כן לא קנאה דאם כן הוי כהפקר בלא בעלים וכל הקודם זכה כאשר מוכח מתוך הסוגיא להדיא וכמו שכתבתי לעיל אבל בע"א נכסי הגוי אינם כהפקר ושייך ביה דין עני המהפך בחררה כו' כמו שפסק מהר"ם היכא דעשה גמר פיסוק דמים כו' כמו שהבאתי לעיל ואין חילוק בין ישראל לגוי אלא הכא מביאין ראייה שנכסי הגוי הרי הם כמדבר וכהפקר לעניין זה שזכה ולא נימא דלא זכה בו

כלל ויוציאו מידו דמאחר שנתן זה המעות א"כ סמכא דעתיה עילויה והוה כאילו הוה בידיה מק"ו דדג ואפ"ה קאמר כל הקודם זכה לפי שכסף אינו קונה ולא סמכא דעתיה מאחר שרוב גוים אנסים ושקרנים הן כדפרישית לעיל ולכן מביא ראייה מר' אבא ורבי אילעי דשון כו' כלומר שכולן סברי כסוגיא דגמרא כל הקודם בה זכה ואין מוציאים מידו וק"ל א"כ כ"ש גבי מערופיא דמה שרוצה לישא וליתן עמו לא חשבי' כאילו בא לידו ולדון עליו ואפילו לכתחילה מתירין יש מקומות כמו התם דסברי כפירוש ר"ת דאפילו רשע לא מקרי במידי דהפקר ה"נ האי ריוח של גוי כהפקר הוא ואותם מקומות שאוסרים ודנים עליו סברי דדמי למצודות דגים שכבר ג"כ מזומן אצלו מה שאינו גבי נכסי הגוי דפרק ח"ה דאינו מזומן אצלו קודם שכתב לו הגוי שטר אארעא ולא סמכא דעתיה כלל ומאחר דיש מקומות חלוקות ויש פנים לכאן ולכאן ראוי לכתחילה לאסור עליו אבל לא לדון עליו כלל בפרט בזמנים האלו וכן מצאתי שפסק אב בית דין הזקן מורינו ורבינו רבי קלונימוס אשר כבוד מנוחתו לעת עתה בק"ק בריסק בשבת תחכמוני וכל בעלי תריסין אבני פז הנמצאים שם עמו הסכימו וז"ל הגאון ובגלילות הללו לא מצאנו ידינו ורגלינו להיותנו דנין בדיני מערופיא ע"כ. ס"ס לא פליגי אותם מקומות אלא אם דמי לדגים או לא דמי אבל גבי עני המהפך בחררה שנקרא רשע לכ"ע אין דנין עליו אלא לקרותו רשע.

מכל הלין נשמע דאין שייך דין עני המהפך בחררה אלא לקרותו רשע ולא להוציא מידו כלל ואפי' לקרותו רשע ג"כ אינו אלא היכא דהוא התחיל לבטל ולקלקל מקחו או שכירתו כלישנא דתלמודא ובא אחר ונטלה כו' משמע שבא מעצמו ליטלה אבל אם שמע האחד מן זה המוכר שאינו רוצה למכור או להשכיר לזה המהפך בה ק"ו אם זה המוכר או המשכיר מקדים ומתחיל עם האחר שיקנה או ישכיר ממנו ואפילו ידע שהראשון היה מהפך בה מאחר שאינו רוצה זה המוכר למכור לראשון אם כן אין בו דין רשע כלל מאחר שהראשון לא זכה בה כלל רק תקנת חכמים כעין מצרנות משום הטוב והישר כדאיתא במרדכי"י וגרוע יותר ממצרנות דאפילו לחזור ולבטל מקחו אין מחייבים אותו אם כן היכא דאיכא צד אמתלא שלא בא ליטלה מידו אז הוא שרי ואפילו אין לו עדות בדבר ששמע מזה המוכר מכל מקום מספיקא אין לנו להחזיקו כרשע ונימא לא שביק התיירא ואכל איסורא כדמוכח בפרק איזהו נשך² ובודאי אם לא שמע מן המוכר היה מטריח עצמו ליקח במקום אחר ועוד מסתמא דנאמן על עצמו כדי שלא לעשותו רשע דהא אפילו הודה מעצמו אינו נאמן על עצמו להיות בו דין רשע דאורייתא אם כן לכ"ה נאמן דלא ליקרא רשע מספיקא ופשיטא שרבי אבא לא הוצרך להביא עדות ואמתלא לדבריו כדי שלא לעשותו ח"ו רשע שלא שמע שום דבר מקניית רב גידל ונראה אפילו אם זה המוכר כופר ואמר מעולם לא אמרתי לו כדברים האלה מכל מקום נאמן על עצמו שלא נוכל לקרותו רשע ואוקי גברא נגד גברא ואפילו שבועה אין צריך מאחר דאין בו דררא דממונא רק לקרותו רשע ועל זה וכה"ג אין נשבעין עליו כמו שפסק מהר"ם בפרק החובל לעניין הוצאת ש"ר וא"ל דילמא יחזור המוכר מדבריו ויחזור וימכור לראשון שהפך בו ואם כן היה לו לסלק עצמו פשיטא דלא אחמורי חכמים כולי האי מאחר דהראשון לית ביה זכייה כלל כדפרשי' וכן איתא בתו' דקידושין (נ"ט ד"ה עני) על עני המהפך בחררה כו' לפי שיכול להשכיר עצמו במקום אחר וז"ל ומכאן נראה לרבי יצחק שאסור למלמד להשכיר

עצמו לב"ה שיש מלמד אחד בביתו כל זמן שהמלמד בביתו מאחר שהוא שכור שם ילך זה המלמד להשתכר למקום אחר אם לא שיאמר הב"ה דאין רצונו לעכב המלמד שלו כו' עד כאן. אלמא כששמע רק מן בעל הבית אמירה בעלמא שרי דאי בע"א פשיטא דשרי מאחר שאינו רוצה הב"ה אלא כדפרשי'.

והנה מאחר דמדמה התוס' מלמד לעני המהפך בחררה כו' אם כן לא איירי אלא בשכרו לימים או קבלנות לספר כמו שהיה בימיהם כל שכירות מלמד כשכירות פועל וכן דימו אותו הפוסקים דיני מלמד לדין פועל לעניין חזרה ואיירי שזה המלמד לא נשתכר לזה לב"ה אלא לשכיר יום או יומיים ולא עשה עמו עת קצוב עד כמה ימים אם כן אם בא אחר ליקח מחייתו ולדחותו מאחר שהפך הראשון זה בחררה להיות קשור בזה ב"ה אסור לדחותו אבל אי שכרו הב"ה לזמן קצוב והקדים זה קודם כלות זמן והשכיר עצמו לבעל בית אין זה דומה לעני המהפך כו' דעדיין לא הפך בזה החררה אבל לפי מה שמצאתי בהג"ה סמ"ק בפרק ח"ה וז"ל ואר"ת שאין רשות למלמד מן הדין להשכיר עצמו במקום שחבירו נשתכר תחילה (דרע) [דיש] לו לילך במקום אחר אבל ב"ה מותר לשכור מלמד ששכר חבירו כבר בזמן שעבר חדא שאין דרכו של ב"ה לחזור במקום אחרים לשכור מלמדים ועוד שיש כמה ב"ה שהיו רוצים להפסיד הרבה קודם שיהיו בניו בטיילים עכ"ל תוס' שיט' פ' לא יחפור ע"כ ובתוס' פרק האומר עוד טעם אחר וז"ל אבל הב"ה יכול שפיר לשכור אותו מלמד ששכר כבר חבירו ולא יכול לומר לו הב"ה שכור לך מלמד אחר דיכול לומר זה ניחא לי טפי כי כמדומה לי שילמוד בני יפה ממלמד אחר ע"כ א"כ משמע דאיירי אף במלמד ששכר לזמן ואפ"ה אסור לשכור לאותו בע"ה אף שכלה הזמן מכל מקום לא קשה מידי מאחר דאיירי במלמד ששכרו ב"ה על היישוב במקום שלא נמצאו לומדים חבורת אנשים כדמוכח משיטת התו' דלעיל להדיא א"כ מסתמא איזה מלמד שהלך לשכור עצמו אצל בע"ה אחד להיות לו למלמד דעתו לאו אזמן אחד הוה אלא על כמה ימים /זמנים/ וא"כ דומה לעני המהפך בחררה להיות קשור בבע"ה כמה זמנים וזה בא ונטלה אבל בע"א כגון בקהילות שיש שם קבוצות הרבה מישראל ששוכרים מלמדים לזמנים קצובים פשיטא אם בא אחר והשכיר עצמו לב"ה אחר כלות זמנו אינו נקרא רשע כעני המהפך בחררה כדפרי'.

והנה כמה חלוקים בדברי עני המהפך בחררה אם הוא דבר של הפקר או מציאה אז הוא מותר לכתחילה. ובדבר שאינו הפקר ודומה למציאה אזי נקרא רשע וראוי עליו להכריז בב"ה ברבים שהוא רשע. ואם הוא דבר שטרח בו כגון עני הנוקף בראש הזית כדפרשי' אז הוא גזלן מדבריהם ואין יוצאת בדיינים כדאיתא בפרק הניזקין (ס"א) ואם הוא דבר המזומן אצלו כגון דגים וכו"ג וחבירו ירד לתוך אומנתו הוה כעין גזלן וחבירו יכול לעכב עליו בדין ולדון עליו. והנה יפרד והיה לד' ראשים וא"כ צריכין אנו לבאר כל הד' חלוקים ומתוך כך יבואר שאילתינו ויש להם ד' שמות שם א' הפקר ומציאה שם שני מהפך בחררה ג' טירחה ד' אומנתו בכך. השם הראשון מציאה והפקר לאו דווקא שיהיה הפקר או מציאה אלא כל שדומה למציאה שלא יכול למצוא במקום אחר חשוב כמציאה ומ"מ צריך להיות ריוח ברור כגון שזבין שוה מאה (כו') [בנ'] או מעט יותר וכן פי' מהררי"ק הא דכתב במרדכי וז"ל עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה נקרא רשע ה"מ כשקנה דבר בשוויו כו' ע"כ. ומשמע מיניה כשקנה בזול חשוב כמו מציאה מ"מ לא איירי אלא בזול המבורר

אבל בדבר מועט שאינו מבורר לכל לא דאי לא תימא הכי א"כ בשום סחורה לא יהיה שייך בו דין עני המהפך
בחררה דרוב סחורה שאדם קונה קונה בזול כדי להרויח בה אלא כדפ', והיכא דאין הרויח ברור לכל ונראה
לעיניים קרוי בשוויון כסתם סחורה וכתב הגאון מהררי"ק בשורש קל"ב דאין חילוק במתנה [ברווח] מרובה
או מועטת רק שיהא ריוח ברור וגדול קצת שנראה לעינים שלא יכול למצוא רוח כזה במקום אחר והאריך
הגאון הרבה עד שלא הניח לי מקום להתגדר בו והנה דימה הגאון הלואת רבית בחנות כמו שהמנהג
ליהודים ביש מקומות לדבר שאין בו קצבה ואין מבורר הרויח אעפ"י שתלוי בו כל מחייתו של אדם בגלות
הזה כמו שכתב הגאון עצמו בסוף התשובה ומ"מ נראה בעיני דווקא בענין זה שנוכל לומר שיכול השני אשר
רוצה לדחותו לפזר ממונו במקום אחר ובישובים אחרים אבל מי שלא יכול למצוא כעין זה במקום אחר
אפילו אינו מבורר הרויח וקצוב מ"מ חשוב כהפקר או מציאה כגון שנים שדרו בעיר אחד מכמה שנים ולא
היו להם חנות עד הנה והנה אחד מהפך לקנות החנות מן שר ואדון של העיר והקדימו האחר דאינו נקרא
רשע דהוה לו כמו מציאה מאחר שלא יכול למצוא עוד חנות באותו העיר כי אין המנהג רק להשכיר החנות
להלואות רבית רק לאדם אחד ולא נימא שיחפש לו מקום אחר למחייתו דמסתמא לא גרע ממה שפסק
מהר"ם והבאתי לעיל שאם קנה על המיצר כו' שיכול להקדימו מאחר שלא יכול למצוא כל פעם קרקע העומד
על המיצר שלו ק"ו הכא שמצא מחייתו בביתו מה טוב ומה נעים שבת אחים שלא נאמר שיכול למצוא
מחייתו במקום אחר ודומה קצת לזו פסק מהררי"ק גופיה בשורש קי"ח אף שהוא לא כתב אלא היכא
שהייתה לו כבר אותו מחייה ואם יצטרך לצאת יהיה הפסידו מרובה מ"מ אומר אני מעשה כך היה שפסק
עליה וג"כ היה ריעותא לשם שבע"ה אחד הפקידו לשם והבעל הראשון היה המוחזק מכמה שנים ואחר כך
כשמת אדון העיר בא זה ודחה אותו לגמרי וקנה אותה החנות מן אדון אחר אשר נתמנה תחתיו וזהו
לכאורה אין לך השגת גבול יותר מזה ע"כ דקדק להוסיף לשריוותא אבל בנדון שכתבתי ג"כ כה"ג שרי אפילו
לא יצטרך לילך מן העיר רק שלא ימצא מחייתו בהשקט ומנוחה מעניין אחר כמו זה שפיר חשוב כמו מציאה
ולא כתב הגאון בשורש קל"ב שיכול לחפש לישב אחרים כזה דזוזי דאינשי עבדי ליה ספסרנותא ולכן קרוי
שפיר עני המהפך בחררה היינו משום שהשני לא היה דר מתחילה תוך אותו העיר רק עכשיו בא לדחות
חבירו אשר הפך בחררה כמה שנים בקניין החנות ולא דווקא לעניין חנות אלא כל הדומה לו וכן יראה
משיטת התוס' דפרק ח"ה שכת' לתירץ אחד לפי שאין דרך של ב"ה לחזור במקומות אחרים אחרי מלמד
כו' אלמא כשאין דרכו לחזור אעפ"י שב"ה ג"כ אין דרכו לחזור אחר מלמד כמו זה אלא מכל מקום מאחר
שהדבר קשה לב"ה אם [לא] ימצא המלמד במזומן לפניו הוה דומה להפקר ומציאה ואעפ"י שיכול למצוא
במקום אחר ה"נ לעניין חנות ודומה לו מאחר שזולתו יהיה המחייה קשה עליו ועכשיו יהא במזומן לפניו
הוה דומה להפקר ומציאה ואין לומר דילמא לעניין ת"ת שאני דלא גזרו חכמים לגבי תורה מידי לעשות
הנוטלה רשע כדי שלא ימנע מלשכור מלמד לבניו מאחר שאין דרכו לחזור אחר מלמד, וכן מצינו במרדכי"י
לענין חרם ישוב שאין הגזרה נעשית ותלי' על הת"ח ושאר דבר מצוה אף שנגזר בסתמא ואפילו יש שם רב
מקודם דס"ס קנאת סופרים תרבה חכמה קל וחומר לענין תלמוד לנערים שכל העולם אינו כדי לה ועומד
על הבלי פיהם כדאיתא בפרק כל כתבי (ק"ט:ט) שנאמר בטלה לגבייהו איסור וגזירת חכמים שהנוטלה רשע

ז"א דא"כ אדרבה ניפוך לאידך גיסא דאם אתה מתיר ליטול המלמד ממנו א"כ זה הראשון לא ישכור עוד מלמד לבניו מאחר שאין דרכו לחזור אחר המלמד וא"כ כדקיימא קיימא ויאסר משום מהפך בחררה אלא כדפי'.

השם השני הוא מהפך בחררה וכבר מבואר שאין דינו אלא לקרותו רשע ולא לדון עליו כלל ואם בא חבירו ונטל החררה לעצמו נקרא רשע ק"ו אם מבטל מקחו של חבירו וחוטא לא לו ולפי ראות עיני הב"ד יראה להחמיר כאשר פסק הרמב"ם (פירוש) [לפי] שיש כח ביד ב"ד להחמיר לפי הנראה בעיניהם יותר מדין הגמרא.

השם השלישי טירחא כגון עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום ופליג ר' יוסי ואמר גזל גמור (שם) ומדהביאו הרי"ף והרא"ש המתנית' כצורתה מסתמא דהלכה כת"ק וכן פסק הרמב"ם (פ"ו מה' גזילה ה"ג) ואסיק תלמודא מאי בנייהו להוציאו בדיינים פירוש דלת"ק הוא גזל מדבריהם ואין מוציאין ממנו בדיינים דהיינו אין עליו להחזיר והכי הילכתא ואעפ"י שזה הזית הוא של הפקר מ"מ אסור משום גזל מדבריהם ונקרא גזלן מדרבנן מאחר שזה העני טרח עד שהפילם לארץ וצריכים אנו לחלק בין טרחא לטרחא כי ב' חלוקים בטירחא יש טרחא שאין מועיל כלל ויש טרחא שמועיל לעניין איסור גזל מדבריהם וכל החלוקים מוכיחים מתוך הסוגיא כאשר פירש ר"ת בפ' האומר דאין שייך דין עני המהפך בחררה אלא במכר או בשכירות כו' על זה נקרא רשע כי למה מחזר אחר מה שטרח בה חבירו ואפ"ה כתב גבי מציאה או הפקר מותר משמע דמותר אפילו היכא דטרח וע"כ צריכין אנו לחלק בין טרח לטרח דהא מצינו שטירחא אפילו גבי הפקר יש בה איסור משום גזל כדפי' אלא הא לך מילתא דפסיקא שאין קרוי טירחא אלא כשטרח ממש כי מה חילוק בין משתדל לקנות אותו יום או יומיים או יותר וכעין זה מצאתי בתשובת מהר"ם דפי' להדיא דאין חילוק לענין מהפך יום אחד או כמה ימים אלא כשטרח ממש כי מה חילוק בין משתדל דאפילו בכמה ימים לא נקרא טרח אלא היכא דטרח בגופו שהוא דבר הניכר כגון עני המנקף בראש הזית שאין טירחא גדולה מזה לענין זתים שנשא נפשו למות כדמוכח בפרק המקבל (ק"ב) וכאשר פירש רש"י התם אבל מה שאדם משתדל אחר דבר אחד נ"ל דאין שייך בו טרחא דאין הוא דבר המבורר ולפיכך מה שפסק מהררי"ק בשורש קל"ב על אחד שהשתדל אחר חנות הרבה שקרוי טרחא מק"ו דעני המנקף לפי שצריך טירחה יתירה והשתדלות רב, אף שאין משיבים הארי לאחר מיתה מ"מ תורה היא וללמוד אני צריך כי לכאורה נראה שאין קרוי טרחא מה שפיזר מעותיו והשתדל המקח דאי לא תימא כן הא דאמר שמואל נכסי גוי הרי הם כמדבר כו' הרי ג"כ הראשון טרח ופיזר מעותיו, ומסתמא תלמודא לא חילק בין טרח בשעה אחת לטרח כמה ימים אלא העיקר כדפרישית ואולי דעת הגאון התם מאחר שהלך ממקומו להשתדל עם השר אף שלא הלך לדור שם ס"ס סתם דרכים בחזקת סכנה וקשה טיילטול דגברא וחשיב טירחא כמו עני המנקף כו' ועוד הלא יש להגאון כמה טעמים מצורפים לזה ולאו על טעמא דטרח לבד סמך דהא החמיר בה יותר מגבי עני המנקף דאין דנין עליו בדיינים ועל אותו המעשה פסק להוציא אלא מצירוף כמה טעמים כאשר כתב בתשובה בסופו וכ"ש היכא דטרח ועשה כלי לדבר אחד כגון גבי מצודות דגים דפרק לא יחפור

(שם) וכל פריסת מצודות חשוב ככלי כדמוכח בפ"ק דשבת (י"ח) והיא טירחא הנכרת לעינים ומבורר יותר מעני המנקף בראש הזית אף שנשא נפשו למות מ"מ אין ניכר שום דבר ואין שינוי להדיא כמו שפירס כבר מצודתו או כל כה"ג שצריך חבירו להרחיק ומצי לעכב עליו. ואין להקשות א"כ מה הקשו התו' בפרק האומר וכן בפרק לא יחפור ממצודות דגים כו' לישני משום שטרח, לא קשה מידי כי התם משמע סתמא אפילו בלא פרס מצודה רק שנתן הצייד עיניו כו' והכיר חורו כדפי' לעיל בשם רש"י וכן משמע לישנא דתלמודא מרחיקים מצודות הדג מן הדג ולא אמר מן המצודות ועוד משום הכי מתרצים הטעם משום שיורד לתוך אומנתו דלהוי כעין גזלן ומצי לעכב ודנין עליו ואפילו כבר פירסו אחרים מצודות מצי לעכב בהו דדמי להאי בר מבואה כו' כדאיתא בסוגיא ואעפ"י שהתו' תירצו בפרק לא יחפור שינוי קמא משום שיכול לפרוס מצודתו במקום אחר ולפי זה ג"כ לא יכול לעכב עליו רק שנקרא רשע, מ"מ שינוי בתרא עיקר וכן כתבו התו' בפרק האומר וכן כתב הרא"ש והמרדכי' ועוד שהתירוץ הראשון של תו' בפרק לא יחפור לאו לאוקמי הכי אלא כנגד מה שמקשים לפי' ר"ת דגבי הפקר אין שייך דין מהפך בחררה והכא גבי מצודה כו' גם כן הפקר ואעפ"י כן אסור על זה קאי שנויא קמא שזאת אינה תמיהא כלל ואינו קרוי הפקר מאחר שיכול לפרוס מצודתו במקום אחר אבל מן הדין יכול ג"כ לעכב עליו ולדון עליו מאחר שאומנתו בכך.

השם הרביעי אומנתו בכך הוא דבר שאומנתו בכך וחבירו יורד לתוכו כגון בר מתא דאוקי ריחים כו' (ב"ב כ"א:); וחנות וכל כה"ג יכול לעכב על מי שאינו בר מתא אבל בר מבואה אבר מבואה לא יכול לעכב כלל דהלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע דבתראי הוה כדאיתא בפ' קמא דב"ק (ז':); רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע כו' וכן פסק הרי"ף והרא"ש ואפי' אבר מבואה אחרינא לא מצי מעכב דנשאר' בתיקו וספק ממונא לקולא אבל מצודת דג כו' יכול לעכב אפי' אבר מבואה משום דיהבא סיירא כדפי' לעיל דהוה מזומן אצלו וכאלו בא לידו דמי דהא פריך בגמרא ארב הונא דאמר האי בר מבואה דאוקי רחייא כו' מצי לעכב אפי' אבר מבואה דיליה לימא מסייע ליה ממתנית' מרחיקין מצודת הדג כו' ומשני שאני דגים דיהבי סיירא א"כ מהאי טעמא אף דהלכה אינו כרב הונא רק כרב הונא בריה דרב יהושע מ"מ כ"ע מודי במתנית' גבי מצודות דגים משום דיהבי סיירא דהוה כיוור לתוך אומנתו. ומה שדימו התו' בפר' האומר וכן הרא"ש מצודות דגים להאי בר מבואה דרב הונא כו' אף דהאי עדיף טפי כדפיר' דהא דברי רב הונא ליתא לא קשה מידי דאינם מביאין ראייה רק מן הטעם דקא פסקא לחיות' משום שיורד לתוך אומנתו כדאיתא במילתא דרב הונא אבל העיקר גבי מצודות דגים כו' משום דיהבי סיירא ואין לי מקום להאריך באיזה סחורה יכול לעכב בר מתא אבר מתא אחרינא וכן כל החילוקים שנפלו בסוגיא כי אינה תלוי בו בשאילת חיבור ההוא ודיני דמערופיא חלוק דיש מקומות שדנין ומדמין לכמו שיורד לתוך אומנתו של חבירו ויש שמתירין לכתחלה ופשיטא שאין לדון עליו כלל כדפי' לעיל.

ומתוך זה (יבא) [יבואר] שאילתנו אשר הרחבנו והעמקנו כל היסוד ההוא בתחילה צריכים אנו לדקדק אם דומה קניין זה של יין שרף שהוא רק רשות לדבר שאין בו ממש מתרי טעמי חדא דאין בו ממש רק רשות וגרוע יותר מדירה שפסקו בהג"ה מיימוני ר"ח והגאונים שקרוי דבר שאין בו ממש א"ל שיקנה גוף הבית

לדירה כ"ש הכא דאין באותו הקנין שום דבר אפי' דירה רק רשות וכח שלא יעשה שום אדם יין שרוף זולתו ועוד הוא דבר שאין בו ממש שלא בא לעולם עדיין והוה כמו פירות דקל, ועוד ריעותא שמוכרים היין שרף באותו זמן שאינו ברשותם [כי נמכר לאדם אחר עד איזה זמן] וכל דבר שאין ברשות של אדם קרוי דבר שאין בו ממש כמו מה שאירש מאבא כו' כדאיתא פ"ק דב"מ (ט"ז) וכן פסק הרמב"ם וכל הגאונים וג"כ לא מכרו בקניין דמעכשיו. אמת שיש לחלק הרבה ולדון דאינו דומה לפירות דקל דספק יהיו פירות או לא יהיו ודומה למה שתעלה מצודתי ואפילו את"ל יהיה, ס"ס בשעת הקנין לא יהיה וא"כ למה יחול הקניין קודם שבא לעולמו על אחר שבא לעולמו אבל קניית רשות לעולם לא יבא בעולם שיהא בו ממש יותר מעתה וג"כ הוא בודאי בלי ספק שיבוא הרשות לידם ועוד בודאי אין שום דבר בעולם שלא יחול בו קניין דאפילו פירות דקל יכול למכור דקל לפירותיו וא"כ אותם פירות במה אתה קונה אותם כי אם בשטר ערכאות ומה שאינו בידם למכור עכשיו ס"ס מאחר שלסוף הזמן יבא מאיליו לכחם ולרשותם דומה למי ששכר בית לחבירו לזמן קצוב יכול למכרו אחר הזמן וה"ה אם מכר לזמן קצוב שדומה לשכירות בכל מילי רק שיכול הקונה לזמן לבנות ולתקן בו כל מה שירצה כמו שפסק הרמב"ם (פכ"ג מהל' מכירה ה"ה) וכן הטור הביאו, אבל לענין מכירה יכול ג"כ המוכר למכור לאחר אף שלא כלה הזמן עדיין ואפילו מעכשיו אינו צריך כמו שמוכרים התו' במסכת יבמות (צ"ג ד"ה קנויה) היכא דאיתא גוף הדבר בעולם ויש בו ממש ודמי למי שאמר לאשה מקודשת לי לאחר ל' יום לכ"ע מקודשת בין לרב בין לשמואל וזהו פשוט רק שעיקר הטעם שלא יכול אדם להקנות דבר שלא בא לעולם או דבר שאין בו ממש היינו בדבר שיכול לבוא או אינו לבוא אפילו אתי' בידיה כגון מקודשת לי לאחר שאגייר דאינה מקודשת כדאיתא בפרק האומר (ס"ב:) משום דילמא לא ישתכח ג' שיכול להתגייר בפניהם אבל במידי דאית' בידי' ויהיה בודאי בידים לאחר זמן אין זה דומה לדבר שלא בא ברשותו רק שיש לחלק ולומר דווקא בדבר שהוא בעולם כגון מכירות בתים וכה"ג אבל בנדון זה אין חל עליו שום קניין כי אין בו ממשות בעולם רק שמוכר אני לחלק בדבר רשות שלא יהיה לבסוף יותר ממשות מלעת עתה שחל עליו קנין בפרט בשטר דהא אפילו לענין פירות דקל כתב העיטור"ר בשם הרי"ף כשיש לו שטר חשוב כמו שתפס ואם יבאו הפירות זוכה ה"נ נימא הכי. ועוד מצינו בפסקי גאונים שהיו קונים חזקת ישובים מן השר להתנות עמו שלא יבא שום אדם יותר לדור שם ואפי' אם בא אחר כך אדם אחר והשתדל עם השר להיפך יכול היהודי הראשון לעכב עליו כדאיתא ג"כ במרדכי" דדינא דמלכותא דינא ואף שג"כ אין ממש בקניין מן השר שלא ידור שום אדם אצלו אלא רשות ושלטנ' במתא חשוב כמו שקנה גוף העיר לאותו השלטנות והוי כמו שקנה בית לדירה אף שלא כתב בהדיא בשטר כך, והעיקר בעיני מאחר שמצינו שם במסכת ב"ב בפ' חזקת הבתים (נ"ד:) על הא דנכסי גוי הרי הן כהפקר כו' ה"מ דלית דינא דמלכותא דלא לקני ארעא שלא בשטרא אבל אית דינא דמלכותא כו' לא. והרמב"ם הוסיף בביאור בפרק א' דהילכות זכייה (הט"ו) וז"ל בד"א כו' אבל אם יש משפט ודין של אותו מלך שלא יזכה אדם בקרקע אלא מי שכותב בשטר או נותן דמים וכיוצא בדב' אלו עושים כפי משפטי המלך שכל דיני המלך בממון על פיהם דנין ע"כ, ק"ו הכא מה שרגיל אדם לקנות מן שלטוני העיר שאזלין בתרייהו בדינא דמלכותא וידוע הוא בכל המלכות שקונין המכסים או דוגמתו ויין שרף ושאר רשות (תו) ושלטנות בעיר כל הקניין ע"י שטר ארנדא ועל זה הן דנין

ורגילין ג"כ למכור קודם כלות זמנו של ראשון ומוכרין לשני כי הרבה המהדרין לקנות ומזרזין להקדים ולזכות בו ומתוך כך יעולה בדמים וזהו הוספה ותועלת לאוצרתם ומצינו ג"כ בדברי חכמים ששינו הידוע ואפילו מה שהוא מקח ממש אמרו שאינו קונה כדמוכח בסוגיא דנכסי גוי כו' דכסף אף שקונה בו אמרו חכמים דאינו קונה משום דלא סמכה דעתיה ואפילו בחזקה אח"כ אינו קונה משום דלא סמכה דעתיה עליה כמו שסובר' הראב"ד והרשב"א והר"ן וכן דעת הטור וכן באתרא דכתבי שטר אפילו גבי ישראל אינו קונה בכסף לבד משום דלא סמכא דעתיה וכן אם קנה בשטר ולא נתן דמים אינו קונה מהאי טעמא אם לא במוכר מפני רעתה ובזה השוו כל הגאונים ומה שאינו מקח ממש אמרו ג"כ חכמים שהוא קנין גמור בסוף פ' הריבית (ע"ד) גבי סטומתא וכן כתב האשר"י בפ"ק דב"מ וז"ל כי הקניין לפי המנהג כדאמר לקמן גבי סטומתא ומזה הביאו ראייה המחברים שעיקר קנינים בין בסחורה הכל לפי המנהג ק"ו מנהג ודת המלך וגדולה מזו כתב במרדכי"י פרק המקבל וא"ז פרק הפועלין הטוען תמורת המנהג אפילו במיגו אינו מהימן אלמא דמנהג עיקר לעניין משא ומתן הילכך הנראה בעיני מי שקונה מכס או כה"ג מן המלך אפי' קודם זמנו הוא קניין גמור והנטלה ממנו הוא גזל גמור ויוצאת בדיינים ויש כמה חלוקים באותם הדינים בדבר שלא בא לעולם ואין בו ממש והעולה בדרך קצרה כתבתי כי אין ביה נפקותא כ"כ לעניין שאילתינו.

ועכשיו מה היה כוונת המורה פלוני אלמוני שמו טו"ב בשם אדוני אשר חייב את ראובן פשיטא ופשיטא ודרדקי דבי רב ידעי במה שחייב את ראובן לשלם לשמעון כפי העלת דמים שאין לו צד זכות שבעולם אם לא בטעות וכשגגה היוצא מלפני השליט כי גרמא בניזקין פטור לכ"ע ולא חייבו חכמים מסור אלא שהראה ממון חבירו דקליי' בדבוריה אבל מה שיצריך שמעון להוסיף דמים שבא בסיבתו אינה דומה כלל למסור וכן כתב מהררא"י בסימן רי"ב ולא עוד שהרשב"א הוסיף וכתב אם אדם אחד אומר לשר גבה ממון מפלוני עשיר אינו חייב אלא במאחוי' אחוי' אבל בדבור בעלמא לא ע"כ. אפילו את"ל דלא סבר ליה כרשב"א בהא כאשר פליגו עליה רוב המפורשים שאפילו בדבור נקרא מסור מ"מ דווקא כה"ג שאמר לו תקח ממון מפלוני אבל שבא בסבתו שדעתו לא היה על הפסד ממון ליכא מאן דפליג ועוד דהא להציל את שלו מן העירונים כיון כדי שיקצוף עליהם הסופר והמלכה וכאשר פתר כן היה ודומה לזו פסקו התו' ורשב"ם גבי נכסי הגוי הרי הם כמדבר כו' אף שקנה ישראל וזכה בה מ"מ אם יכול הראשון לדין עם הגוי ולהוציא את מעותיו ואף על פי שמתוך כך יחזור הגוי ויגזול הקרקע מיד הזוכה לא הוה בזה מסור דכי קתבע ישראל לגוי בדין קתבע ואפי' הרא"ש שחולק על זה לאו מזה הטעם אלא מטעמא אחרינא מאחר שבדין ישראל וערלים לא יכול להוציא מן הגוי כמו שכתב שם הילכך אם רצה לעסוק בתחבולה עם הגוי שיבוא באלמות וכח על המחזיק לכופו להחזיר הקרקע לאשר קנהו בכה"ג יש בו דין מסור אבל היכא דמוציא בדין מידי הגוי פשיטא דשרי לכ"ע וראובן עשה כדין להציל את שלו מן הגוי וגדולה מזו כתב רבי אליעזר מטולה בסוף הגוזל במרדכי"י וכן בהג"ה מיימוני דלא מצינו מסור בתלמוד אלא במתכוון להזיק אבל מי שמתכוין להציל את שלו אף בתקפו בידי גוים ומתוך זה העלילו עליו הרבה אפ"ה פטור ק"ו בנו של ק"ו הכא דלא נתכוון להוציא ולהזיק היהודי שום דבר דאין בו צד חיוב ממון אלא לית נגר ובר נגר דלפרקיניה אלא בשגגה ובנסלח לו

אלא אפילו מה שפסק המורה שראובן יחזור מן מקחו ויתננה ביד שמעון לא ידענא מאי אידון ביה לזכות שום זכות למורה אי דימה אותו ליורד תוך אומנתו של חבריו הלא אין שייך לענין זה כלל דהא הוא בר מתא כמו שמעון ולא מצי לעכב עליה ולעניין מצודת הדגים כ' אינו דומה דהתם טעמא משום דהוה כמזומן אצלו כדפרישי' לעיל שאני דגים דיהבי סיירא ואפילו לעניין מערופיא אינו דומה דהתם אפילו הוי גוי הרגיל אצלו ולא היה נושא ונותן כי אם עמו ע"כ לא ישיג גבולו ויקח מחייתו אבל זה היין שהיה בתחילה ביד ראובן כמו בידו ואפי' לא היה בידו מעולם ס"ס אחרים מולים וערלים היו תופשים מקודם היין כמו הוא וזה לא קנה אותם אלא פעם אחת על ג' שנים כמו שהוא הדרך פשיטא שיכול ראובן לקנותו כדין וכהלכה ועוד אפי' גבי דיני מערופיא גופיה יש מקומות חלוקות בלא הכרע דעת וספק ממונא לקולא והמע"ה כדפרישי' לעיל. ואין לומר דקניין הראשון של ראובן לא היה קניין ממש וא"כ קניין של שמעון הוא קניין ממש והוה כגזל בידו אדרבה אמינא דקניין (שראשון) [ראובן] הוא קניין ממש שהיה בשטר ארנדא מכל העירונים ואוושא מילתא יותר ממה שהיה קניית שמעון דהא מקצת העירונים לא נתרצו לגמרי ואדרבה טענו שזיוף הוא ובהסתר פניהם לקחו החותם מן התיבה ואלא מאחר שלא היה מכירה הראשונה בהרמנה של כל העיר א"כ הוה כחספא בעלמא ודמייא לעבד שמכר נכסי אדונו א"כ כ"ש שמכירה שנייה ליתא שמכרו שלא כדין וגם לא בהרמנת המלכה שהם עבדי עבדים לה ובלא הרמנה של העירונים וכאשר הוכיח סופו על תחילתו שהמלכה גערה עליהם בנזיפה לקיים מקח הראשון רק שיוסיף בדמים כנגד השחד שהיה בלאו הכי נותן לעירונים ואל השר וא"ל שהמכירה הראשונה אינה מכירה מאחר שעדיין הוא ברשות של שמעון ואינו ברשות העירונים למוכרה הלא כתבתי לעיל שפשוט שהוא קניין גמור ואפי' אם יטעה המורה ויאמר שאינו קניין א"כ אפי' קניית שמעון ג"כ אינו קניין דאין לומר לשמעון הוי קניין מאחר שברשותו הוא כבר הרי שעדיין לא כלה זמנו זו הבל ורעיון רוח דמאחר שאינו ביד המוכר למכור ואינו בידו א"כ מאי יזכה שמעון לקנותו דהא בעינן קונה ומקנה ומהפקר ליכא למימר דזכה דנכסי הגוי הרי הם כהפקר הלא אינו כהפקר שאחר כלות הזמן יחזור לידי הגוים וא"כ לא איסתלקו מרייהו כאשר פירשתי לעיל וא"ל מאחר שהשטר לא בא ליד ראובן א"כ אינו מקח הלא נתנו לידו כאשר בעצמם לא כפרו וא"ל מאחר שאין לו עדות יהודית שנתנו השטר בידו א"כ הוה כמו שלא קנה הלא אוושא מילתא וקלא דלא פסק חשוב כעדים וזה היה גלוי ליהודים ולערלים ועוד אין לך הודאה ועדות גדול מזו שעל אפם ועל חמתם הוכרחו להודות ולומר אמת כך הוא רק שהשני הוסיף בדמים והשר גזר שיתנו לשני ואלא שחייבו להחזיר המקח משום עני המהפך בחררה כו' הלא הוכחתי בראיות ברורות וכל אפי' שוי דאין עליו דין אלא לקרותו רשע וא"כ למה פסק המורה להחזיר המקח ועוד הלא אין שייך דין עני המהפך בחררה במידי דדמי למציאה והפקר דהלכתא כר"ת כאשר כתבתי לעיל וזהו דומה למציאה שמצא מחייתו בהשקט בלי טורח ועמל ואין מציאה גדולה מזו.

ואפילו את"ל דאינו סובר המורה שקרוי הפקר או מציאה אלא במידי דאית ביה ריוח ברור לכל וקצוב א"נ שהמורה הטה וסבר הלכתא כרש"י דבכל מידי שייך דין עני המהפך בחררה ס"ס נידון דידן אינו דומה כלל דאינו שייך לעני המהפך בחררה אלא במהפך בה וטרח בה קצת כדמשמע מתו' שהבאתי לעיל וכן הוא

לישנא דמהפך בה אבל זה לא הפך על מכירת היין שלאחר כלות זמנו מידי ואפילו את"ל שכבר הפך בה שמעון עם השר מקודם (כאשר) [זה] אינו הלא פסק מהר"ם שאינו שייך דין עני המהפך כו' אלא בגמר פיסוק הדמים ואינו נחסר אלא כתיבת השטר ולברר המקח כמו שהבאתי לעיל וגלוי וידוע שלא עשה שמעון לא גמר מקח ולא הדומה לו וג"כ אין לומר דאדעתא דהכי קני ליה בתחלה כדי להיות לו לעד לדורות או לזמן מרובה שסבר שום יהודי לא יסיג גבולי ודומה למלמד כמו שכתבתי לעיל שאדעת' דזמן אחד לא נחית והוא כאילו הפך בה לזמן אחר, זה אינו מאיזה טעם סבר כך וכי לא ראה מה אשר היה לפניו מאותם שהיו תופסים היין שרף שלא האריכו קיצם יותר מזמן אשר קנה ואין חדש תחת השמש. ועוד הא ע"כ לא תוכל לומר דסמכא דעתיה דאטו אם יהודי לא יקנה ס"ס גוי אחר יקנה כמו שהיה מתחילה תופס גוי עירון אחד ואלא מטעמא דחזקה דג' שנים חזקה זו לא ידענא ולא רמיזא בתלמוד ולא בפסקי גאונים דלהוי ג' שנים חזקה כה"ג ואין חילוק בין שנה לג' אלא לעניין חזקת קרקע כדאית' בב"ב (כ"ח) ולא בע"א ואף את"ל ג' שנים איכא חזקה מי ששכר דבר אחד ג' שנים אבל זו הקנין לג' שנים כזימנא חדא חשיבא דאין שייך לומר מסתמא מחיל מאי הוי ליה למיעבד בתוך זמנו ולא כתב מהררי"ק בשורש קל"ב דשייך גבי חנות דין עני המהפך בחררה אלא שקנה בסתם ודעתו לדורי דורות שיהיה לו הרשות להלוואות ביחיד וידע ששום גוי אינו מלוה ברבית ואיש אחר בא לקפח מחייתו אשר טרח בה הראשון הוה כמו שקנה ישוב מן השר כמו שמביא ג"כ ראייה בתשובה, וה"ה נמי מי שהוחזק בחנות אחד מכמה שנים ואין לו מחייה אלא זו וידוע ששום גוי לא יסיג גבול אפשר מן הנכון שגם כן ישראל לא ירד לתוך אומנתו אבל כהאי גוונא דליכא חד מהני טעמי לזכות שמעון ולחייב ראובן. ואף שמצינו חזקה לעניין ישוב וחרם היינו היכא שהסיעו על קיצתם כדאיתא במרדכי" ובכאן לא מצינו לא חרם ותקנה ואפילו מה שגזר ר"ג מ"ה שלא לשכור בית מגוי שדר בו חבירו עד מלאות לו שנה אחר יציאתו ובודאי הוי תקנה שלא נתפשטה בכל מדינות ואפילו מה שגזר ר"ג היינו לעניין בתים וחנות לתקנות ישראל בגולה אבל לא לעניין סחורה ומכסים ואפי' מה שתיקן היינו כעניין זה שאין צריך לירא שמא יקדימו הגוי כי אין דרכם לשכור בתים באשר בעו"ה יושבים לבטח בנחלת אבותם ושלחם וכן חרם הישוב שלא יקפח מחייתו ג"כ אינו מתיירא מן הגוי אבל בנדון דידן אפי' עמד ר"ג מ"ה בפנינו אין שייך חרם ותקנה במה שיכול ג"כ גוי להקדימו א"כ מוטב הוא מן הגוי. ויהי' ליה כל טעותי' דשייך בו דין עני המהפך בחררה וראוי להחזיר מקחו ה"מ כשבא הוא מעצמו ונטלה אבל הכא ששלחו העירונים אחריו ואמרו למכור לו ולא לאחר כאשר יש לו עד מהימן בודאי ר"ג מ"ה בעצמו היה קונה אותו כמו שהוכחתי לעיל ממלמד בלי דעות חלוקות. ע"כ נשאר המורה ערום מעל /מכל/ צד זכות אפי' לכל הדיעות שבעולם על אחת כמה וכמה מעלות טובות כפולות המועילות לזכות עלינו חדא שהלכה כרבינו תם ולא כרש"י דגבי מציאה אין שייך דין עני המהפך בחררה וזה חשוב כמציאה כמו שהוכחתי ובלאו הכי אין שייך בו דין עני המהפך כו' שעדיין לא הפך וגמר פיסוק דמים או הדומה לו ולא עוד שהעירונים בעצמם הקדימו אותו הכהוראה זאת יוכשר בעיני אליקים ואדם.

והקבול קניין שקבלו לפני המורה לא קבלו רק לדין ולא לפשרה וקניין בטעות חוזר לכ"ע כדמוכח בגיטין (י"ד) ואפי' קניין שעל הפשרה והיא בטעות חוזר כמו שכתב המרדכי" בפ"ק דסנהדרין וז"ל כתב הסמ"ג דיין שטעה וחייב שבועה למי שאינו חייב ועשה פשרה עם בעל דינו כדי שלא ישבע ואחר כך נודע לו שאינו בר שבועה חוזר אף שקנאו מידו על הפשרה אינו כלום דהא לא קבל עליו ליתן ולמחול אלא לפטור מן השבועה שחייבו הדיין הטועה וכל קניין בטעות חוזר ע"כ. כ"ש הכא דהא לא קבלו קניין אלא לדין תורה אף שכתב בשטר כל אשר ימצא ביניהם ויאמר המורה שאתא לרבוויי, נהי כן מכל מקום לא קבל טעותי עליה אלא מילתא דתלוי בסברא ויש פנים לכאן ולכאן אבל להכריע נגד דת תורתנו שלא כהלכה אין טעות גדולה מזו ואפי' אם יאמר הדיין שקבל הקניין אף לפשרה הלא הדיין אינו נאמן אחר שיצא הפסק מידו וג"כ יש לו עדים שלא קבל ק"ס אלא כפי משמעות השטר ואפי' את"ל שקבלו עליהם בין לדין בין לפשרה מ"מ פשרה זאת אינה פשרה שדומה לפטור מים טרם התגלע ריב אלא גובר מים והיא כגודא דגמלא להרבות מחלוקות בישראל וכי לעשות פשרה לחייבו ולא לזכותו בלא שום צד שבעולם פשרה כזאת גערה היא ועל זה נאמר בוצע ברך ניאץ ה' וכ"ע מודים לזה ועוד הלא לשון פשרה ממי יודע פשר דבר כמו שדרשו רבותינו בברכות (י') כו' והיינו למצוא דבר הממוצע לפשר המחלוקת או הריבה. ועוד ראייה דאפילו קבלו עליהם אף לפשרה קניין בטעות הוא וחוזר לפי מה שמחלקים התו' בפרק קמא דסנהדרין (ו ד"ה צריכה) ובמקבל שמחילה בעלמא אינה צריכה קניין מ"מ פשרה צריכה קניין משום שבא על ידי דיינים והוה כמחילה בטעות שיכול לומר לא הייתי יודע שאמחול כ"כ הרבה לכך צריכה קניין ואף שעכשיו הוה כקניין טעות מ"מ אלימא טפי בקניין מבלא קניין ע"כ (ומ"ה) [ומה] תירצו התו' ממ"נ אי פשרה הוה כמחילה בטעות א"כ אפילו בקניין לא מועיל כדאיתא בפ"ק דגיטין ואי לא הוה כטעות אף דאלימא טפי בקניין ס"ס (לא) [למה] הצריכו חכמים קניין כדמסקינן והילכתא פשרה צריכה קניין ואם לא קניא חוזר אלא ע"כ הכי קאמר ע"י קניין אלימא טפי והוה כנחית למחילה להדיא. וא"כ נדון דידן כולו סהדי דלא נחית ראובן למחילה כ"כ לחייבו אותו מכל וכל בשצף קצף וא"כ הפשרה הוה בטעות לכ"ע וכבר הוכחתי שקניין אפילו בפשרה בטעות חוזר, וא"ל דווקא טועה בדבר משנה חוזר אבל לא בע"א הא כתב האשר"י כשאדם טועה בפסקי הגאונים כטועה בדבר המשנה. אף שכתב הרא"ש וז"ל ואומר אני ודאי כל מי שטעה בפסקי הגאונים שלא שמע דבריהם וכשנאמר לו פסק הגאונים ישר בעיניו טועה בדבר משנה כו' ולא עוד אפילו בפסקי כל חכמים שבדורות כו' אבל אם מביא ראייה לסתור דבריהם מתלמוד ודבריו מקובלים לאנשי דורו יפתח בדורו כו' ע"כ. אולי ג"כ ידמה המורה בנפשו לסתור כל דברי הגאונים שהבאתי מ"מ לא כתב האשר"י כולי האי לחלוק על כל הגאונים אשר היו לפניו בפרט שנפלו כמה דעות ופנים באותה הלכה ושום אחד לא משווה עמו ואדרבה ראיות ברורות חזקות חצובות מהררי ברזל לבלתי שדית בהו נרגא ובפרט מה עלה בדעתו להוציא ממון הלא לעולם ספק ממון לקולא והמוציא מע"ה וכשיש מחלוקת בין עמודי העולם כגון בנדונית חתנים ואליבא דרש"י ור"ת כמו שכתב במרדכי" בפרק נערה בשם ר' שמואל בר ברוך ואם תפס החתן יכול לומר קים לי כרש"י ועוד הלא פסק מהררי"ק גבי ממון לא יכול לומר קים לי כגאון אחד ואפילו תפס מוציאים מידיו ק"ו בנו של ק"ו כנגד כל הגאונים. ועכשיו אני אהפך הקערה על פיה דאדרבה שמעון חייב בנזקי ראובן מאחר

שקנה ראובן בקניין גמור ידוע וזה בא להפסידו הוה כגזלן ממש ואין גזל כמותו כמו שפסק הרוקח בתשובה שהבאתי לעיל ולא יכול לומר כונתי לא היה להזיק וסבר אני להציל את שלי עשיתי וסברתי כדין וכהלכה עשיתי כמו שכתבתי לגבי ראובן זה אינו מאיזה טעם הוה שמעון סובר שעשה כדין לבטל מקחו דהא אפילו הנשים יודעים אסור לא תגזול אי משום שהיה סובר שהמכירה של ראובן אינו מכירה מפני השגת גבול של שמעון וכי לא ראה מה שלפניו שכך הנהוג בעירו ומסתמא דרי גרוע מגרעי עד ביאת ב"ד דו"ד ועוד וכי טיפש הוא שלא ידע מאחר שגוי אחר יכול להקדימו אם כן ממילא ישראל לא גרע ואלא שהיה סובר שקניין של ראובן אינו קניין לפי שעדיין אינו ברשותו וסבר לגבי ידידה הוא קניין ויפטור עצמו בהא דרבי אלעזר מטול"א דלעיל לאו כל כמיניה למיפטר עצמיה בהאי טעמא דאנן סהדי דלא גברא למדנא הוא דנחית לדינא כי אות אמת לא ראה בתלמוד כל ימיו והיכא ידע לדמות זה לקניין שאין בו ממש ובר מן דין מאחר דהתרה בו לבלתי הזיקו לפני ערכאות של גוים א"כ לא טוב עשה בעמיו ודין מסור לתשלומין אית ביה אפי' את"ל שקצת שוגג היה מטעמא דהשגת גבול לבלתי דון אותו כמסור דשמטינן לקועיה דאין אדם עומד על ממונו ועל צערו וסבר מאחר שזה בא לכלותו ולשרשו ולהסיג גבולו והתחיל בתקלה נעשה לו כהיתר מכל מקום מן התשלומין מי פטרי דהא אדם מועד לעולם בין מזיד בין שוגג וכמו שפסק מהר"ם למי שמסר חבירו בעת הזעם שחייב בתשלומין ולא דמיא לרבי אלעזר מטול"א כלל דהא נתכוון להזיקו מאחר שלא השגיח בהתראה ומכל מקום לא אביתי לירד לתכלית תמצית ענשו של שמעון ואני לא נקראתי לעת עתה לחייב רק להציל ולזכות כו' וכדי שלא יאמרו ההמון התורה נעשה כשתי תורות חד שרי עורבא וחד אסר יונה וד"ל. רק כאשר התחלתי לטהר כן יסייעו לי מן השמים וכותלי בית המדרש יעידו עם רבותי לזכותי ויאמרו דברי התלמוד ישר ושולם לכל דייני ישראל עד ביאת גואל שעד הנה אני העני אשר הפכתי בחררה זו על כן מי שיבא ויטלנה שלא כדין וכהלכה יהא דינו חרוץ כרשע במידת דין הקשה והיא סוד הפח"ד המרומז ליודעים דברי שלמה בן מהר"ר יחיאל לורי"א שלי"ט הנקרא ש"ר יצחק.

שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן לא

בענין יורד לאומנות חברו.

י' אדר ראשון תשכ"ה. לרב אחד.

הנה בדבר הטו"ת =הטענות ותביעות= שהיה בין ראובן עם שמעון ואמו לאה בענין יורד לאומנות חברו שראובן היה לו חנות של ספרים ותשמישי קדושה משנת תשי"ז ועתה שכר שמעון חנות סמוך לו ורוצה ג"כ לפתוח חנות של ספרים ותשמישי קדושה, וכאשר בשכונתם אין באפשריות להחזיק שני חנויות של ספרים ותשמישי קדושה, וכן נתברר לי ע"י אנשים משם היודעים מזה, ולכן יצא מאתי איך שיש בזה האיסור של יורד לאומנות חברו ואסור לשמעון לפתוח חנות בשכונה זו לספרים ותשמישי קדושה, אבל ראובן צריך לשלם לשמעון מה ששילם כבר בעד החנות, וכן צריך לקבל החנות השכורה לו שעולה ע"ה דאלאר לחדש ושכר זה על משך שנה שמהיום שייכת החנות לראובן והוא ישלם המותר לבעל החנות. וכמובן שאסור

לשמעון למסור החנות לאחרים בין לקרוב בין לרחוק. ואם יש לו כבר שותף על מה שעשה עד עתה ג"כ הוא בדין הזה אף שלא היה בכאן לטעון ולא יוכל לבטל פסק דין זה. ודנתי בדין זה אחרי שסמכו עלי ובאו בעצמם ברצון נפשם הטוב לשמוע דין התורה וחוות דעתי ולקבל לציית מה שיצא מפי לדעתי.

ידידו, משה פיינשטיין.

שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק א סימן נט

בדבר פועלים אם מותרין שלא להניח לעבוד עד שיוסיפו להם שכירות וכדומה וכן במלמדים ג' אלול תשי"ד. מע"כ ידידי הנכבד מהר"ר יוסף הלוי עליאש שליט"א מנהל ישיבת בית יהודה בדעטדאט.

הנה בדבר עצם הדבר כשרוצים פועלים שיוסיפו להם שכירות או שרוצים לפעול דברים אחרים אם מותרים שלא לעבוד ולא להניח לשכור אחרים תחתיהם שקורין סטרייק שרוצה כתר"ה לידע דעתי להלכה בזה.

הנה הרא"ש כתב בב"ב דף ט' דבעלי אומנות יכולין להתנות ביניהן והם הנקראין בני העיר בענין מלאכה שלהם ואיפסק כן ברמב"ם פי"ד ממכירה ה"י ובטור וש"ע /חו"מ/ סוף סי' רל"א. ופשוט שתלוי ברובם דלכן אף שכתב הרמ"א והא דבני אומנות יכולין לתקן ביניהם תקנות היינו כולם ביחד, הא מסיק רק אבל שנים וג' מהם לא מהני אלמא דכולם לאו דוקא אלא דהמעוט מהם אין יכולין ומסתבר דאף מחצה לא מהני דהוא כמו בבני העיר שצריך שיוסיפו הרוב על תקנותיהם כדאיתא ביו"ד סי' רכ"ח סעי' ל"ד וכן ברמ"א חו"מ סי' קס"ג סעי' א'. ולכן אלו היוניאנס שבמדינתנו יש להם מקור מדינא דהם בעלי אומנות אחת והם הרוב. ואף שצריך שידעו מזה כולם שיהיה הרוב מתוך כולם, הרי מכיון שידוע זה לכל שיש היוניאנס מסתבר שיש לדון שהוא כרוב מתוך כולם. אך אם הפועלים שביוניאנס הם רק ממעוט בעלי אומנותם אין תקנותיהן כלום אבל ברוב מקומות הם הרוב מבעלי האומניות.

והיכא דאיכא אדם חשוב שלא מהני הוא דוקא אדם חשוב הממונה פרנס על הצבור לעיין בתקנות בני העיר ובכל צרכיהם ומפרש המ"מ זה בלשון הרמב"ם שם הי"א שכתב חכם חשוב לתקן מעשה המדינה ולהצליח דרכי יושביה עיין שם וכן יש לפרש גם בלשון הטור שכתב לתקן ענינים ולכן אף שהש"ע נקט סתם אדם חשוב ממונה על הצבור נמי צריך לפרש שהוא ממונה לעיין בצרכי העיר לא רק להורות ולדרוש. וכן משמע מהמ"מ דהא בלשון הר"י מיגאש שהביא איכא רק כלשון הש"ע ומפרש זה בדעת הרמב"ם אלמא דזה משמע לו מב' הלשונות שכוונתם אחד דבעי שיהא ממונה על הצבור לתקן עניניהם לטובתם ומסיק דבלא ממונה אפילו זולתו תנאם קיים עיין שם. וא"כ בערים שבמדינה זו לא ממונה שום חכם על כך ולכן הוא כליכא אדם חשוב שתנאיהם ותקנותיהם קיימים וכ"ש במדינתנו שיש להם רשות מהממשלה על זה.

ולכן מה שמחליטין שלא לעבוד עד שיוסיפו להם וכדומה היא תקנה שיכולין לכופ את המעוט שלא הסכימו. אך אם יכולין גם שלא להניח לאחרים שלא נכנסו להיוניאנס שלא לעבוד במקומם יש לעיין דאף שכיון שהרוב הוא בהיוניאנס היה שייך שיתקנו גם על כל הפועלים שלא יעבדו ביומא דחבריה וכ"ש במקום דחבריה אבל

מאחר שפועלי היוניאן נתחלקו משאר הפועלים שאין משתדלין עבורם כלום אין שייך שיתקנו עליהם תקנות בשביל טובת פועלי היוניאן כיון דגם מצד פועלי היוניאן אין להם שייכות זה לזה. ואף שיש מקום לומר דבעצם כיון שפועלי היוניאן הם הרוב שיש להם כח לתקן גם על המעוט הוו כל הפועלים בהכרח כמפועלי היוניאן לכל הדברים וזה שאין משתדלין עבורם כמו בשביל פועלי היוניאן הוא כעונש על שלא נכנסו בפועל ממש שרשאין כמו להסיע על קיצתן וא"כ מה שתקנו שלא לעבוד אצל פלוני עד שיוסיף יכולין לכופו גם את האחרים שהם המעוט, מ"מ כיון שיש לומר שהוא כמו בהסכם מהיוניאן שאלו שאין רוצים לא יהיו מהיוניאן ולא יהיו שייכים להם וכן מסתבר יותר לא היה להם לכופו מצד קיום תקנתם. אבל מ"מ מסתבר שיכולין לכופו מדין קא פסקת לחיותי ומדין מערופיא שברמ"א חו"מ סי' קנ"ו סעי' ה' ובהרבה דברים יש גם ענין החזקות שנוהגין בישראל. וגם מצד שהסכימו כבר כל בני המדינה שהוא עולה גדולה למי שנשכר לעבוד במקומם, יש להם רשות ג"כ לכופו וכמו שהוא מעשים בכל יום במדינה הזאת.

ובדבר מלמדים אם רשאין שלא ללמד בעצמן וגם לא להניח לאחרים ללמד כשאין משלמין להם בזמן או ששכרן מועט ורוצים שיוסיפו להם כפי הצריך להם. הנה כבר אמרתי דכיון שהתשלומין להם הוא רק דמי בטלה פירושו שמשלמין להם כדי שישבו בטל ממלאכה ומכיון שהן בטלין מחוייבין ממילא ללמד מדין התורה בחנם וא"כ אין שייך שלא ילמדו הא עכ"פ עתה הם בטלין ממלאכה ומחוייבין ללמד עם התלמידים ורק שכיון שמממה שמשלמין להם אין להם כדי צרכם רשאין לילך לבקש מה להרויח וממילא יתבטלו אבל א"כ אין יכולין למנוע לאחרים הרוצים ללמד עמהם.

ואלו שלומדים מקרא עם הקטנים שרשאין ליקח שכר נמי כיון שיש עכ"פ מעלה שלא ליקח שכר דלכן היו מקומות שלא נטלו שכר גם על המקרא עיין בנדרים דף ל"ז בר"ן וכן ברמב"ם פ"א מת"ת ה"ז ובש"ע יו"ד סי' רמ"ה סעי' ו' איתא היה מנהג בעיר שלוקח שכר עיין שם לא מסתבר שיוכלו למנוע לאחרים מלעשות מצוה, דהוא כשימצאו מי שילמד בחנם רק ישלמו לו באופן שכר בטלה. וגם מסתבר כיון שבטול תינוקות של בית רבן הוא חטא גדול שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תשב"ר אף שרשאי ליטול שכר ולא לקבל עליו ללמד בחנם אף אם אין אחר שם ללמד אותם הוא רק משום שלא רק עליו לבדו מוטל אלא על כל בני העיר אבל מאחר שכבר קבל עליו שעתה היה מוטל רק עליו וכשיבטל אותם נמצא שהוא המבטל, וחטא אסור לאדם לעשות בשביל הרוחת ממון ויאסר ממילא גם הוא לילך לבקש אף פרנסה אחרת עד שיעמיד אחר תחתיו.

וזהו מדינא אבל אם הוא באופן שאין להם כדי צורכן שלכן קשה לפניהם ללמד בטוב עם התלמידים והאומדנא חזקה וברורה שאם לא ילמדו יום או יומים יועיל שהמתעסקים ישלמו בזמן ויוסיפו להם כדי צורכן אז אולי יש מקום להתיר מהא דעת לעשות לה' הפרו תורתך כדי שזה יועיל שיוכלו ללמד אתם כהוגן כשלא יצטרכו לדאוג ולהטריד בחזרה אחרי עוד איזה פרנסה. אבל צריך ע"ז ישוב דעת גדול ולאמוד הדבר היטב בכל הפרטים ולכן צריך להתרחק מזה בכל האפשרי.

וממילא לפ"מ שבארתי אין חלוק במלמדים בין יש להם חוזה או לא ואין חלוק בין התנו שיוכלו לבטל העת כשלא ישלמו להם בזמן ובין לא התנו. ולא בין לבטל לגמרי גם שלא להשגיח עליהו ובין רק שלא ללמד אתם.

ולענין השכר לימים שלא למדו אם היה כדין מחמת שאמדו שיהיה תועלת והיה באופן שקשה לפניהם ללמד ודאי צריך ליתן להם השכר. ואם היה באופן שהיה אסור להם שלא ללמד מסתבר מדינא שאין חייבין ליתן להם אבל מצד וארחות צדיקים שבסוף פ' האומנין צריך ליתן להם כי לא מטובה בטלו מעבודתם ללמד אלא מרוב צער ועוני וחשבו שיהיה תועלת מזה.

ידידו מברכו, משה פיינשטיין.

שו"ע חו"מ סימן רלז סעיף א

המחזיר אחר דבר לקנותו או לשכרו, בין קרקע בין מטלטלים, ובא אחר וקנאו, נקרא רשע. והוא הדין לרוצה להשכיר עצמו אצל אחר. וי"א שאם בא לזכות בהפקר או לקבל מתנה מאחר, ובא אחר וקדמו, אינו נקרא רשע, כיון שאינו דבר המצוי לו במקום אחר. (והקונה קרקע על מצר חבירו, אע"פ שאין בה משום דינא דבר מצרא יכול בעל מצר (לקדמו) לקנותה, ולא מקרי רשע, דהוי כמציאה (ב"י בשם מרדכי פ"ק דמציעא). וכן אם קונה דבר אחד ובא חבירו ויוכל לקנותו בזול שאינו מוצא לקנותו כך במקום אחר, הוי כמו מציאה ויכול לקנותו כל זמן שלא זכה בו הקונה) (תשובת מהרד"ך בית ל"א). ויש אומרים דלא שנא: הגה - וסברא הראשונה נראה עיקר. ואפילו לסברא זו דוקא בעני, אבל בעשיר לא, אם לא (בדבר) שאינו מצוי דאז אפילו בעשיר מקרי רשע (ר"ן שם בשם הרמב"ן פ' האומר בקידושין). ועיין לעיל סימן קנ"ו סעיף ה'. וכל זה לא מיירי אלא כשכבר פסקו הדמים שביניהם, ואין מחוסרין אלא הקנין. אבל אם מחוסרין עדיין הפסיקה, שהמוכר רוצה בכך והקונה רוצה יותר בזול, מותר לאחר לקנותו, בין אם המוכר עובד כוכבים או ישראל (ב"י בשם מרדכי פ' חזקת). ויש מי שכתב שהוא חרם ר"ג שלא להסיג גבול בשכירות בתים מן עו"כ, והוא הדין במקום שנהגו לשכור ההלואה מן העובד כוכבים (מהר"ם פאדו"ה סימן מ"א):

סמ"ע סימן רלז ס"ק א

נקרא רשע. ומכריזין עליו בבית הכנסת שעשה מעשה רשע כזה:

סמ"ע סימן שפו ס"ק י

החזיר לראובן מעותיו. שם בדברי רבינו ירוחם [המובא בציונים אות ט"ו] משמע דאפילו א"ל שמעון להגוי להחזיר לראובן מעותיו דאפ"ה פטור מדינא: מעשה אירע שבא גוי ועשה מקח עם ישראל ליקח ממנו כך וכך מדות יין שרף כל מדה בכך וכך, ונגמר המקח ביניהן כדין התגרים שמכים כף אל כף, אח"כ הלך הגוי אל ישראל אחר הדר בשכונתו של ישראל הראשון ורוצה לעשות עמו ג"כ מקח, ולא גילה שכבר דיבר עם

ישראל הראשון, והיתה כונתו שאם יוזיל לו ישראל השני המקח, שיקח ממנו ויניח הראשון, וישראל הראשון הרגיש בדבר שלכך הלך בבית ישראל השני, ושלח אל ישראל זה וביקש ממנו שלא ימכור לו יין שרף כי כבר עשה עמו מקח, ולא השגיח ישראל השני על זה ועשה מקח עם הגוי ולקח הגוי מידו היין שרף, ומכח זה לא קנה הגוי מישראל הראשון. נראה פשוט דאם אין ערמה בדבר לפי ראות הדיינים, דאין עונשין לישראל השני על זה מאחר שהגוי מעצמו בא אליו ליקח ממנו יין שרף, דאף למאן דאמר דאסור ליקח מערופיא של חבריו [לעיל סימן קנ"ו ס"ה בהג"ה], היינו דוקא בגוי הרגיל להיות עסק עמו וישראל השני מהדר אחר הגוי שישראל הראשון עסק עמו והשתדלו לעסוק עמו. ואף ששלח אליו יהודי הראשון וביקש ממנו שלא יעשה עמו מקח, לאו כל כמיניה לעשות לנפשו היזק עבירו, וגם שם מסקינן דאם עבר ועשה דאין מוציאין מידו, וכ"ש וק"ו בזה דאין כאן כל הצדדין הללו. ויש עוד טענה לישראל השני לאמר, מאחר שכבר עשה מקח עמך ובא ג"כ אלי, מי יאמר שלא יקח גם ממך כשיעור המקח שעשה עמך. וגדולה מזו כתב רבינו ירוחם במישרים נתיב ל"א ח"ב [והביאו מור"ם] תשובת מוהר"ם [מרוטנבורג, דפוס פראג סימן קמ"ח] ז"ל, ראובן שהלוח מעות לגוי בריבית, ובא שמעון וא"ל הילך בפחות ופרע לראובן, אינו חייב לשלם לו כלום, דלא ברי היזקא אלא ספק גרמא דשמא לא יוכל להלוות מעותיו בריבית, כן כתב מהר"ם, ודמי למבטל כיסו של חברו, ומיהו יש לקרותו רשע טפי מעני המהפך בחררה [קדושין נ"ט ע"א], עכ"ל. הרי דלא קראו רשע אלא דוקא התם דישראל השני הדר אחר הגוי אחר שלוח מהראשון, וא"ל קח מעות ממני ופרע להראשון, משא"כ בנידון זה דהגוי מעצמו בא אצל השני והשני לא אמר לו דלא יקח מהראשון. ופשוט הוא בעיני, וכתבתיהו לאפוקי מהמורה דפסק והוציא כל הריוח משני ונתנהו להראשון:

ב. ומעיקר הדין², כל בן אותה העיר³ הקובע חנות או אומנות, אפילו בצד

וכתבתי עפ"י דבריהם להלכה, אלא שמ"מ נלענ"ד שבזמננו יש לחלק קצת, דלא מסתבר כלל שאם יש בעיר חנות או אומנות שוב יהא אסור לאחר לפתוח חנות או אומנות מאותו סוג, ובפרט בעיר גדולה שיש מקום לפרנסה בריוח לכמה וכמה חנויות ואומנות, ובפרט במרכז העיר שבאים מכל המקומות שם לקנות, וביותר בעיר שמתוספים בה תושבים, וכי זכה הראשון בכל הבאים לעיר או לרחוב, ואף ממדת חסידות נראה שאין כאן לכו"ע. אמנם אפשר שמ"מ ממדת חסידות אין לו לקבוע חנות בסמוך ממש לחנותו של ראשון, ובשכונות קטנות אפשר שיש להם קצת דין אותו מבוי לענין זה (וקשה בזמננו להגדיר גדר מבוי שאמרו חז"ל), ובפרט צרכי מכולת וירקות וכדומה, ועוד נראה שאם השכונה מתפתחת, מסתבר שגם בזה מותר אף לכתחלה להוסיף חנות כשיש לשניהם כדי פרנסה.

ומשמע בשו"ת חות יאיר (סימן קסג) שאין מחילה מועלת בהשגת גבול, ואפשר אפילו בקנין, מפני שהוא דבר שאין לו קצבה ואינו אלא סילוק תביעה, אמנם בערך ש"י (סימן קנד סעיף ט ד"ה הרי) משמע שמועיל מחילה בהשגת גבול ואפילו בדיבור בלבד, ועי' להלן (הערה כט) בדין עני המהפך בחררה, ועי' עוד בפת"ח (ח"ו) דיני נזיקין (פרק יג סעיף כה בדין מחילה).

ובמקום שאסור לו לעסוק מן הדין, נראה שגם אסור לאחרים לקנות אצלו משום לפ"ע, וכן משמע בשו"ת הרמ"א, וגם בשו"ת מהרש"ם שהבאתי להלן (הערה כו), ולא דמי לדין עני המהפך שנראה שאין על המוכר איסור, כמ"ש להלן (הערה לב).

ב. גרסינן בפ' לא יחפור (דף כא ע"ב), אמר רב הונא האי בר מבואה דאוקי ריחייא (לטחון לאחרים בשכר) ואתא בר מבואה חבריה וקמוקי

לאו רעהו הוא, אלא שדן דאפשר שהוא גרמא בנזקין שאפשר שאסור אף בעכו"ם (עי' פת"ח [ח"ו] דיני נזיקין פרק א הערה א), ועוד יש צד ע"פ דברי הרמב"ם (בפ"ח מה' נזקי ממון ה"ה) שאנו דנים להם כדיניהם, ומשמע דבמה שאין הם מוזהרים אין איסור לישראל כלפי עכו"ם, ועי' ש"ך (סימן רכו ס"ק יד) שלכן אין חובת השבה באונאת עכו"ם משום שבדיניהם אומרים פקח עיניך וראה, עי' פרק י (הערה ב). ועי' להלן (הערה ב) מדברי החת"ס אם בן נח מצווה בהשגת גבול. בשו"ת כת"ס (ח"מ סימן כ) האריך לדון בדין השגת גבול ופיסוק חיותיה של עברייין, ומסקנתו שבמומר לתאבון פשיטא שאסור, וכן בספק להכעיס, ומצדד לומר שאפילו ודאי להכעיס אסור (ומ"מ בנדון ידידיה דאיירי בתקנת ר"ג שלא להשיג גבול בשכירות, והראשון השיג גבולו לפני כן וגרם לו הוצאות מרובות, כתב שבזה לא גזר ר"ג), ועי' שו"ת דברי חיים (ח"ב ח"מ סימן מז).

ועי' בפת"ח (ח"ד) דיני שכירות (פרק ז הערה ג) שבמלמדים מותר להושיב מלמד טוב יותר ואין בזה משום יורד לאומנות חבירו, וכתב בשו"ת לבושי מרדכי (ח"מ סימן יב) דה"ה בכל דבר מצוה, וע"כ העלה בנ"ד במקום שלא היה שם מקוה ובא אחד ובנה משלו מקוה טהרה, אלא שגבה תשלומים גבוהים ועי"כ באו מכשולים, ובנו להם הקהל מקוה חדש והוזילו המחירים, והעלה שאין בזה טענת יורד לאומנות, כיון דמידי דמצוה הוא, ועוד שאין הצבור צריך להיות תלוי בענין זה בדעת יחיד, ומביא בשם שו"ת הב"ח שגם בארענדא כשהצבור רוצים לשכור לצורך רבים ופרנסת עניים הרשות בידם, ועי' שו"ת ד"ח (ח"ב ח"מ סימן נד ונח).

ועי' להלן שהבאתי מדברי הגמרא והפוסקים באיזה אופן מותר מן הדין ובאיזה אופן אסור,

גביה, דינא הוא דמעכב עלויה, דאמר ליה קא פסקת לחיותי, ומביא ראיה מהא דמרחיקין מצודת הדג מן הדג (פירש"י [ד"ה מרחיקין] צייד שנתן עיניו בדג עד שהכיר חורו, מרחיקין שאר ציידים מצודתם משם, אלמא אע"ג דלא זכה ביה ולא מטא לידיה, מרחיקין משם משום פסקת לחיותי), ודחי שאני דגים דיהבי סייארא (פירש"י [ד"ה שאני] שהדגים נותנים עין בהבטם להיות רגילים לרוץ למקום שראו שם מזונות, הלכך כיון שהכיר חורו ונתן מזונות בתוך מלא ריצתו בטוח הוא שילכדנו, דהו"ל כמאן דמטא לידיה ונמצא חבירו מזיקו, אבל הכא (גבי ריחיים) מי שבא אצלי יבא, ומי שבא אצלי יבא), ומביא הגמרא הא דתנן ר' יהודה אומר לא יחלק חנוני קליות ואגוזים לתינוקות מפני שמרגילן אצלו, וחכמים מתירין, ונמצא דרב הונא שסובר שיכול לעכב על חבירו מלמשוך לקוחות, אתיא כר"י ולא כרבנן, ומתריך דטעמא דרבנן הוא משום דאמר ליה כשם שאני מחלק קליות ואגוזים תחלק גם אתה דברים אחרים להרגיל התינוקות, ואין בזה בכלל פסקת לחיותי, אבל הכא שזה העמיד תחלה ריחיים והרגיל להשתכר בכך, וזה בא לירד לאומנתו, מודו רבנן שיכול לעכב עליו מטעם פסקת לחיותי.

ומקשה בגמרא לרב הונא מהא דתניא עושה אדם חנות בצד חנותו של חבירו ומרחץ בצד מרחצו של חבירו, ואינו יכול למחות בידו, מפני שיכול לומר לו אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי, ומסיק דפלוגתא דתנאי היא, דתניא כופין בני מבואות זה את זה שלא להושיב ביניהם חייט ובורסקי ומלמד תינוקות ולא אחד מבעלי אומניות, כשיש שם בני אותה אומנות, ולשכנו אינו כופהו, שאם אחד מבני המבוי רוצה לעשות אומנות כזו אינו יכול לעכב עליו מלירד לאומנתו, רשב"ג אף לשכנו כופהו, ורב הונא ס"ל כרשב"ג. והך ברייתא אתיא כרבנן (וכתבו התוס' [ד"ה תנאי היא] דה"ה דר"י דקליות חולק על ת"ק דברייתא דבני מבוי, ולכאורה אפשר שלאחר

דמסיק תנאי היא לא צריך לתריך לרבנן דקליות, דמודו בריחיים דפסקה לחיותיה, וצ"ע).

ואמרו בגמרא אמר רב הונא בריה דרב יהושע פשיטא לי דבר מתא אבר מתא אחריתי מצי מעכב וכו', ופירש"י (ד"ה מצי מעכב) שאם אחד מעיר אחרת רוצה לעשות אומנות, יכול כל בעל אומנות מכל העיר לעכב עליו, ואפילו לרבנן דאמרי לשכנו אינו כופהו, כיון שהוא מעיר אחרת לאו שכינו הוא, ואם גם הוא נותן מס למושל העיר הרי הוא כבן העיר ואין בן העיר יכול לעכב עליו מלעשות אומנות בכל העיר, וכן אם אחד מבני אותו מבוי בא לעשות אומנות, אין בן המבוי יכול לעכב עליו, כרבנן דאמרו ולשכנו אינו כופהו דלא כרב הונא, אלא שמבעיא לרב הונא בריה דר"י כששניהם בני אותה העיר ובא אחד ממבוי אחר לעשות אומנות כזו במבוי זה, אם בן אותו מבוי יכול לעכב עליו, והיינו בן מבוי לגבי בן מבוי אחר ושניהם בני אותה העיר אם הוא בכלל שכינו או לא.

וכתבו רוב הראשונים דהלכה כרב הונא בריה דר"י דס"ל כרבנן, ובתרא הוא, ודלא כרב הונא שסובר שיכול לעכב על בעל ריחיים אחר, ובאיבעיא דר"ה ברדר"י בדין בן מבוי על בן מבוי אחר, כתבו דכיון דסלקא בתיקו אינו יכול לעכב. וכתבו הראשונים הטעם דכיון דספיקא הוא אינו יכול לעכב עליו, והקשה בשו"ת שו"מ (מהדו"ב ח"ג סימן כא) בספק השגת גבול דאמרינן ספק ממון לקולא ויכול לפתוח, ואמאי, והרי לא שייך כאן הטעם דגם לשני הוי ספק גזל, שהרי השני אינו גוזלו אלא מונעו שלא יפתח, וצריך לומר דכיון שאינו ברי הזיקא רק מניעת הריוח לא הוי ספק גזל, ולכן אזלינן לקולא, ומטעם זה במבוי סתום דברי הזיקא סובר האביאסף שיכול לעכב משום דהוי ספק גזל אצלו ולא אצל השני, ועי' להלן מדברי הראב"ן שסובר שבאמת ספיקא לחומרא.

ובבנה"מ (סימן קנו סוף סק"ב) הקשה מ"ש מהא דסימן קנה (סעיף ג) גבי רפת בקר שפסק שם

שמספק יכול לעכב עליו לכתחלה, ובשור"ת חת"ס (חור"מ סימן עט ד"ה ואיפסקא) כתב דשאני בני מבוי שמוחזקים בזכות לקבוע חנות בכל מקום שירצו וכשבא לעכב עליו הרי זה כמוציא מחזקת רשותו, עיי"ש, ובמהרי"ק (שורש קצא) כתב שלא אמרו להלכה דלא מצי מעכב אלא עפ"י ב"ד, אבל אם מנעו עפ"י השר או עפ"י שום מונע, אין ב"ד מעכבים על המונעו, כיון דסלקא בתיקו (מכאן משמע שבמקום שמן הדין אינו יכול לעכב עליו אינו יכול למנעו עפ"י השר, ואם מעכב ב"ד מונעין אותו, ויתבאר בע"ה בפת"ח [ח"ו] דיני נזיקין פרק יג הערה א), ובב"י (סימן קנו מחודש ב) הביאו ותמה עליו בבב"ה, עיי"ש. ועי' שור"ת משפטי שמואל (סימן מט).

ומ"מ בהא דמצודת הדג משמע מדברי הראשונים שגם למסקנא אתיא אליבא דכו"ע, ומטעם דיהבי סייאריה. והיינו שכיון שהורגל הדג לבא אל צייד זה, ה"ז כבא לידו וזה שיוורד לאומנתו ה"ז כמוציא ממנו. אבל המאירי (ב"ב דף כא ע"ב ד"ה ממה שכתבנו) כתב שלמסקנא גם הא דמצודת הדג אינו אליבא דהלכתא. ובשור"ת חת"ס (חור"מ סימן עט ד"ה ולשיטה) כתב שאפשר שגם הרי"ף והרמב"ם שהשמיטו תירוץ זה סוברים דדחיה בעלמא הוא, וכ"כ בשור"ת צמח צדק (חור"מ סימן כג), ועי' להלן.

ועדיין לא מצאתי הסבר בחילוק שבין בן עיר זו או בן מבוי זה לבין בן עיר או מבוי אחר, דבמה זכה בן עיר זה בלקוחות של אותה העיר או של אותו מבוי שלא יוכל לבא אחר ולירד לאומנתו, ואין לומר שכל לגבי בני אותה עיר הוי כדג דיהיב סייאריה, דא"כ גם בבן מבוי אחר מאי קמבעי ליה, וגם מה מועיל במה שמשלם מסים למושל העיר, ובדוחק צריך לומר דניחא להו לבני אותה עיר לוותר לאחד מבני אותו העיר, כיון שגם הוא נושא בעול הוצאות העיר, אבל לא לבני עיר אחרת, ובבני מבוי אחר מספקא ליה אם שייך טעם זה. ונראה שמעין זה כתב בשור"ת חת"ס (חור"מ סימן עט ד"ה ואיפסקא), שכל

בני העיר יש להם זכויות למצוא שם פרנסתם, עיי"ש. ועי' שור"ת דברי חיים (ח"א חור"מ סימן כ), ועי' להלן (הערה יא).

וכתבו התוס' (ד"ה מרחיקין) לדעת ר"ת שלא אמרו עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה דנקרא רשע אלא במקח וממכר וכיוצא בדבר שיכול למצוא במקום אחר, ולמה לו ליטול החררה שזה הפך בה, אבל בדבר הפקר שלא ימצא במקום אחר לא מיקרי רשע (עי' להלן סעיף יג), מ"מ מרחיקין מצודת הדג משום שגם כאן יכול למצוא מקום אחר לפרוס מצודתו, ובקידושין (דף נט ע"א ד"ה עני המהפך) הוסיפו התוס' להסביר בשם רבינו מאיר דמיירי בדג מת שנותנים הדייגים במצודה והדגים מתאספים סביב אותו דג, וכיון שזה פירש מצודתו תחלה וע"י מעשיו מתאספים שם סביב, אם היה זה פורש שם מצודה הוה כאילו גוזל לו (וכתב המהרש"א בקידושין (ד"ה תוד"ה עני) שהתוס' הבינו לפי' רש"י שלא עשה שום מעשה לקרב הדג, אלא שהכיר חורו ונתן עיניו בו, עיי"ש. וצ"ע דא"כ איך כתב רש"י דהוי כמטא לידה וכאילו מזיקו. אמנם בר"ן בקידושין כתב דכיון שהוא קרוב לו כמלא ריצת הדג הו"ל כניצוד, ואפשר שלזה נתכוין רש"י). ויכול לומר לו תוכל לעשות כן במקום אחר, ובמה שהוצרכו התוס' לטעם שיכול לומר לו וכו' משמע שאין זה כגוזל ממש, ובכה"ג בדבר שאינו יכול למצוא במקום אחר, לא מיקרי רשע, ולאידך גיסא, יש לעיין כיון שיכול למצוא במקום אחר, למה הוצרכו התוס' לטעם דהוי כגוזל לו, והרי בעני המהפך בחררה אין שום צד לומר דהוי כגוזל לו, ואפ"ה מקרי רשע.

עוד תירצו התוס' דשאני מצודת הדג שאומנתו של צייד בכך וזה יורד לאומנתו ולכן אסור אפילו בדבר הפקר, משא"כ בעני המהפך בחררה שאין זו אומנתו. ולכאורה נראה שלתירוץ זה א"צ לפרש באופן דהוי כאילו גוזל לו, דאפילו באופן שלא עשה מעשה לקרב הדג הניצוד אסור. ובשור"ת חות יאיר (סימן מב) נראה שמפרש דהאי

ועוד שכתבו התוס' שאין כונתם לומר שבאומנתו בכך לעולם אסור, דא"כ אכתי תסייע לרב הונא בההיא בר מבואה דאוקי ריחייא הרי ג"כ אומנתו בכך, אלא ע"כ צריך לומר דגם באומנתו בכך אינו יכול לעכב אלא בדיהבי סייאריה, עיי"ש. ובשו"ת חת"ס (חור"מ סימן קיח) כתב עפ"י דברי התוס' (בגיטין דף ס ע"ב) שהקשו בהא דתני התם מצודות חיות ועופות יש בהם משום גזל מפני דרכי שלום (עי' פרק א סעיף יט), מ"ש מהא דמרחיקין מצודות הדג, ותירצו דהתם אומנתו בכך ומן הדין הוא שירחיק משום פסקת לחיות, אבל הכא אין אומנתו בכך לא הוי אלא גזל מפני דרכי שלום, ובזה פירש החת"ס דברי התוס' שמשום ב' טעמים אלה אף יוצא בדיינים, עיי"ש. ועי' עוד בדבריו בסימן עט (בד"ה ובמתני') מ"ש לפרש דברי התוס' בגיטין.

והרא"ש בקידושין (שם סימן ב) הוסיף בהא דעני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום, אע"ג דהוי הפקר, ותירץ דשאני התם שטרם בהם העני להפילם לארץ וסמכו דעתייהו עליהו.

ובש"מ בב"ב (דף כא ע"ב ד"ה לימא) כתב בשם הר"י מיגאש שמחלק בין הא דמצודת הדג שהוא פוסק לחיותה לגמרי, משא"כ בהא דריחיים אינו פוסק לגמרי, אלא מפחיתו, מצי אמר ליה את מטי לך מה דפסקו לך משמיא ואנא מטו לי מה דפסקו לי.

אמנם במרדכי (פ' לא יחפור סימן תקטז) ובהגהמ"י כתבו בשם אביאסף, מבוי הסתום מג' צדדים רק בצד אחר יכנסו לו, ודר ראובן אצל סופו הסתום (ויש לו חנות להלואה ברכית לעכו"ם), ובא שמעון לדור (וגם לפתוח חנותו) כנגד הצד הפתוח שאין העכו"ם יכול לילך אם לא ילך תחלה לפני פתח שמעון, נראה דיכול לעכב עליו כדרב הונא, וכתב הב"י (בסימן קנו, סוף החלק השני) שהאביאסף ס"ל דלא כרב הונא ברדר"י, וא"כ לדידן דקיי"ל כר"ה ברדר"י לא מצי מעכב עליו, ובהגהות (שם) כתב בשם הד"מ שגם ר"ה

ברדר"י מודה בהאי דינא, דכיון שאינו יכול לעבור לראובן אם לא ילך תחלה לפני פתח שמעון, מיקרי יורד לאומנתו, משא"כ כשמעמיד החנות בצדו. ובתשובה (סימן י) כתב הרמ"א כעין זה שבנדון האביאסף הוי ברי הזיקא, ובכה"ג מודה ר"ה בריה דר"י, וע"ז כתב שם בנ"ד (בדו"ד בקשר להדפסת ספר הרמב"ם בין המהר"ם פדואה ובין עכו"ם אחד שרצה ג"כ להדפיס) שמכיון שהשני בא להוזיל במחיר הספרים, הוי ברי הזיקא ואסור משום יורד לאומנות חבירו, עיי"ש, ובשו"ת בית אפרים כתב שההג"ה אינו מדברי הד"מ, עיי"ש, ועי' להלן (ד"ה בשו"ת בית אפרים).

ואעתיק דברי הראב"ן (כפי שמוכח בשו"ת בית אפרים חור"מ סימן כו, השאלה הופנתה מהראב"ן לשלשה גדולי דורו) וז"ל, על עסק ראובן ושמעון הדרים בעיר אחת, זה במבוי אחד וזה במבוי אחר בין הגוים, ושניהם אומנתם שוה להתפרנס ממנה, ושמעון יצא ממבוי זה שהיה דר בה ושכר בית במבוי של ראובן במרחק בית אחד ממנו. ואין אדם יכול לכנוס לבית ראובן אא"כ יעבור לפני בית שמעון, וטוען ראובן פסקת לחיות, כי כל אותן שהיו רגילים לבא אצלי עד עתה באים אצלי, ושמעון משיב שבכל ישובי ישראל דרים זה אצל זה ומתפרנסין מאומנות אחת מסחורה ורבית, ואנו מה נשתנו, וראובן משיב שבכל ישובי ישראל המבואות פתוחות ובאים משני צדדים, פעמים לפני פתח זה ופעמים לפני פתח זה, משא"כ כאן שאין יציאה וביאה אלא לפני פתח ביתך, ועתה היכי נדיינו להאי דינא, אי כרב הונא דאמר (דף כא ע"ב) בר מבואה אבר מבואה יכול לעכב וכו', וסוגיא דשמעתא כוותיה אזלא וכו', וברייא (שם) נמי כר"ה דייקא דקתני אחד מבני מבוי שביקש לעשות רופא וכו' חבירו מעכב עליו, והשתא היזק דריסת רגל מצי מעכב היזק חיות לא כ"ש, ואע"ג דתניא תיובתא עושה אדם חנות וכו', הא מוקמינן כרבנן ור"ה כרשב"ג ס"ל, ועיקר הוא דכל מקום ששנה רשב"ג במשנתו וכו', או דילמא כיון דר"ה בריה דר"י

פליג עליו וסבר דבר מתא מעכב מלעשותו אומנות בעירו הואיל ואינו שכנו בעירו וכו', ועלתה בתיקו ותיקו דממונא לקולא, ועבדינן כוותיה דהוא בתרא ולא מצי ראובן מעכב עליו, או דילמא כיון דפסיק לחיותיה כאילו נוטל נשמתו ותיקו דאיסורא לחומרא, ואת"ל דממונא הוא ולקולא, מי אמרינן כיון דרב הונא סובר דפלוגתא דרבנן ורשב"ג על ב' שכנים במבוי וקאמר איהו כרשב"ג, ולר"ה בדר"י מספקא ליה אי אפילו שכינו שבעיר קאמרי רבנן, כר"ה דיינינן דפשיטא ליה דבשכינו בעיר לא פליגי דמצי מעכב, ואמרינן הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו, ופירשו הגאונים אם יש לקורא חנות יסמוך לו חנות וימעט חיותו, מכלל שאם לא קוראהו רשע לא יסמוך לו חנות, והיינו כרב הונא ודיינינן כוותיה.

והשיבו לו הגדולים, חזרנו על כל צידי ראיות דדוקא קאמר דאוקי ריחיא דהיזקו ניכר ומצוי לפסוק חייו מההוא דאין לו מחיה כי אם בזה, אבל שאר מו"מ עם בני מבוי שלו אפילו ר"ה מודה דלא מצי מעכב, א"כ כגון חנות וחייט שהוא אומנתו זה חייו, אבל שאר דברים שהוא קונה במעותיו או להלוות ברבית, אין נראה שיכול לעכב, שהרי כל ישראל אומנתם בכך, ולדברך אין אדם דר עם חבירו כלל, ועוד אפילו ר"ה דאסר להעמיד ריחיים, ה"מ לבני מבוי שלו, אבל לבני מבוי אחר אם רוצה לטחון טוחן ואין יכולים לעכב, דהכי אמרינן גבי הנהו דיקולאי דאייתי דיקולי וכו' מעלמא אתו ולעלמא זבני, וכ"ש בן מבוי שהעמיד ריחיים אצל חבירו שיכול לטחון לבני מבוי אחר ואין חבירו מעכב, רק שלא יטחון לבני מבוי שלו הרגילין אצלו, וה"נ שמעון יכול להלוות לכל בני העיר שאינם מאותו מבוי אפילו לר"ה, ועוד הביאו ראיה שאין הלכה כרב הונא.

ומה שכתב הראב"ן מאחד מבני חצר שביקש לעשות רופא וכו', אין הנדון דומה לראיה, דהתם דוקא בני החצר מצי מעכבי, דאינם יכולים לסבול

דריסת רגל כל אדם, והרי הרשות קנוי להם לבני החצר, אבל מבוי רשות כל אדם הוא לדריסת רגל, וזה עושה בשלו וזה עושה בשלו, ומה שפסקו הגאונים בקורא לחבירו רשע וכו', רבינו שלמה שדא ביה נרגא מהא דכתובות (דף נ ע"א) שיהא אדם מגלגל עם בנו י"ב שנה מכאן ואילך יורד עמו לחייו, ולא שייך התם לפתוח חנות, אלא להתריס ולהתקוטט עמו, ואפילו לדברי הגאונים לא מצית למידק מיניה מידי, דמצינו למימר דאבר מבואה אחרינא מצי מעכב הואיל ולא קראו רשע אסור לפסוק חייו, אבל לשכינו אפילו לא קראו רשע מצי לפסוק ולא מעכב.

ומה שאמר הראב"ן דשייך הכא תיקו דאיסורא לחומרא, קבלנו מרבינו הקדוש הלוי דאפילו הא דאמרינן תיקו דממונא לקולא קשה בעיני מה שייך לומר קולא גבי ממונא דהוי חומרא לכשנגדו, וכ"ש דאיסורא ל"ש למימר הכא דהא ממש גזול או מוסר ממון חבירו יותר נוטל נשמתו מזה דהוי גורם בעלמא ולא חשבינן ליה איסורא.

וחזר הראב"ן והשיב שגם ביורד עמו לחייו גבי בנו מצי למימר שיקפח פרנסתו, ומה שכתבו דגזול או מוסר לא חשבינן ליה איסורא חלילה לומר כן, שהרי בהדיא אמרו גרמא בנזקין אסור, ע"כ. ועי' להלן (ד"ה בשו"ת בית אפרים) מדברי הבית אפרים.

והמהרש"ל בתשובה (סימן לו, והובא גם ביש"ש פ' האומר סימן ב) דן בשמעון ששכר משר העיר הזכות למכור יי"ש בחנותו לג' שנים, ובא ראובן וקנה הזכות לג' שנים שלאחר כלות הג' שנים של שמעון, ולאחר שדן באריכות בדין עני המהפך ובשיטות הראשונים, חילק ההלכות הנובעות לד' שמות, הא' הפקר ומציאה, הב' מהפך, ג' טירחא (וג' ענינים אלה יתבארו בע"ה להלן הערה כח) והד' אומנתו בכך, והעלה בנדון ידידיה שאין כאן משום יורד לאומנות חבירו, כיון שגם ראובן הוא בן העיר, והרי בר מתא אינו יכול לעכב, וגם מדין מצודת הדג אין כאן דלא הוי

כמזומן אצלו, וגם לא דומה למערופיא דאיירי ברגיל עמו, וזה לא היה בידו אלא פעם אחת ועל ג' שנים, וגם עצם דין מערופיא תלוי במנהג המקומות (ע"י להלן הערה יט), וקנין זה לג' שנים אינו מיקרי רגיל דכפעם אחת חשיבא, ומ"ש מהרי"ק (שורש קלב) שגבי חנות שייך דין מהפך, איירי שקנה בסתמא לדורי דורות וידע ששום גוי אינו מלוה ברבית, ואיש אחר בא לקפח מחייתו אשר טרח בה, ואה"נ אם החזיק בחנות כמה שנים ואין לו מחיה אלא זו, אפשר שמן הנכון שישראל לא ירד לאומנתו, עיי"ש.

ובשו"ת שארית יוסף (סימן יז) דן ג"כ בנדון אותה השאלה שבמהרש"ל (ומתוכה עם המהרש"ל בדבריו לענין עני המהפך בחררה, ויתבאר להלן הערה כח), ולענין יורד לאומנות חבירו כתב שבנדון זה לא דמי להא דאמרינן דבר מתא אבר מתא אינו יכול לעכב, דהתם מניחו ג"כ לעשות מלאכתו, אבל בנ"ד שדוחפו ממלאכתו לגמרי מיקרי פסקת לחיותי, אלא שמצדד לומר דכיון שמתחלה לא שכר רק לג' שנים, כשכלה הזמן כלה כחו, עיי"ש.

ובשו"ת משאת בנימין (סימן כז) דן בכעין זה בנדון שכירות אורדנא, והביא דברי המהרש"ל בדין יורד לאומנות חבירו, והסכים לדעת השארית יוסף שאם דוחה לגמרי מאומנותו לכו"ע אסור, וכתב שאפשר שהמהרש"ל מודה לזה, אלא שבנדון ידיה לא קנה הראשון רק לזמן קצוב, ודן בהא דמרחיקין מצודת הדג דאפילו כבר פרש השני מצודה מוציאין ממנו בדיינים, וכדמוכח מהא דבר מבואה דמצי מעכב דמשמע שאף יוצא בדיינים, ולא דמי לעני המנקף בראש הזית שאינו אלא מפני דרכי שלום ואין מוציאין בדיינים, דהתם לאו אומנתו בכך שאין רצונו להשאר עני, אלא אדרבה מקוה ומצפה לישועת ה', ואה"נ גם במצודת הדג אם אין אומנתו בכך אינו יוצא בדיינים (ומשמע שעכ"פ מפני דרכי שלום איכא, ואפשר שאף לתירוצו ראשון של התוס', שכתבו דהוי כגזול מידו, אינו

אלא מפני דרכי שלום). וכתב שזה טעם המקומות שדנים דין מערופיא (ע"י להלן הערה יט), ואף במקומות שאין דנים אפשר דס"ל דלא דמי למצודת הדג, דאע"פ שרגיל העכו"ם לישא וליתן עמו, אין זה ודאי שימשיך, וגם המשא ומתן לא בא לעולם הוא ולא שייך לומר שזכה בו, משא"כ בדג דיהיב סייאריה שהוא דבר שבא לעולם ובודאי יבא אליו, ואה"נ במשא ומתן או הלואה שכבר התחיל בעסק זה עם הראשון הרגיל עמו (צ"ע אם כבר התחיל למה לי רגיל, והרי גם בדג לא שייך רגיל) מוציאין מידו, והא דעני המהפך אינו אלא רשע ואין מוציאין, אע"פ שפסק דמים והתחיל, וא"כ דומה לדג שנתן עיניו והכיר חורו, יש לומר שלא נאמר כן אלא במידי דהפקר כעין דגים או נכסי עכו"ם דדמי להפקר, וגם צריך שתהא אומנתו בכך, אבל מהפך בחררה לא שייך לומר אומנתו בכך, שדרך כל אדם לעסוק בהם, משא"כ בדגים שאין כל אדם עוסק בצייד, וכן במערופיא אין כל אדם מתעסק עם נכרי זה, והאריך עוד המ"ב לדון בדברי המהרש"ל במ"ש דמצודת הדג הוי כמטי לידיה ובדין מערופיא אי הוי כמטי לידיה, עיי"ש. וע"י מקו"ח (סימן תמח סק"ה) שדחה דברי המ"ב, וכתב בפת"ש (סימן קנו סק"ג) שהמ"ב לא בנה יסודו עפ"י דברי האביאסף, ואפשר שבנדון דידה הוי ברי הזיקא יותר מבנדון האביאסף, דהתם אע"פ שהוא יושב בפתח המבוי יתכן שילכו הקונים גם לראשון, משא"כ בנדון המ"ב דוחה לגמרי מהאורדנא, ובשו"ת בי"ש (חו"מ סימן צז) כתב שעיקר דין מצודת הדג הוא משום סמיכות דעת, וכל דליכא סמיכות דעת אינו בכלל זה, ומפרש כן דברי המ"ב, עיי"ש.

ובשו"ת חת"ס (חו"מ סימן עט בתחילת ד"ה הלום) דרך בדרכו של המהרש"ל לחלק דינים אלו לד' חלקים, ובדין יורד לאומנותו של חבירו כתב, שלכאורה נראה שכל מה שאסור מדין יורד לאומנתו אסור מדאורייתא וגזול גמור הוא, ומדייק כן מדברי המ"ב בתשובה דלעיל, וכן

מדברי הרמ"א בתשובה דלעיל (ד"ה אמנם) שדן שם בדין יורד לאומנתו בעכו"ם, ומדמחייב בן נח על כך משמע דמן התורה הוא, ואע"פ שמדברי הב"י (בסימן קנו) בהא דצורבא מדרבנן משמע שהוא מדרבנן, צריך לפרש שהוא בכלל הדברים שמסרן הכתוב לחכמים, וכיון שגזרו כן נעשה דין תורה וגזל דאורייתא.

ובהא דיהיב סייאריה כתב החת"ס (שם ד"ה התנאי הראשון) שיש בזה ג' שיטות, הא' שיטת רש"י שנראה מדבריו דלא מיירי שפירש זה מצודה לצוד דגים, אלא בדג גדול ידוע שנתן בו עיניו ללכוד, וע"י שנתן מזונו יוכל לצודו ע"י חכה או המצאה, וכיון שהוא בטוח בו ובא השני ולוכדו אסור, ולפי"ז אם כבר היו קונים בחנותו וגמר הפיסוק באופן שהיה בטוח שיקנה ממנו ובא אחד ומוליכם לחוץ, הו"ל גזל, אבל לקבוע חנות בצדו אין הוא בטוח שיבא שום אדם לחנותו, ואע"פ שאילו לא היה זה קובע אפשר שיבא, ועתה ודאי שלא יבא, מ"מ אין זה גזל, אלא שנדחק החת"ס בהמשך דברי רש"י שכתב אכל הכא מי שיבא אצלי יבוא וכו', דלא משמע כן לכאורה.

שיטת הרמב"ן (בכידושיו) דאיירי שזה פירש מצודה, וכשבא השני ופורש מצודה לפעמים יוצאים הדגים שכבר היו במצודת הראשון ובאים לשני מתוך שרואים שם מזונות, וה"ז גזל גמור, אלא שקשה דא"כ למה הוצרכו לטעמא דפסקא לחיותו ואומנתו בכך, דכיון שהיו במצודה קנתה לו מצודתו, והו"ל גזל ממש, ותירץ דכיון שאין השני נוטל בידיו הדגים ממצודתו של ראשון אלא שיוצאים מעצמם מתוך המצודה למים, שוב נעשו כהפקר, אלא שזה גרם להם שיצאו, ואי לא משום פסקת לחיותי גרע אפילו מלחי וקוקרי דפ' הנזקין (גיטין דף סא ע"א), דהתם נוטל בידים והכא גרמא בעלמא הוא (ונדחק החת"ס לפירוש זה בלשון דמרחיקין מן הדג, עיי"ש). וכתב שמה שנחלקו המקומות בדין מערופיא, אפשר שנחלקו **כפירוש יהבי סייאריה כפירוש רש"י או כפירוש**

אוצר החכמה

32349

הרמב"ן, דמערופיא הוי קצת בטוח כעין יהבי סייאריה לפירוש רש"י, אבל לא לפירוש הרמב"ן. **שיטת הר"י מיגא"ש** בפירושו בהא דמצודת הדג שכל שפוסק חיותו לגמרי אסור, אבל כשאינו פוסק אלא פוחת, ה"ז כריחיים ואינו יכול לעכב, וכתב החת"ס שלשיטה זו, אפילו היה בטוח שיבא, ואפילו אומנתו בכך, כל שאינו פוסק לגמרי דמיא לריחיים, ומצדד לומר שאם פוסק לגמרי, אפילו אינו בטוח כל כך, יכול לעכב עליו. ועוד יש חידוש בשיטה זו, שלשיטת רש"י והרמב"ן נהנה השני ממעשי הראשון, ואילו לשיטת הר"י מיגא"ש אפילו אינו נהנה, רק מעכב שלא יבאו לראשון הוא בכלל זה ואסור, עיי"ש (יש לעיין קצת שרש"י כתב לשון מזיק והתוס' כתבו לשון גזל, והחילוק בין מזיק לגזל היא שהגזל נהנה אבל לא המזיק, ולדברי החת"ס צ"ע).

והביא החת"ס (ד"ה והרב"י) דברי האביאסף ודברי הרמ"א בתשובה (ע"י לעיל ד"ה אמנם), וכתב דס"ל לאביאסף שלא אמר רב הונא שיכול לעכב אלא בריחיים שמשמיע קול, וכשיעבור וישמע קול ריחיים, ודאי שלא ימשיך לילך אצל השני, ונמצא פוסק חיותו לגמרי, וגם האביאסף מירי בחנות פתוחה ופירות לפני הפתח, שבודאי לא יעבור וילך אצל השני ופוסק חיותו לגמרי, משא"כ בשאר אומניות כגון חייט וכדומה שאין ניכר בפתח שיש כאן אומן, אין זה פוסק אלא פוחת חיותו, ובזה הלכה כרב הונא, ורב הונא בריה דר"י לא חלק עליו אלא בשאר אומנות שאינם כריחיים ודג, או במבוי מפולש שיכול לבא גם מצד השני, וכתב החת"ס שזוהי שיטה מחייבת שסמך עליה הרמ"א, ולכן כל שפוסק חיותו לגמרי ואומנתו בכך, אפילו אינו בטוח שיבא רק שנגמר הפיסוק וכדומה אסור מן הדין והוי גזלן גמור, וכמ"ש ביש"ש (פרק האומר סימן ב) בשם הרוקח הוה זהיר ולא תשיג גבול רעך ולא תיקח מחייתו וכו', ואין לך גזלן כמותו וכו', ואפילו אינו נהנה מחסרונו של חבירו כלום חייב לשלם לו.

והאריך עוד החת"ס (שם ד"ה מזה נ"ל) במה שנהגו בהסכמות על ספרים לכתוב חרם ואיסור להדפיס עד סך שנים, דכיון שהוצאות הדפוס גדולות, ואינו יכול להוציא ולהרויח אלא אם ימכור הרבה וגם מחוץ לגבולות המדינה, הרי אם בא אחר ומדפיס גורם לזה הפסד גדול, והוי כפוסק חיותו (וכתב שם שבסידורים ומחזורים שיש הרבה קונים אין לאסור על אחרים להדפיס), וכן נהגו גדולי עולם בהסכמותיהם לאסור בחרם להדפיס עוד, ועוד שאפילו נאמר שאין האיסור מן הדין, מ"מ כיון שהמדפיס הראשון סומך על זה ובוטח שלא ישיגו גבולו יותר מבמערופיא או דג לפירש"י, דהתם הוי מניעת הרויח והכא הפסד ממש הוא אם לא יוציא הוצאותיו, ובפרט כשהראשון השקיע טירחה ומלאכה בהגהות ותרגומים או בקיבוץ פרושים, שבודאי דמיא למצודת הדג לפירוש רבינו מאיר, וע"כ יפה עשו הגאונים שגדרו שלא להשיג גבול בהדפסת ספרים, עיי"ש ועי' בדבריו שם (סימן מא) ובח"ו (סימן נז) שהתוכח עם הגר"מ בנעט בענין זה, ועי' בפת"ש ליו"ד (סימן רלו סק"א) ובחור"מ (סימן ב סק"ד). ועי' עוד להלן (הערה כז).

ובסימן סא (שם) דן החת"ס בנער שהיה מקצב בשר וכאשר היה הנער מחוץ לעיר השתדל אחד אצל הממונה על המכס והכניסו במקום הנער, ואי אפשר שיקצבו שניהם במקום זה, וכתב דהוי יורד לאומנות חבירו ונקרא רשע, ומ"ש החו"י (סימן לו) שבבר מתא ידיה מותר לכתחלה ואינו אלא מדת חסידות, האריך החת"ס להוכיח שזה אינו אלא באופן שאינו מדחהו לגמרי, אבל בנ"ד שמדחהו לגמרי, נהי שאין מוציאין אותו כיון דבר מתא הוא, אבל רשע מיקרי (עיי"ש שהאריך לדון בדברי החו"י בהא דאמרינן במס' מכות (דף כד ע"א) בא דוד והעמידן על י"א וביניהם לא עשה לרעהו רעה ואשת חבירו לא טימא זה היורד לאומנות חבירו, אם הוא מדת חסידות או דינא ממש, ועי' לעיל הערה א), אלא שיצא החת"ס להקל בדינו של הבעה"ב נגד הנער, שהנער אינו משלם מסי הקהל, ואפשר

דהוי כלא שייך בכרגא, וממילא יש לבעה"ב דין קדימה, עיי"ש.

ובסימן קיח (שם) דן החת"ס בדיין שהיה מוחזק לתת הכשר לאדון אחד המבשל סוכר לפסח ובא רב אחר והשתדל אצל האדון ודחה את הדיין, ולאחר שהאריך בכל הסוגיא הביא דברי האביאסף שבמקום שפוסק חיותה לגמרי יכול לעכב עליו (ושם איירי בבר מתא אחרית), ופשוט דמ"ש פסקת לחיותי אין הכונה דוקא כשנשאר בלי פרנסה, שאפילו יש לו אומניות אחרות והוא עשיר גדול, כל שפוסק חיותו מדבר זה ה"ז בכלל פסקת לחיותי, וע"ז אמרו אשת רעהו לא טימא זה היורד וכו', שאוסרה על בעלה דומיא דפוסק חיותו, עיי"ש, ועי' גם בפת"ש (סימן קנו סק"ג) מדברי עוד אחרונים שכל שאינו מדחהו לגמרי אין בו משום יורד לאומנות חבירו.

בשו"ת בית אפרים (חו"מ סימן כו) כתב שלכאורה הך דעושה חנות בצד חנותו של חבירו תליא בפלוגתא דרבנן ור"י (כ"ב דף כה ע"ב) במשנה דמרחיקין את האילן מן הבור, דר' יוסי סבר זה חופר בתוך שלו אע"פ שגורם נזק לחבירו שלא בגיריה דיליה, ורבנן סברי שצריך להרחיק, אע"פ שעושה בתוך שלו, וא"כ לרבנן גם בחנות צריך להרחיק, ואין לחלק דלא פליגי אלא בנזק ממון משא"כ בחנות שאינו אלא מניעת ריוח, שהרי בגמרא כאן אמרו טעמא שיכול לומר אתה עושה בשלך וכו', ומשמע דאל"ה אסור, אלא שיש לחלק דשאני באילן ששרשיו מזיקין ושורו הוא דלא טפח באפיו, אלא שר' יוסי סובר שכיון שהשרשים באים אח"כ לא מיקרי גיריה, ורבנן ס"ל דסוף סוף ממונו הוא שמזיק, משא"כ בחנות שאין ממונו מזיק בשל חבירו, אלא שא"כ קשה מ"ט דרב הונא דאוסר, והרי אפילו בשרשיו שמזיקין קיי"ל כר"ל שעל הניזק להרחיק את עצמו, כ"ש בחנות דודאי לא הוי בכלל גירי דיליה.

ורצה הבי"א לחלק עפ"י מ"ש הש"ך (בסימן קז סק"ח) בדין יורש שמכר נכסי אביו, שדנו

הפוסקים שם אם יש לחייבו מדינא דגרמי (עי' פת"ח [ח"א] דיני הלואה פרק ט הערה כה), וכתב הש"ך שלא דנו אלא כשלא נהנה מהמעוה, אבל כשנהנה חייב מדין משתרשי, ולפי"ז אפשר דדוקא באילן ובור ס"ל לר"י על הניזק להרחיק משום דלא משתרשי ליה, אבל בחנות צריך להרחיק מדין משתרשי, ודחה הבי"א שלא נאמר חילוק זה אלא לענין חיוב תשלומין, משא"כ כאן שאין חיוב תשלומין, דלא גרע מסוגר חנותו של חברו שאינו אלא גרמא, כמ"ש בסימן רצב (סעיף ז ברמ"א) בדין מבטל כיסו של חברו, ואין אנו דנים אלא אם מותר לכתחלה לפתוח, ואין לחלק בזה בין משתרשי או לא.

ובסימן כח הוסיף הבי"א לדון בענין זה, והביא מדברי הרמב"ן (בשו"ע סימן תיח סעיף יא) בדינא דגרמי שכתב גבי כופף קמתו בפני הדליקה או שויה טמון, דפטור מדיני אדם וחייב מדיני שמים, שאין הוא עושה הנזק אלא ע"י המדליק, ומה שפוטרו מלשלם, כל שלא נתחייב עדיין אין כאן חיוב אלא כמפסידו מריוח ודומה ליורד לאומנות חברו, ואע"פ שכאן מפסידו ממונו והתם רק מפסידו הריוח, אין זה נקרא נזק, ומ"מ חייב מדיני שמים, הרי שהרמב"ן משוה יורד לאומנות חברו לשויה טמון באש, אלא שלפי ששם מפסידו ממונו חייב מדיני שמים, משא"כ ביורד לאומנתו שאין מפסידו רק מניעת ריוח, אף מדיני שמים פטור, וה"ז כמבטל כיסו של חברו שפטור אפילו מדיני שמים (לכאורה צ"ע שמדברי הפוסקים משמע שמבטל כיסו חייב מדיני שמים, כדן גרמא ויתבאר בפת"ח [ח"ו] דיני נזיקין פרק ג סעיף לג), וע"כ צ"ל דרבנן ורשב"ג פליגי לענין לכתחלה כמו שפשוט שיכול לעכבו מלעשות טמון, וכן במבטל כיסו (וכתב בסוגריים דאין לומר דרשב"ג ס"ל בכל מבטל כיסו חייב מד"ש, דא"כ הו"ל לפלוגי לענין דיעבר ומדיני שמים), ורבנן ס"ל דגרע ממבטל כיסו, שבשלו הוא עושה, עיי"ש.

והביא הבי"א מדברי הרא"ש בתשובה (כלל ה סימן ג, והביאו הרמ"א בסימן קעא סעיף א) במי

שבנה מחיצה סמוך למקום חברו בביהכנ"ס, וטוען זה שהמחיצה גורם לפחות ערך מקומו, וכתב הרא"ש שבשביל הפסד זה אינו יכול למנוע, שכל ההרחקות השנויות בפ' לא יחפור היינו דוקא כשדבר הנסמך מזיק לשכנו בגוף ממונו וכו', אבל אדם הבונה בתוך שלו להשביח נכסיו ואינו מזיק לגוף ממון חברו אלא שמפחיתו מדמיו אינו חייב להרחיק, כמ"ש אדם עושה חנות בצד חנותו של חברו וכו', ואע"פ שהדבר ידוע שחנות של ראשון נפחת מדמיו, אעפ"כ אינו יכול למחות, ואפילו רשב"ג דפליג ואמר אף לשכנו כופהו, היינו משום שיורד לאומנתו ופוסק חיותו, ולא משום פחת דמיו, ע"כ, ועפי"ז לא דמי לאילן ובור שאינו בגדר יורד לאומנתו ופוסק חיותו, ולכן ס"ל לר"י שאינו חייב להרחיק.

והקשה הבי"א במה שהסביר הרמ"א סברת האביאסף דלעיל משום דברי הזיקא, ומה בכך כיון דלא שייך טעמא דפסקת לחיותי, ותירץ דכיון דברי הזיקא וגם משתרשי ליה מודה ר"י שצריך להרחיק, וסובר האביאסף דבכה"ג דברי הזיקא הוי כמזיקו בידים, ולשיטתו במעכב פקדונו של חברו והריוח שחייב לשלם, וכמ"ש הרמ"א בסימן רצב (סעיף ז). אמנם היש"ש (ב"ק פ"ט סימן ל) חולק על האביאסף, וסובר שאע"פ שהריוח אינו אלא גרמא, ונראה שהש"ך בסימן רצב (ס"ק טו) סובר כוותיה, א"כ יכול בעל החנות השני לומר קים לי כוותייהו.

אלא שיש לפרש כונת הרמ"א בדברי האביאסף דכיון דברי הזיקא הוי בכלל פסקת לחיותי (עי' לעיל [ד"ה להביא] שכן פירשו כמה אחרונים), וא"כ לא שייך בהך פלוגתא דלעיל, והאריך לדון אם הרמ"א סובר כהאביאסף, מדלא קבע כוותיה בשו"ע, וגם מסברא קשה לחלק בין פוסק לחיותו למפחית חיותו, והאריך גם לבאר בדעת הרמב"ם אי ס"ל סברא דפסקת לחיותיה, ומביא גם מהירושלמי דאפשר שגם באילן ובור שייך סברא דפסקת לחיותיה, ואפ"ה ס"ל לר'

יוסי דא"צ להרחיק. וא"כ אפשר שלדידיה גם בחנות מותר, אלא שאפשר שמ"מ יכול לכתחלה לעכב כמו בכל גרמא בנזקין, ושאני גבי אילן ס"ל לר"י שאינו יכול לעכב מפני שאין הנזק דהיינו השרשים בעולם, משא"כ בחנות הוי קצת כגירי דיליה.

וחזר הבי"א ודן במ"ש הפוסקים (סימן סו סעיף כג) גבי יורש שמוחל שט"ח לעצמו, שיש אומרים שפטור מלשלם מפני שיכול לומר לצורך עצמי נתכוונתי, ומשמע שאף לכתחלה יכול למחול, ודוחק לומר דהיינו טעמא דר' יוסי, דא"כ מ"ש בגירי דיליה שצריך להרחיק ולא מהני טעמא דלטובה נתכוונתי, אלא שהגדו"ת (שער נא ח"ו סעיף ו) הקשה לדעת הפוסקים שיורש שמחל פטור מלשלם, מהא (גיטין דף נג ע"א) דעושה מלאכה במי חטאת דפטור מדיני אדם, ומקשה בפי' הנזקין (שם) דאי היזק שאינו ניכר שמיא היזק בדיני אדם נמי לחייב, ואם כשמתכוין לטובתו פטור מאי מקשה, ותירץ התומים (סימן סו סק"מ) דלא מהני טענת לטובתי אלא בדינא דגרמי, אבל אי היזק שא"נ שמיא היזק הו"ל מזיק בידים, ולמ"ד דדינא דגרמי דינא הוא ולא קנסא, לכאורה דברי הגדו"ת נכונים, דהו"ל כמזיק בידים, מיהו גם למ"ד דינא דגרמי קנסא א"ש דברי התומים, והוא כדעת הראב"ד דס"ל שיכול למחול לעצמו, ואע"ג דהעושה מלאכה במי חטאת חייב עכ"פ מדיני שמים, שאני התם שעושה מעשה בגוף הממון, משא"כ במוחל מותר לכתחלה, ועפ"י שפיר ס"ל לר' יוסי שא"צ להרחיק, כי אם בגירי דיליה, ובחנות שאינו עושה מעשה בגוף ממון חבירו אינו יכול לעכב.

ויצא עוד לדון בדברי האביאסף אם זה בכלל פסקת לחיותי, וגם בנדון ידידיה שפתחו חנויות חדשות מנגד לחנויות ישנות, שאין זה מוכרח שיכנס דוקא לחנות הפוגע ראשון, שכן דרך לילך ולחפש בכמה חנויות אולי ימצא בזול (בנדון האביאסף לכאורה לא שייך טעם זה, דאיירי שמתחלה אין שם רק חנות אחת, אלא שלאידך

גיסא, כיון שיודע שיש בסוף המבוי עוד חנות שוב אין זה ודאי שיכנס לחנות שבפתח המבוי, שירצה לבחון אם המחירים שוים, ובמקום שיש בלא"ה כמה חנויות, ודאי דלא שייך סברא זו כשפותח עוד חנות, ועי' להלן (ד"ה ובשו"ת דברי חיים), וגם לסברת הר"י מגאש שכשיש טובה לבני העיר גם בבן מתא אחריתא אינו יכול למחות, א"כ זה שפותח חנות בצד זה של העיר או המבוי הרי חוסך טירחה לאותם הדירים בצד זה (אפשר שהר"י מיגאש לא נתכוין אלא כשהוא לטובת כלל בני העיר ולא לכמה אנשים, דאל"כ נפל בבירא הא דחנוות, שלעולם יש מי שהחנוות השניה קרובה לו יותר, ועי' להלן הערה יח).

והביא הבי"א תשובת הראב"ן דלעיל (ד"ה ואעתיק), וכתב דהיינו ההיא עובדא שכתב האביאסף, וכנראה שהאביאסף כתב דבריו עפ"י דברי הראב"ן זקנו, ומתוך התשובה משמע שעיקר ספיקתו אם הלכה כרב הונא, ונראה שהראב"ן מסתפק בדבר, והגאונים ששאלם השיבו לו להיתר, וגם בראב"ן עצמו (בפסקי הלכותיו לב"ב) נראה שהסכים לדעת הגאונים, וע"כ שגם האביאסף לא החליט כן, וע"כ סיים הבי"א שאינם יכולים לעכב מלפתוח חנויות חדשים.

ובשו"ת דברי חיים (ח"א חו"מ סימן כ) כתב שדברי האביאסף והראב"ן אינם בבחינה אחת, שהאביאסף כתב הטעם שיכול לעכב מפני שמקפח פרנסתו בדבר שכבר זכה בו מהפקר, וכמו מי שזכה באויר חלונו שאסור להזיקו (עי' מדבריו להלן הערה יא), אבל בנדון הראב"ן לא שייך לומר כלל שזכה זה היושב בצד המבוי, כיון שיש לנכרי שם בית וחנוות הרי לא זכה בו מעולם, כיון שהנכרי השני יכול ג"כ לעשות מסחרו בביתו, ובשלמא אם לא פתח שום אדם חנות ואחר בא לפתוח מחדש, אמרינן שכבר זכה ואסור לקפחו, אבל בב' בתים בנויים ועומדים אין לזה זכות יותר מלזה, אלא שהראב"ן סובר דגם ר"ה מודה שאסור להזיק הרגיל כבר אצלו, אלא

חנותו או אומנתו של חברו אינו יכול לעכב עליו, אע"פ שבזה גורם למעט פרנסתו של הראשון^ד.

ג. גם אם השני עושה מעשה למשוך לקוחות אליו, כגון שמחלק מתנות לתינוקות, או שמוזיל המחירים, אין חברו יכול לעכב עליו^ה, אלא

חנות, ויתכן שעכו"ם יבא ויקבע שם חנות ולא יוכל למחות, ומדוע יוכל למחות בישראל, והביא מדברי הרשב"ם בכמה מקומות שכתב סברא זו, והאריך עוד גם בדין מערופיא, וסיים שבנ"ד לכו"ע אינו יכול לעכב עליו, עיי"ש, ועי' עוד בדבריו בסימן מח. ועי' שו"ת שו"מ (מהדו"ד ח"א סימן מד).

ומצאתי לנכון להעתיק מדברי החזו"א (בקונטרס על עניני אמונה ובטחון פרק ג סעיף טו) מ"ש בענין זה, וז"ל, ואמנם אומן של בני מתא דמצי לעכב משום פסקת לחיותא, אינו על צד מציאות, אלא על צד חיוב ההשתדלות, שכל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה, ולא יחסר לו אם יהי' כאן אומן של מתא אחריתא, ולא יותיר לו אם לא יהי', רק אם מצי מעכב נכנס זה בחוב ההשתדלות מצדו, וחוב הרחקת הנזק מצד רעהו, ואי לא מצי מעכב אין בו משום חוב השתדלות, ואין על חברו משום מזיק, אבל המטריף לחם חקו של כל יצור בטח יתן לו די מחסורו, ע"כ.

ג. עי' להלן (סעיף ו) בדין בן עיר אחרת.
ד. שו"ע סימן קנו סעיף ה, וכמו שהבאתי לעיל מדברי הפוסקים דלא איירי אלא בפוסק לגמרי.

ה. כדמוכח בגמרא דאליבא דרבנן מותר לחלק קליות ואגוזים, וכמ"ש לעיל (הערה ב), וכן פסק בשו"ע (סימן רכח סעיף יח), ולהלן פרק יד (הערה לה) הבאתי מדברי הפנים מאירות (ח"א סימן יא) שלא אמרו זכור לטוב במוזיל השער אלא בפירות ותבואה שעי"ז מוזיל השער של כל הפירות, אבל לא בשאר דברים שמפסיד למוכרים

שבמה שמונעו ומגביל פרנסתו מכאן ולהבא לא זכה בו שלא יוכל השני לקפחו, ור"ה ס"ל שבדבר אומנות אסור אפילו בכה"ג, ובזה דן הראב"ן בנ"ד נהי שלא זכה הראשון, מ"מ בפיוסוק חיות באומנות יכול לעכב, והשיבו לו גאוני דורו שאין הדין עמו, אבל בנדון האביאספ שעושה חנות לצד חנות חברו, הרי כבר זכה הראשון בלוקחים ומוחין ביד השני, עיי"ש.

ושם (בסימן כז) חזר הבית אפרים לבסס פסקו הראשון שאין יכולים לעכב על בעלי החנויות החדשים, והאריך בזה, ואביא תמצית דבריו, אשר כפי הנראה בא להשיב על מי שהשיג וחלק עליו, ודן בדעת הבה"ג שלא הביא רק דברי רב הונא אם יש לדון מכך דס"ל כוותיה להלכה, והעלה שכיון שדעת רוב הפוסקים דלא כרב הונא, וגם הבה"ג לא פסק בהדיא כר"ה אין לחוש לכך, ועוד דן במ"ש הרמב"ן בשם ר"ת שמחלק בין סחורה לבין אומנות קבועה, שבזה גם ר"ה בריה דר"י מודה שיכול לעכב, דאפשר שסחורה בחנות הוי כאומנות קבועה, והביא מדברי כמה ראשונים דס"ל דלית הלכה כרב הונא, וגם הביא דברי הפוסקים בדין מערופיא, ובחנות גרע ממערופיא שאינו רגיל אצל חנות זו.

עוד כתב לחלק שאם בא השני לכאן מפני שהוא דר כאן ואינו יכול לקבוע חנותו במקום אחר, אפשר דכו"ע מודים שאינו יכול לעכב עליו, וכעין מ"ש התוס' (קידושין דף נט ע"א ד"ה עני) גבי מצודה שיכול לפרוס במקום אחר, ומשמע דבלא"ה אינו מעכב, ומביא מדברי כמה פוסקים לבסס סברתו זו, וגם מצד אחר כתב להתיר, כיון שמדיני עכו"ם יכול כל אחד לקבוע

אם כן מוזיל בשיעורים שאין דרך הסוחרים לעמוד בהם¹.

האחרים, ע"י שמרגילים אצלו ואע"פ שעושה בתוך שלו, מ"מ אסור לגרום נזק לחבירו אפילו בתוך שלו, כדקיי"ל על הניזק (לכאורה צ"ל על המזיק, וע"י להלן הערה ח מדברי הבית אפרים) להרחיק את עצמו (וסיים שמ"מ מותר לו לעשות שכר יותר טוב וע"ז ירגיל הלקוחות אצלו, דדמיא למ"ש אנא מפליגנא אמגוזא וכו'), ואין להתיר משום טובת הלוקחים כשמוזיל יותר מהשער, וגם הר"י מיגאש לא התיר כשמוכרים בזול מפני טובת הלוקחים (ע"י להלן הערה יח), אלא כשע"כ ישתנה השער של הסחורות, ומה שהתיר הרמ"א (בסימן קנו סעיף ה) להוזיל בהלואה ברבית, שאני רבית שאין בה שער ידוע וכשמוותר קצת ה"ז כמחלק קליות אכל לא להוזיל בפחות מהשער, עיי"ש. ונראה שבפמ"א איירי בשני כפרים והוי דומיא דבני עיר אחרת, אבל באותה עיר, אם יכול לפתוח חנות ליד חנות חבירו, ק"ו שיכול להוזיל. וכן משמע בשו"ת חת"ס (ח"מ סימן קעה) שדן בכיוצא בזה שבני כפר אחד באים אליו לקנות ומפסיד ליהודי ששכר ארענדא, וכתב שאם מוזיל להמשיך הקונים ודאי אסור, ובהא לא פליגי ר' יהודה ורבנן. אמנם אם בני הכפרים באים מאליהם אינו חייב לדחותם ואין זה בכלל מערופיא, וכמ"ש הסמ"ע (סימן שפו סק"י, ע"י להלן סעיף ט), ואע"ג דהתם ליכא הפסד קרן אלא מניעת ריוח, וכאן מפסיד זה שקנה הארענדא ומשלם מס, מ"מ משמע מדברי הפוסקים שאין דנים דין מערופיא מההיא דנכסי עכו"ם הם כהפקר, אע"ג דיהיב זוזי, וא"כ אף להדנים מערופיא כשהכפריים באים מאליהם מותר, ומ"מ יצא לדון מצד דינא דמלכותא, וה"ז כגונב את השר ויש בזה משום מושיט איסור לב"נ ויש למחות בידו, וכדין החולק עם הגנב.

ובשו"ת גוא"י (ח"מ סימן כב) דן כשכל המוכרים קבעו סכום ריוח ואחד מהם רוצה

להוזיל ולהרויח פחות, שלכאורה לא שייך טעמא דמרווח תרעא ואסור, אלא שהרמ"א בסימן קנו (סעיף ה) כתב בשם רי"ו שאין יכולים לעכב מלהוזיל בהלואה ברבית, אע"ג דגם שם לא שייך טעמא דמרווח תרעא, והב"י (בסימן קנו) הביא פלוגתא דהר"י הלוי והרמב"ן לגבי בני עיירות אחרים שבאים ומוכרים בזול, ומשמע שבבני אותה העיר לכו"ע אינו יכול לעכב, ודחה דברי הפמ"א ומסיק שאינם יכולים לעכב, וע"י עוד בפרק יד (הערה לה).

ובשו"ת דברי חיים (ח"א ח"מ סימן יח) העלה ג"כ להתיר להוזיל כיון שהרמ"א מתיר, וגם הפמ"א אינו אוסר אלא כשהשער הוא מחוק המלכות, ובפרט שהרשד"ם (ח"מ סימן תז) כתב שבזממה"ז שיש עכו"ם שמוכרים כרצונם, גם לישראל מותר, א"כ בנ"ד נמי שבא מכח עכו"ם וכי מפני שהוא ישראל יגרע, עיי"ש, וע"י להלן (הערה ו), וע"י שו"ת בית אפרים (ח"מ סימן כח) ובשו"ת מהר"ם שיק (סימן כ).

ו. ערוה"ש (סימן קנו סעיף יא), ואע"פ ששם כתב לגבי בני עיר אחרת, נראה דה"ה בבן אותו מבוי דהוי כפוסק חיותו, כדמוכח בסוגיא, וכן משמע בשו"ת חת"ס (ח"מ סימן עט ד"ה מזה).

ובשו"ת דברי חיים (ח"א ח"מ סימן יט) דן בארענדערס שמוכרין יי"ש בהעלמת מס ולכן מוכרים בזול, וקצף השר על כל היהודים, ולאחר שהביא סוגיות הגמרא כתב שלכאורה נראה שאין יכולים למחות בידי המוכרים בזול, דהוי כמו חילוק קליות, אלא שהביא מדברי הרמ"א בתשובה (סימן י) שכתב שאסור למכור בזול הרבה, אלא שדבריו תמוהים, וכמ"ש גם הבי"א, ומדייק גם מלשון רי"ו שהביא הב"י שמותר להלוות ברבית בזול מעט, ומשמע שבהרבה אסור, ואילו הרמ"א העתיק דבריו בשו"ע ולא הזכיר בזול מעט, ואפשר שהוא ט"ס, וע"כ העלה

שו"ת מנחת יצחק חלק ב סימן צד

בענין השגת גבול .

ב"ה, מוש"ק חי' שרה תשט"ו לפ"ק מנשסתר יצ"ו, שוכט"ס לכבוד ידי"נ הרב הגאון המפול' וכו' כש"ת מוהר"א הלפרן שליט"א. אחדשת"ה, וע"ד אשר ביקש חו"ד, בענין דו"ד שבא לפניו ועוד ב' רבנים, ברו"ש, ששמעון הי' סרסורו של ראובן ושכירו, וקישר אותו ראובן עם הקונים, ואח"כ עזבו ונעשה סרסורו ושכירו של יעקב, שיעקב הוא המוכר הראשי לראובן, ושמעון הולך לכל הקונים של ראובן, שהם מכירים אותו מזמן העבר, ומוכר להם הסחורה שמקבל מיעקב, ויעקב פסק לגמרי את מכירתו לראובן, מטענה שראובן לוקח גם מסוחרים אחרים, וראובן טוען שיש הסכם חשאי בין יעקב ושמעון, כדי לפסוק ממנו מסחרו בסחורה זו, ושיאסרו ליעקב למכור לו סחורה, וממילא תתבטל כל העולה, כי לשמעון אין חשיבות לאסור לו למכור, שאינו ציית דינא, אבל אם נברר שאסור לשמעון ליקח הקונים מראובן, אז אולי נוכל לאסור על יעקב למכור לשמעון, לקונים הנ"ל, מטעם מחזיק ידי עושה עול, עכת"ד .

(א) ובזה דן כת"ה מדין מערופיא המבואר דינו בחו"מ (סי' קנ"ו), והביא מת' ד"ח (בחו"מ סי' כ"ו), שכתב דלדין דאין דנין דין מערופיא, מפני שנכסי עכו"ם הפקר, גם שרגיל אצלו בודאי, אפילו חנות במבוי סתום, מותר, א"כ לגבי הקונים נכרים ל"ש כלל, דין יורד לאומנות חברו, אבל צ"ע שלפי"ז כל הסוגיות שבענין הנ"ל דוקא בקונים יהודים, ודעתכם לאסור לו למשך איזה זמן למכור סחורתו לכה"פ לקונים יהודים של ראובן עכת"ד .

(ב) ולענ"ד נראה, דבכעין נד"ד, יש לאסור עליו אף למכור לקונים נכרים, של ראובן, על משך איזה זמן כפי ראות עיני הב"ד, לתקן העולה .

ואקדים מקודם, ליישב תמיהתו על הד"ח, דלפי דבריו, לגבי קונים נכרים, ל"ש כלל דין יורד לאומנתו של חברו, אשר באמת י"ל דגם לדעת מרן ז"ל ל"ה כללא בזה, דהנה היוצא מדברי הש"ס ופוסקים, דאף דבענין סתם עני המהפך בחררה, יש פלוגתא אימת הוי רשע, אבל בהצטרף לזה טירחא, וכ"ש פיסוק חיותא, לכ"ע אסור לעשות כן, כמבואר בב"ב (דף כ"א ע"ב), ובגיטין (ס"פ הניזקין), וברו"א בזה, והד' דיעות שברמ"א (חו"מ סי' קנ"ו) בדין מערופיא, מחולקים תחת איזו סוג, שייך הדין מערופיא, דהנה בב"ב שם איתא, אמר ר"ה האי בר מבואה דאוקי רחי', ואתא בר מבואה חברי' וכו' דא"ל קא פסקת לחיותי, לימא מסייע לי' מרחיקים מצודת הדג מן הדג וכו', שאני דגים דיהבי סייארא, ופי' רש"י, נותנים עין בהבטם להיות רגילים לרוץ למקום שראו שם מזונות וכו' בטוח הוא שילכדנו דה"ל כמאן דמטא לידי', ונמצא חברו מזיקו וכו' עיין שם, ובזה ס"ל להדיעה הא' דהוא רבינו יוסף ט"ע במרדכי שם, דגוי הרגיל לילך אצל יהודי אחד בין בהלואה ובין במשא ומתן, הוה כאלו מזומן בידו ודמי לדגים דיהבי סייארא, ולדיעה הב', דס"ל דאין דנין, מטעם דנכסי עכו"ם הוי כהפקר, ע"כ צ"ל משום דפליגו במציאות דל"ה בטוח כ"כ כעין יהבי סייארא דאל"כ הרי גם דגים הוי הפקר, ומ"מ מטעם דיהבי סייארא, אסור לירד לאומנתו, אלא דבחת"ס (חו"מ סי' ע"ט), הוסיף

לומר, עפ"י הוכחתו מש"ס ופוסקים, דיש לומר דעל כל פנים בכה"ג רשע הוי, אף לר"ת וסיעתו, דבהפקר ל"ש משום מהפך בחררה, מ"מ שאני הכא, דאומנתו בכך, ועוד י"ל דהוי קצת בטוח, כעין יהבי סייארא, ולא לגמרי עיין שם, וע"כ רק אין דנין, אבל עכ"פ מהפך בחררה הוי, ודיעה הג' ס"ל דמותר לגמרי אפילו לכתחילה, דלא ס"ל לחלק בין זה לשאר הפקר, ודיעה הד', ס"ל דאף דדומה לגמרי להפקר, מ"מ גם בהפקר שייך משום היפוך בחררה כרש"י וסיעתו, עייש"ה בחת"ס.

(ג) ובזה צ"ל דגם בנדון דאביאסף במבוי הסתום מג' צדדיו, ושמעון עשה חנותו, בצד הפתוח, דתלי לי' הב"י, בפלוגתא בש"ס (דב"ב שם), בין ר"ה ור"ה ברי' דרב יהושע, ועי' פת"ש (חו"מ ס"ק ג'), היינו ע"כ ג"כ משום דס"ל דאף בכה"ג, לא דמי ליהבו סייארא, אבל היכא דהוי בטוח בדבר כעין דגים דיהבי סייארא, לכ"ע יש לאסור, אף אם יהיו קונים נכרים, משום דהו"ל כמאן דמטא לידו דישראל כנ"ל, אמנם בגוף דין האביאסף הח"ס קבע בהם מסמרות, וס"ל דהוי כהלכתא עיין שם, ואם בכה"ג דהוי ברי' היזקא דדומה לדין האביאסף, לפי מש"כ בת' הרמ"א (סי' י'), עדיף משאר מערופיא, ואסור גם לדידן, ואף לפי מש"כ בת' ד"ח שם, דהרמ"א בש"ע שם דכתב לענין ישראל שעושה מלאכה וכו', דרק גוערין בו, מיהו אם עבר והוציא אין מוציא, ש"מ דלא ס"ל להלכה כדבריו, ומיישב שם הסתירה שיש בזה בין דברי הרמ"א בתשובה, למש"כ בש"ע, אבל עכ"פ גם בש"ע ס"ל דגוערין בו, אבל למעשה נראה שם מדברי מרן, דאף בכה"ג מותר לכתחילה לדידן דאין דנין מערופיא, וצ"ל טעמא מהו, וכן בעיקר דין מערופיא, אשר רוב הפוסקים, היינו ג' מהד' שיטות הנ"ל, ס"ל דעכ"פ יש משום מהפך בחררה, ומ"מ העולם נהגו לקולא אפילו לכתחילה, האיך נהגו כן, בדבר חמור דהוי כאלו נוטל את נפשו, דקרי לי' פסיק לחיותא, ומה"ט רוצה לומר הראב"ן שהובא בת' ד"ח שם, דהוי תיקו דאיסורא ולחומרא, עיין שם.

(ד) והנ"ל בזה, ללמוד היסוד הראשון שבת' הרמ"א שם, שהוא עפ"י ד"הש"ס בב"ב הנ"ל, בד' ר"ה לענין ההוא בר מבואה, מהיסוד השני שבת' שם, שהוא עפ"י ד"הש"ס שם /בבא בתרא/ (כ"ב ע"ב) ז"ל רב דימי מנהרדעא, אייתי גרוגרת בספינה, א"ל ריש גלותא לרבא, פוק חזי, אי צורבא מרבנן הוא, נקיט לי' שוקא, ופי' רש"י הכריז שלא ימכור איש גרוגרת בעיר אלא הוא, וראיתי מכבר בדרשות חת"ס, שחקר אם הדין להקדים מכירת סחורה של הת"ח, אף היכא דאיכא פסידא לאחרני, והוכיח מת' הרמ"א שם, דכתב ביסוד השלישי שם, לענין קנה מיד עמיתך, דהוא אפילו אם הגוי מוזיל טפי, ויש פסידא להקונים, יש לקנות מיד הישראל, וראי' מפסחים (כ"ב), ור"מ ההוא לאקדומי נתינה דגר למכירה לנכרי, פי' רש"י אם יש גר לא תמכרנו לגוי, וש"מ דגר קודם לגוי, אעפ"י שמפסיד מקרן שלו, מ"מ מחויב לקיים לגר אשר בשעריך תתננה, ה"ה בנד"ד עיין שם, ואף דהרמ"א כתב זאת לענין קנה מיד עמיתך, למד החת"ס דין זה, גם לענין הקדם ת"ח, דאף אם איכא פסידא לאחרני, ובזה פירש החת"ס מה דאיתא בש"ס דב"ב שם, א"ל רבא לרב אדא בר אבא, פוק תהי' לי' בקנקני' (וכבר אמרתי בדרך אגדה, על מה שפי' רש"י, הריח לו בקנקנו, אם יין הוא, אם חומץ, כלומר בדקוהו בהלכות אם ת"ח הוא אם לאו, וצ"ב על דמדמה הת"ח ליין דוקא, שהוא עפ"י חז"ל, ששלח יוסף ליעקב יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו, וראיתי הכוונה, עפ"י מה דאמרו, זקני ת"ח כל

זמן שמזקינין דעתם מתיישבת עליהם, וכן הוא הדבר ביין המשובח, שכל שמתיישן יותר, הוא משובח ביותר, וע"כ דעת זקנים נוחה הימנו, אבל ע"ה דומה ליין רע, שכשמתיישן נעשה חומץ, ובזה מובן שפיר דברי הש"ס דהמליץ בלשון תהי' לי' בקנקני' ודברי רש"י הנ"ל, כמובן), אזל בעא מיני', פיל שבלע כפיפה מצרית והקיא מהו, ופי' רש"י מי חשוב כמעוכל וכו' ל"ה בידי' א"ל מר נהי רבא וכו', ואמאי שאל לו אותו שאלה דוקא, ובזה פי' החת"ס, כי שמה הי' פסידא לאחרני, אי לנקוט לי' שוקא, וכל ההוכחה הנ"ל דאף בפסידא לאחרני, יש להקדים הת"ח, הוא מדברי ר"מ הנ"ל, שס"ל אחד גר ואחד נכרי בין במכירה בין בנתינה, ואו להקדים, אמנם במס' ע"ז (ס"ז ע"ב), יליף מהא דתתננה ואכלה, דנבילה הראוי' לגר קרוי' נבילה, וש"מ נ"ט לפגם מותר, אלא די"ל דר"מ לשיטתו שס"ל נוטלפ"ג אסור, וא"כ האי דינא דלנקוט לי' שוקא, תלי' בהא אם נוטלפ"ג אסור, ובמנחות (ס"ט), הקשו התוס' אמאי לא פשיט הדין של פיל שבלע כפיפה מצרית, מהא דאיתא שם חז"טין שבגללי בקר, אם לקטן לאכילה מטמא טומאת אוכלין, וש"מ דל"ה כמעוכל, ותירצו דשאני טומאת אוכלין דתלי' בראוי לגר, וע"כ שאל שאלה הנ"ל, וכאשר ר"ד לא פשט משם, ש"מ דס"ל דרשה הנ"ל דתלי' בראוי לגר, וא"כ שוב לא ס"ל כר"מ ולא ש"מ דיש להקדים ת"ח אף בדאיכא פסידא לאחרני, וע"כ לא נקטו לי' שוקא, עכת"ד.

(ה) ובזה יש לפרש ג"כ ע"ד הפלפול, מה שאית' בב"ב שם, דא"ל מר ניהו רבא, טפח לי' בסנדלי' וכו', דמאי נ"מ מי הוא, וגם אמאי טפח לי' בסנדלי' דוקא, ומה שמפרש רש"י דרך שחוק וכו', על מה הגיע לו ככה לביישו, הלא די במה שאינו ת"ח, שלא לנקוט לי' שוקא, אבל לא לביישו, ולהנ"ל י"ל, דהנה באמת י"ל דלאקדומי לא צריך קרא, וכמ"ש התוס' בפסחים (שם כ"א ע"ב ד"ה בשלמא לר"מ), והוכחת התוס' מדיליף לר' אבואה אליבא דר"מ איסור הנאה מדכתב רחמנא תתננה ומכור, ש"מ דבכה"ת אסבה"נ, דלמא בא הקרא לאקדומי, וע"כ דלאקדומי ל"צ קרא, והא דכתיב, כדי שלא נאמר, דקרא אתי דא"צ לאקדומי, עיין שם, וכ"ז אם נאמר דא"א למילף איסור הנאה מלכלב, משום דאתי לחולין שנשחטו בעזרה, וחולין שנשחטו בעזרה דאורייתא, עיין שם בש"ס, אולם בקידושין (נ"ז ע"ב) יליף ר' יוחנן אליבא דר"מ, איסורא דחולין שנשחטו בעזרה, מן הא דאמרה תורה שחוט לי בשלי וכו' עיין שם, וא"כ לדידי' שוב א"צ קרא דלכלב לחשנב"ע, וי"ל לפי"ז, דגם לר"מ יליף מקרא דלכלב, איסור הנאה לכל האיסורים, ולא מנבילה, ואמאי איצטריך קרא דנבילה, וע"כ לאקדומי, וש"מ דלאקדומי צריך קרא, וכיון דע"כ רב דימי לא ס"ל כר"מ בזה כנ"ל, שוב לא ידעין לאקדומי.

(ו) אך באמת מקשה הש"ס שם על ר' יוחנן, דמה לשלי בשלך שכן ענוש כרת, ומדברי יוחנן ס"ל לימוד זה, ע"כ משום דס"ל כדברי רבא (ביבמות קי"ט) מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו עיין שם, וא"כ לרבא לשיטתו יש ליישב דברי ר' יוחנן, ואליבא דר' יוחנן צ"ל לאקדומי צריך קרא, וע"כ אמר לו מר ניהו רבא דלדידי' א"ש דברי ר' יוחנן, וממילא א"צ לאקדומי, היכא דאית פסידא לאחר' וכו', וכדי שלא לומר דבכ"ז לא ס"ל כר' יוחנן בהא דיליף ממה שלי בשלך וכו' לחשנב"ע, ע"כ טפח לי' בסנדלי'. דתלמיד' דר' יוחנן הי' אפשר להכיר מהסנדלים, כדאיתא במס' שבת (ס' ע"ב) לענין סנדל המסומר דאמר רב יהודא אמר שמואל

ל"ש אלא לחזק אבל לנוי מותר, וכמה לוי אמר ר' יוחנן חמש בזה וחמש בזה, ור"ח אמר שבע בזה ושבע בזה וכו', א"ל אפה לרבה בב"ח אתון תלמידי ר' יוחנן עבידי כר' יוחנן אנן נעביד כר"ח עיין שם, ורב דימי מנהרדעה נחשב מתלמידי ר' יוחנן, כדאיתא ברמב"ם בהקדמה לס' היד, וע"כ טפח לי' בסנדלי' כלומר מסנדלך ניכר שאתה תלמיד של ר' יוחנן בודאי ס"ל כר' יוחנן, דר"מ יליף ממה שלי בשלך וכו', וכיון דלא פשט האיבעי, ש"מ דלא ס"ל כר"מ בזה, וממילא לא מגיע לו לינקט לי' שוקא, והכל כנ"ל.

(ז) כ"ז כתבתי רק בדרך גררא ע"ד הפלפול, אבל מאי דאתאן לן לדינא מזה, דכל כך חמירא להו הא דנקוט להו שוקא לת"ח, עד דאפילו די"ל כן, אפילו במגיע פסידא לאחרנא, ומדמו להו לענין או קנה מיד עמיתך, דאיתא בקרא, ומ"מ איתא בש"ע (חו"מ שם סי' קנ"ו סעי' ה') ברמ"א, והיא מהטור בשם הרמ"ה, דאי איכא עכו"ם דמזבני דליכא רווחא לת"ח, מותר כל אדם למכור עיין שם, ושאני זה מנדון הרמ"א שם דמיירי בספרים, דאם הישראלים לא יקנו, לא יקנו הגוים, וכמ"ש בחת"ס שם, ובפת"ש שם בשם הכנה"ג, ובזה י"ל גם לענין מערופיא, או אף לדין האביאסף, שהביא הרמ"א שם בת' ביסוד הראשון, כיון דאנו דרין בין הגוים, ואם הישראל לא ימכור, האינם יהודים ימכרו, ע"כ סמכו בזה גם לכתחילה על דעת המתירים לכתחילה בזה כנ"ל.

(ח) מ"מ כ"ז במה שכבר נהגו, אבל בכה"ג אשר אוכל לחמו, ואשר שם מבטחו בו, ויודע כל מסתוריו, יגדל עליו עקב, זה דבר היוצא מן הכלל, וחזרה שבועה לסיני, דהוי כאלו נוטל את נפשו, כיון דפסיק לחיותא בכה"ג, דהרי גם בת' ד"ח שם, מסיק דמוטל על הדיין לתקן תקנות כראוי ולמגדר מלתא, ע"כ שפיר כתב כת"ה דאם שמעון לא ציית דינא יש לאסור ליעקב למכור לו סחורה, וכמ"ש בכה"ג בת' הרמ"א שם, לענין אם המשיג גבול נכרי, דיש לאסור להקונים שלא יקנו ממנו, ובנ"ד יש לאסור להמוכר, ומ"מ כדי שלא ננעל הדלת עליו לעולם, שפיר יש לקבוע איזה זמן כפי ראות עיני הדיינים, שבתוך אותו זמן לא ימכור שמעון להקונים של ראובן, וכמו שכתב כה"ג בת' חת"ס שם, לענין מה שנהגו ליתן איסור בהשגת גבול לענין הדפסת ספרים על איזה זמן, דהוא מדין מערופיא עיין שם, כ"ז נלענ"ד, ובזה הנני ידידו דושת"ה כה"י יצחק יעקב ווייס.